

GİRESUN
ÜNİVERSİTESİ . UNIVERSITY

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Graduate School of Social Sciences

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANA BİLİM DALI
Yüksek Lisans Tezi
Ebru YALÇIN
20142006006

2019

GİRESUN

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA YER ALAN

HARİTALARIN NİTELİKLERİ VE KULLANILABİLİRLİK

DÜZEYLERİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

(GİRESUN ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ebru YALÇIN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

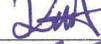
GİRESUN

2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ebru YALÇIN'ın "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Giresun Örneği)" başlıklı tezini incelemiş olup aday ~~04/07/2019~~ tarihinde, saat ~~14:00~~ da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	İmzası
Üye(Başkan)	Prof. Dr. Serkan DOĞANAY	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Derya CEYLAN	
Üye	Doç. Dr. Adem BELDAĞ	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../2019

Prof. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Giresun Örneği)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/07/2019
Ebru YALÇIN

ÖN SÖZ

Hayat bir okuldur ve birey hayatının her evresinde öğrenmeye devam eder. Bu nedenle okulda öğrendiği bilgileri gerçek hayatında kullanabilmesi çok önemlidir. Yenilenen eğitim sistemi eski ezberci anlayışı bir kenara bırakıp, yaparak-yaşayarak öğrenme, öğrendiklerini yaşam alanında uygulama fırsatı tanımaktadır.

Sosyal bilgiler dersleri içerisinde yer alan coğrafya konuları da öğrencilerin gerçek hayatla ilişki kurmasına imkân sağlıyor mu? Ders kitapları içerisinde yer alan haritalar ihtiyacı ne ölçüde karşılıyor? Haritalar nitelikleri bakımında öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun mu? Sosyal bilgiler dersinin ana materyallerinden olan haritalar ders esnasında aktif kullanılabilir mi? Bu bağlamda hazırladığımız tez çalışmasında bu gibi sorulara cevaplar aranmıştır.

Uzun ve zorlu bir süreç sonucunda çalışmamın bitmesinde büyük emekleri olan, değerli hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Derya CEYLAN'a ve Doç. Dr. Adem BELDAĞ'a, her aşamasını titizlikle inceleyen ve her konuda desteğini esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Serkan DOĞANAY hocama teşekkürü zevkli bir görev sayarım.

Bu süreçte her zaman desteğini ve yardımlarını hissettiğim başta eşim olmak üzere aileme, arkadaşlarıma ve anket formunu içtenlikle cevaplayan öğretmenlerimize teşekkür ederim.

Ebru YALÇIN

Haziran-2019

ÖZET**6.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA YER ALAN HARİTALARIN
NİTELİKLERİ VE KULLANILABİLİRLİK DÜZEYLERİNE İLİŞKİN
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ(GİRESUN ÖRNEĞİ)**

YALÇIN Ebru

Giresun Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans tez çalışması olarak hazırlanan araştırma, 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini tespit edip, öğretmen görüşleri ile destekleyerek eksiklikleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Yapılmış olan çalışma sırasında 2014-2015 öğretim yılında kullanılan, Evren yayımlarına ait ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Giresun il merkezinde MEB'e bağlı devlet okullarında görev yapan tüm sosyal bilgiler öğretmenleri araştırmanın evrenini, Giresun İl merkezinde görevli ve araştırmaya katılan 26 sosyal bilgiler öğretmeni ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu çalışmada öğretmenlere 47 sorudan oluşan Likert tipi bir anket uygulanmıştır. Anketteki sorular SPSS programına aktarılarak güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Toplanan verilerin analizi SPSS 23 istatistik programı ile yapılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda 6. sınıf ders kitabında yer alan haritaların özelliklerinin öğrencilere uygun olmadığı, nitelikleri, okunabilirlikleri, yazı ve baskı kalitesi gibi özelliklerin eksik olduğu görülmüştür. Bunun yanında sosyal bilgiler öğretmenleri kitap içinde yer alan haritaların öğrenci seviyesine uygun olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Dersi, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Ders Kitabı, Harita, Öğretmen

ABSTRACT

TEACHERS'S OPINIONS ABOUT QUALIFICATIONS AND AVAILABILITY
OF MAPS IN TEXTBOOK ON SOCIAL STUDIES OF THE 6'TH CLASS
(EXAMPLE OF GİRESUN)

Ebru Yalçın

Institute Of Social Sciences

Department Of Social Studies Education, Master's Thesis

Counsellor: Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Giresun University Institute of Social Sciences Department of Turkish and Social Sciences Education Department of Social Studies prepared dissertation for master degree. The purpose of this study is to determine the views of teachers about the features and levels of use of maps in sixth class social textbooks. In the course of the study. As a result of research, a social science textbook was used of the Evren publications elementary sixth grade in the 2014-2015 years. Social studies teachers working in public schools affiliated to the Ministry of National Education constitute the basis of the research in Giresun city center and In the central province of Giresun officers and 26 social studies teachers participated in the survey are the examples of the research.

In research, a Likert-type consisting of 47 questions was conducted a survey with teachers. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient was calculated to measure the reliability of the questions in the survey. Analysis of collected data was made with Spss 23 statistics program. As a result of the studies, it is seen that the characteristics of the maps in 6'th class textbooks are not suitable for students, qualifications, legibilities, writing and print qualities are lacking. Social science teachers argued that the maps in the books are not suitable for the student level.

Key Words: Social Studies Lesson, Social Studies Education, Textbook, Map, Teacher.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	X

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
1.1.PROBLEM VE ALT PROBLEMLER	1
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	3
1.3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	4
1.4.VARSAYIMLAR.....	4
1.5.SINIRLILIKLAR	5
1.6.TANIMLAR	5

İKİNCİ BÖLÜM

2.KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
2.1. SOSYAL BİLGİLERİN GELİŞİMİ VE ÖNEMİ	7
2.1.1.Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi.....	7
2.1.2. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi	10
2.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Önemi	12
2.2. TÜRKİYE’DE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI.....	14
2.2.1. 1924 ve 1926 Tarihli İlkokul Programı	14
2.2.2. 1936 Tarihli İlkokul Programı	16

2.2.3. 1948 Tarihli İlkokul Programı	18
2.2.4. 1968 Tarihli İlkokul Programı	19
2.2.5. 1998 Tarihli İlköğretim Programı.....	21
2.2.6. 2004-2005 Tarihli İlköğretim Programı	21
2.2.7. 2017 Tarihli Öğretim Programı	25
2.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN MATERYALLER.	27
2.3.1. Öğretimde Materyal Kullanımının Yeri ve Önemi.....	27
2.3.2. Öğretim Materyali Hazırlamada Dikkat Edilecek Hususlar	31
2.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Materyaller.....	33
2.4. SOSYAL BİLGİLER DERSİ VE HARİTA KULLANIMI.....	38
2.4.1. Harita Kavramı	38
2.4.2. Haritanın Başlıca Unsurları	40
2.4.3. Harita Çeşitleri.....	42
2.4.4. Öğretimde Harita Kullanımı	43
2.4.3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Haritalar	45
2.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM.....	53
3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	53
3.2.EVREN VE ÖRNEKLEM.....	53
3.3.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	55
3.4.VERİ ANALİZİ.....	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR VE YORUM.....	58
4.1. BİRİNCİ ALT PROBLEMDEN ELDE EDİLEN BULGULAR	58
4.2. İKİNCİ ALT PROBLEMDEN ELDE EDİLEN BULGULAR.....	60

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER	76
5.1. SONUÇLAR.....	76
5.2. ÖNERİLER	78
EKLER.....	87
ÖZ GEÇMİŞ.....	93

KISALTMALAR LİSTESİ

U: Mann Whitney U Puanı

Z: z Puanı

W: Wilcoxon W Puanı

sd: Serbestlik Derecesi

N: Örneklem-Kişi Sayısı

Ss: Standart Sapma

F: Varyans Değeri

P: Önem Değeri

t: Standart Değeri

X: Aritmetik Ortalama

NCSS: Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TTKB: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

EARGED: Öğretim Araç Gereçleri

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Haritalar.	45
Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Branş Değişkenine Göre Dağılımları.	54
Tablo 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Dağılımları.	54
Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Dağılımları. ..	55
Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkeni Açısından Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.	59
Tablo 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim durumu Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.	59
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Branş Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.	60
Tablo 8. Kategorilere Göre Öğretmen Görüşleri.	61
Tablo 9. Biçim Kategorisindeki Sorulara Verilen Cevapların Dağılımları (%).	62
Tablo 10. İçerik Kategorisindeki Sorulara Verilen Cevapların Dağılımları (%).	66
Tablo 11. Kullanılabilirlik Kategorisindeki Sorulara Verilen Cevapların Dağılımları (%). ..	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Edgar Dale'nin Yaşantı Konisi	30
Şekil 2. Ölçek Hesaplama.	40
Şekil 3. Kesir Ölçek Kullanımına Bir Örnek.	41
Şekil 4. Grafik (Çizgi-Çizik) Ölçek Kullanımına Bir Örnek.	41

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Göçler ve Göç Yolları Haritası-Küçültülmüş.....	46
Fotoğraf 2. Kavimler Göçü Haritası-Küçültülmüş.....	46

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Yapılan araştırmada; 2015-2016 eğitim-öğretim yılı içerisinde ders kitabı olarak kullanılan 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Ders kitabı içerisinde yer alan haritaların araştırmanın temelini oluşturmasına karar verilmiştir. Çalışma içerisinde “6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. İlgili çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın ana problemi belirlenmiş, bu problem çerçevesinde 2 alt problem cümlesi oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı; 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini tespit edip, öğretmen görüşleri ile destekleyerek eksiklikleri belirlemektir. Yine bu bölüm içerisinde araştırmanın önemi, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar kısmına yer verilmiştir. İkinci bölümde; literatür taraması ile elde edilen veriler ile kuramsal ereve oluşturulmuştur. Konu ile ilgili bilimsel araştırmalara yer verilmiş, konu ile ilgili kısımlarından faydalanılmıştır. Üçüncü bölümde; araştırmanın yöntemi, evreni, örneklemini, veri toplama araçları ve verilerin analizi yer almıştır.

Dördüncü bölümde; 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerine ilişkin öğretmenlerin görüşlerine, haritalar hakkında mesleki kıdemin, branşın ve öğrenim durumunun etkilerinin anlamlı olup olmadığı incelenmiştir. Haritaların biçim, içerik ve kullanılabilirlik açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Beşinci bölümde ise; araştırmadan elde edilen sonuçlar ve öneriler kısmı yer almaktadır. Araştırmada kullanılan anket ve anketin uygulama iznine ekte yer verilmiştir.

1.1.Problem ve Alt Problemler

Sosyal bilgiler dersi birçok disiplinin birleşimi ile oluşmuş bir öğretim programına sahiptir. Öğrenci temelli eğitimin benimsenmesiyle, yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesi kapsamında öğrenci merkezli eğitime geçilmiştir. Materyal kullanımı dersin etkinliğinin ve öğrenmenin kalıcılığının arttırılması açısından önem arz etmektedir. Sosyal bilgiler dersi için kullanılan materyallerin başında haritalar yer almaktadır.

Duman (2011, 37)’a göre, yapmış olduğu araştırmada harita kullanımının önemini dünya haritasını yapan Piri Reis, “Kitab-ı Bahriye” adlı eserinde “Pusuladan,

haritadan anlamayan zira bilmez hangi yöne gider yol” diyerek ifade etmiştir. Bu da coğrafya eğitimi ile kazanılan haritalardan yararlanmanın önemini ortaya koymaktadır. Aynı konuyu Atatürk de “Ben askerî meseleleri olduğu gibi siyasî meseleleri de haritadan mütalaa ederim” sözüyle ortaya koymuştur. Yeryüzünün bütününün veya bir bölümünün, esas alınan bir ölçeğe göre düzlem üzerine aktarılması sonucu elde edilen haritalar, Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan en soyut araçlar olarak bilinmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde, özellikle tarih ve coğrafya öğretiminin temel öğretim araç-gereçlerinden biri olan ve görsel sembollere ve çizimlere dayanan haritalar yer bildiriminde en etkili araçlardır. Çoğu zaman sayfalarca anlatılması zor olan bilgilerin bir harita ile çok daha etkili sunulması mümkün olabilmektedir.

Göksel (2007, 2)’e göre ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda okutulan sosyal bilgiler kitaplarında bulunan haritalar yetersiz kalmaktadır. Harita sosyal bilgilerin özüdür. Haritanın olmadığı bir sosyal bilgiler dersi yarımıdır. Sosyal bilgiler kitaplarında bulunan grafiklerin yeterli olduğu söylenemez. İleriki konularda daha ayrıntılı görülecektir ki okullarda yapılan anket çalışmasından elde edilen verilere göre öğrencilerin bir kısmı grafik okumayı ve yorumlamayı tam olarak bilmemektedir. Grafikler birçok özelliği basitçe ve çabuk değişenler olursa grafiklerin güncellenmesi gerekmektedir. Bu bilgilerin ışığında sosyal bilgiler ders kitaplarının harita ve grafik açısından daha iyi hale getirilirse eğitimin kalitesi açısından daha iyi olacaktır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan haritaların kullanılabilir olup olmadığı önemlidir. Konularla ilgisi bulunmayan bir haritanın ders kitabına konması doğru değildir. Ayrıca konuyla ilişkisi olup olmadığı ya da konuyu ne kadar desteklediği çok önemlidir. Sosyal bilgiler derslerinde bulunan tarih ve coğrafya ile ilgili konuların hemen hemen hepsi haritalar ile desteklenebilir. Bu sebeple ders kitaplarındaki haritaların uygunluğunun ve kullanılabilirlik düzeylerinin tespit edilmesi uygundur (Yalçınkaya , 2004, 5).

Araştırma konusu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş ve sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan haritaların yeterli özellikleri taşımadıkları saptanmıştır. 5. sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yapılan inceleme sonucu, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalar çalışma konusu olarak belirlenmiştir. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerisindeki yeryüzünde yaşam ünitesinin öğrenme alanını; insanlar-yerler ve çevreler oluştururken, ünite

kazandırılmak istenen beceri ise harita okuma ve atlas kullanma olarak belirlenmiştir. Öğrenciye ilk defa harita okuma becerisi 6.sınıfta kazandırılmaktadır. Dolayısıyla öğrencinin kitap içerisindeki haritaları kolay bir şekilde okuyup anlayabilmesi önemlidir. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabı içerisinde yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirliklerinin literatür taraması sonucunda araştırılmamış olması bu alanda bir boşluk oluşturmaktadır.

Sosyal bilimlerde araştırmalar, araştırma problemi (sorusu) ile başlar. Araştırma problemini genel olarak iki veya daha çok değişken arasındaki ne tip ilişkinin olduğu sorusu oluşturur. Araştırma probleminin taşınması gereken özellikleri şöyle sıralayabiliriz: araştırılabilir bir konu üzerinde olmalıdır. Araştırılan konu ne çok geniş ne de çok dar olmalıdır. Araştırma problemi yapılabilir bir problem olmalıdır. Araştırma problemi çalışılan alana yeni bir katkı sağlamalıdır. Araştırma problemi ile ilgili alan taraması yapılmalıdır (Böke, 2014, 25). Bu hususlar dikkate alınarak araştırmanın problem cümlesi oluşturulmuştur.

Bir araştırmada üzerinde durulması gereken ve çözümlenmek istenen sorun aynı zamanda da araştırmacının problemidir. Bu araştırmanın problem cümlesi “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri Nelerdir” olarak belirlenmiştir.

İfade edilen problemin çözümüne odaklanılmış ve çözüme ulaşabilmek için, probleme bağlı olarak şu alt problemler inceleme altına alınmıştır:

1. Öğretmenlerin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalara yönelik görüşleri mesleki kıdeme, öğrenim durumlarına ve branşlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
2. 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların biçimsel yapısı, içeriği ve kullanılabilirlik düzeyleri hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini tespit edip, öğretmen görüşleriyle destekleyerek eksiklikleri belirlemektir. Bütün derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de materyal kullanımı büyük önem taşımaktadır. Görsel materyallerin başında ise ders kitapları yer almaktadır. Etkili bir eğitim öğretim için her açıdan iyi tasarlanmış bir ders kitabına ihtiyaç duyulur. Sosyal bilgiler denildiğinde akla gelen önemli öğretim

materyallerinden birisi de haritalardır. Sosyal bilgiler öğretiminin iki destekleyici materyali olan ders kitapları ve içerisinde yer alan haritalardaki problemler bu araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler öğretiminin en önemli araç-gereci haritalardır. Sosyal bilgiler konularının birçoğunun açıklaması yapılırken haritalar kullanılır. Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler dersleri ile haritayı tanıyan çocuklar, günlük yaşamlarında da bu materyale ihtiyaç duyacaklardır.

Sosyal bilgiler öğretiminde ders esnasında kullanılan haritalar, çocuğun keşfetme ve bütüncül algılama gibi becerilerinin geliştirilmesine destek olur. Yapılandırmacı anlayışın benimsendiği ve uygulandığı bir sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin harita yapma ve kullanma becerilerinin kazandırılmış olması gerekir. (Öztürk , 2015, 320).

Sosyal bilgiler öğretimi ile edinilen teorik bilgilerin beceriye dönüştürülebilmesi önemlidir. Kalıcı izli öğretimi sağlaması açısından bu şarttır. Aksi halde öğrenciye aktarılan bilgi ezberde kalan, zamanla yok olan bilginin ötesine geçemeyecektir. Bu açıdan sosyal bilgiler dersi öğretimi sırasında materyal kullanımına oldukça fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretiminde harita kullanımı ve ders kitabındaki haritalar üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Fakat 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini konu edinen herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. İlköğretim programına (2017) göre 6.sınıfta çocuğa harita okuma becerisini kazandırmak amaçlanmıştır. Harita ile ilgili temel kavramlarla burada karşılaşan çocuk için kitap içerisindeki haritaların iyi tasarlanmış ve konu anlatımını tamamlıyor olması çok önemlidir.

1.4.Varsayımlar

Bu araştırmanın temelinde aşağıdaki varsayımlar bulunmaktadır:

1. Araştırmanın örnekleme evreni temsil etmektedir.
2. Araştırmada kullanılan anket 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini ortaya koymaktadır.
3. Ankete katılan öğretmenler gönüllülük esasına dayanarak, samimi ve içten cevap vermiştir.

1.5.Sınırlılıklar

Araştırmaya ait sınırlamalar şunlardır:

1. Giresun il merkezine bağlı seçili ortaokullarla sınırlıdır.
2. Araştırma 2015-2016 öğretim yılı sosyal bilgiler dersi ile sınırlıdır.
3. Örnekleme dâhil edilen sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri ile sınırlıdır.
4. 2015-2016 öğretim yılında kullanılan sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalar ile sınırlıdır.
5. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ankette yer alan 47 madde ile sınırlıdır.

1.6.Tanımlar

Eğitim: Akyüz'e göre eğitim "kişinin zihni, bedeni, duygusal, toplumsal yeteneklerinin, davranışlarının en uygun şekilde ya da istenilen bir doğrultuda geliştirilmesi, ona bir takım amaçlara dönük yeni yetenekler, davranışlar, bilgiler kazandırılması yolundaki çalışmaların tümüdür" şeklinde tanımlanmıştır (Akyüz, 2011, 2).

Öğretim: "Öğrencilere bilgi, beceri, tavır ve ideallerin kazandırılmasını amaçlayan ve öğrenmenin meydana gelebilmesi için oluşturulan, planlanmış etkinlikleri kapsayan bir süreçtir" (Aküzüm, 2013, 7).

Öğretim Programı: "Öğretim programı, bir dersin öğretimi için gerekli olan, amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ve değerlendirme olmak üzere dört temel öğeden oluşan, öğretim uygulayıcıları tarafından kullanılan bir kılavuz olarak tanımlanır" (Yazıcı ve Koca, 2015, 20).

Sosyal Bilgiler: "Sosyal bilgiler, bireyin toplum içindeki varoluşunu gerçekleştirebilmesine destek olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgileri konularını yansıtan; öğrenme alanının bir ünite ya da tema altında birleşmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevreyle etkileşiminin geçmiş, gelecek ve bugün bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi" (Kılıçoğlu, 2015, 5).

Coğrafya: "Coğrafi yeryüzündeki (yerküredeki) meydana gelen doğal, beşeri ve ekonomik olguları, insanla ilişkilendirerek inceleyen bir bilimdir" (Doğanay ve Doğanay, 2015, 14).

Ders Kitabı: “Ders kitabı her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları esas alınarak hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı araçtır” (Meydan ve Akdağ, 2015, 163).

Harita: “Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün kuşbakışı görüntüsünün belli oranlarda (ölçekte) küçültülüp bir düzleme aktarılmasıyla elde edilmiş çizimlerin tamamına *harita* denir” (Doğanay, 2003, 471).

İKİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. SOSYAL BİLGİLERİN GELİŞİMİ VE ÖNEMİ

2.1.1. Dünyada Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Günümüze kadar sosyal bilgilerin ne olduğu ve ne ile ilgilendiği konusunda pek çok tanım yapılmış olmasına rağmen, bu tanımlar geçmişten günümüze kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Sosyal bilgilerin tanımını ilk yapanlardan olan Wesley sosyal bilgileri “sosyal bilimlerin pedagojik amaçlarla basitleştirilmiş şekli” olarak kısaca tanımlamıştır. Sonraları ise sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin basitleşmiş şekli olmaktan çıkmış ve etkili bir vatandaşlık eğitimi kazandırmak amacı ile sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla işlendiği program haline dönüşmüştür. (Özmen, 2015, 4).

Sosyal bilgilerin kapsamına giren konular, Antik Yunan ve Roma gibi büyük medeniyetler kuran batı toplumlarında ilkçağlardan beri okullarda ders olarak işlenmiştir. Herodotus, Thukydides (M.Ö.145-86), Aristo, Eflatun aynı zamanda birer öğretmen olarak öğrencilere dersler vermişlerdir. Köklü bir medeniyet olan Çin’de Sima Qian (M.Ö.145-86) ile Du-Yu (732-812) tarih dersleri okutmuşlardır. Selçuklu Nizamiye medreseleri ile başlayan gelenekle, ondan sonra Türk ve Osmanlı medreselerinde sosyal bilgiler konularına (özellikler tarih ve coğrafya) yer verilmiştir. Avrupa’da 13. asırdan itibaren kurulmaya başlayan Paris, Bologna, Oxford gibi okullarda da bu derslere ait bilgilere rastlanmaktadır (Kılıçoğlu, 2015, 7). Sosyal bilgiler terimi ilk olarak ABD’de kullanılmış ve ders kapsamına alınarak okutulmuştur. ABD’de ayrıca 1890 yılında vatandaşlık eğitimine de öğretim programı içinde yer verilmiştir (Çelik, 2006: 16). Sosyal bilgiler eğitimi, ABD’nin 1800’lü yılların sonları ile XX. Yüzyılın başlarında yaşadığı sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlardaki büyük dönüşümün doğurduğu sorunlara çözümler aranmıştır. Bilindiği gibi endüstri devrimini gerçekleştirmeden önce ABD’de halk, büyük ölçüde kırsal kesimlerde yaşamaktaydı. Fakat bu devrimle birlikte ortaya çıkan endüstrileşme hareketleri ve teknolojik gelişmeler, Amerika’yı bir kent toplumuna dönüştürmüştür. Böylece, kendini dış dünyadan soyutlamış kırsal bölgelerde yaşayan insanlar, kendilerini, çok katlı apartmanlarda veya bitişik nizam evlerde yaşamak zorunda buldu. Çiftçi ailesine özgü bağımsız tavırlar, şehirler ve varoşlarda, karşılıklı

bağımlılığa dayanan, işbirliklerine dönüşmüştür. Kent hayatı, bu insanlara, kaliteli su, mükemmel yollar, elektrikli aydınlatma vb. olanaklar sağlamıştır. Ancak, bunların karşılığında onları, geçmiş yaşantılarında hiç de alışık olmadıkları bazı sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bunların en önemlisi, etnik ve dinsel bakımdan tamamıyla kendilerinden farklı olan kapı veya sokak komşularıyla yaşayabilecekleri sorunların üstesinden gelebilmiş olmalarıydı. Bu durum, ABD'de geçmiş yüzyıllarda meydana gelen etnik ve dinsel çatışmalar düşünüldüğünde, hiç de kolay olmayacaktı. Bunun için, yeni Amerikan toplumuna, başka kültürlerden olan insanlarla birlikte yaşama, işbirliği içinde problem çözme ve ortak karar alma için gerekli bilgi, görüş ve değerlerin öğretilmesi gerekiyordu. Bu sorunlar, ABD eğitim yöneticilerini, yeni bir vatandaşlık eğitim programı geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştı. Başka bir deyimle, yeni oluşum, ülkede bir eğitim reformu yapılmasını zorunlu hale getiriyordu. XIX. yüzyılın başlarında, sosyal bilimciler, eğitimciler ve sosyal çalışanlar, bu reformu, yeni bir vatandaşlık programı hazırlayarak gerçekleştirmişlerdir. Hazırlanan program, tüm çocuklara, kentli dayanışmasını nasıl gerçekleştireceklerini, kısaca, her zamankinden daha girift, güç ve kaotik hale gelen bir dünyada nasıl yaşayacaklarını öğretmeyi amaçlıyordu. Sosyal problemlerin şansa bırakılmaması gerektiğine, dahası, demokratik bir toplumda karar alma sürecinin yerel politikacılara terk edilmemesine karar verilmişti. Yurttaşlar, sosyal sorunları ve bunların çözüm süreçlerinde rol almayı öğrenmeliydi. Okul programı, bir kimsenin yaşam niteliğine ilişkin sorunlardan bahsetmeliydi. Nihayet 1916 yılında, The National Education Association Commission (Ulusal Eğitim Derneği Komisyonu) okul programındaki sosyal eğitim ve öğretim konularını tanımlamak için resmen “Sosyal Bilgiler” terimini kabul etmiştir. Bu komisyon sosyal bilgilerin tanımını ise “Konusu doğrudan insan toplumunun teşkilatına ve gelişmesine toplumsal birliklerin bir parçası olması dolayısıyla insana ait bilgiler sosyal bilgilerdir” şeklinde yapmıştır. Bu arada, dersin içeriği Amerikan toplumunu büyük oranda etkileyen gelişmelere göre bir takım değişimlere uğramıştır. Örneğin 1929'daki büyük kriz, ekonomik ve parasal konulara olan ilgiyi arttırmıştır. İkinci Dünya Savaşı, programda savunma mekanizmalarına ve kahramanlık temalarına daha geniş bir yer verilmesine yol açmıştır. 1950'lerden sonraki Soğuk Savaş döneminde ise, çocukları komünizmin tehlikelerine karşı uyarma kaygısı ön plana çıkmıştır (Sönmez, 2010, 17-19).

ABD’de 1930 ve 1940’lı yıllarda yeniden kurmacılık akımı ve çocuk merkezli eğitim yaklaşımını benimseyen eğitimciler sosyal bilgilerin gelişmesi için yoğun bir şekilde çalışmışlar; fakat yine de sosyal bilgiler dersi tarih ve coğrafya ağırlıklı olarak 1960’lı yıllara kadar devam etmiştir. 1960’lı yıllara kadar çok disiplinli program anlayışı benimsenmiştir. Daha çok sosyal bilgiler derslerinde tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konuları ağırlıklıdır. Aşağı yukarı 1960’lı yılların başından 1970’lerin ortalarına kadar, ABD’de sosyal bilgilerin uygulanış biçimi büyük oranda eleştirilere maruz kalmıştır. Bu süreçte yeni sosyal bilgiler adı verilen bir reform hareketinin doğmasına sebep olmuştur (Yalçınkaya ve Uslu, 2015, 29).

Sosyal bilgilerde, bu müfredat yeniliklerine toplu olarak Yeni Sosyal Bilgiler adı verildi. Yeni Sosyal Bilgiler dersinin amacı “akademik disiplinlerin temsil ettiği bilgilere temel fikirleri ve güncel yaklaşımları yakalamak” tır. Bu müfredat projeleri araştırma yöntemlerine ve “disiplinlerin yapısı” yaklaşımına odaklanmıştır. Her ne kadar sosyal bilgiler uzmanları Yeni Sosyal Bilgiler materyallerinin geliştirilmesine yardımcı olsalar da, müfredat odak noktası akademik disiplinler üzerindedir (Ross, 2006, 27).

Etkin vatandaşlık anlayışı için disiplinler arası sosyal bilgiler anlayışının savunucularından Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) sosyal bilgilerin tanımını şu şekilde yapmıştır: Sosyal bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde sosyal bilgiler; antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat edebiyatı, matematik ve doğa bilimlerinden uygun ve ilgili içeriklerden süzülen sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma alanı sunar. Sosyal bilgilerin temel amacı, birbirine bağımlı, global bir dünyada, büyük oranda kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirebilmek için genç insanlara yardımcı olmak şeklinde tanımlama yapılmıştır (Doğanay, 2008, 79-80).

“Vatandaşlık olarak sosyal bilgiler anlayışı ile oluşturulan yeni sosyal bilgiler öğretim programında öğretmen, çocuklara iyi bir vatandaş olmanın değerini öğretmede bir araç olarak görülmüştür” (Goodman ve Rockhurst, 1985, 7).

Sosyal bilgiler dersini ABD'nin dışında Türkiye, Japonya, Güney Kore, Kanada ve Avustralya'da görmek mümkündür. Bazı ülkelerde ise sosyal bilgiler dersi yerine, tek disiplinli anlayış benimsenerek tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri ayrı ayrı birer ders olarak okutulmaktadır. Bu ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. İngiltere'de sosyal bilgiler kapsamındaki tarih ve coğrafya dersleri ilköğretimin ilk yıllarından itibaren ayrı ayrı öğrencilere verilmektedir. İngiltere'deki bu anlayış Lüksemburg ve Danimarka'da da gözlemlenebilir (Safran, 2015, 11).

2.1.2. Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Geçmişten günümüze Türk toplumunda sosyal bilgiler eğitiminin temellerini, günümüz mantığıyla bir okul vasıtasıyla olmasa bile, tarih sahnesine çıktıkları güne kadar indirgemek doğru olacaktır. Çünkü Türk töresi yazısız bir anayasa niteliği taşımakta ve insanların toplum içerisindeki davranışlarının nasıl olması gerektiğini, devlete ve topluma karşı görevlerinin neler olduğunu, hükümdarın devlet işlerini yürütürken nelere dikkat etmesi gerektiğini, topluma karşı görevlerinin neler olduğu vs. törede açık olarak ifade edilmektedir. Türklerin İslam dinini kabul edip yerleşik hayata geçmeleri eğitim hayatında önemli gelişmelere vesile olmuştur. Bu dönemde planlı ve programlı bir eğitime geçilmiş ve devlet adamlarının da katkılarıyla eğitimde büyük adımlar atılmıştır (Özmen, 2015, 7).

Türk eğitim sisteminde sosyal bilgiler dersinin kapsamına giren konulara ilk olarak Selçuklu döneminde Nizamiye medreselerinde yer verilmiştir. Osmanlı döneminde ise tarih ve coğrafya derslerine ilk olarak Fatih (Sahn-ı Semaniye) ve Süleymaniye (Sahn-ı Süleymaniye) medreselerinde yer verilmiştir. Sıbyan mekteplerinde de zaman zaman tarih ve coğrafyadan bahsedilmiştir. Tanzimat Fermanı ile kurulan Rüştüyede tarih ve coğrafya dersleri birer saat olarak yer almıştır (Sönmez, 2010, 19).

Cumhuriyetin ilanından sonra, Yeni Türk devletinin ideolojisini genç nesillere benimsetmek, milli, manevi ve ahlaki değerlerle donatılmış, fikri, vicdanı hür nesiller yetiştirmek amacıyla 1926 yılından itibaren hazırlanan eğitim programlarında tarih, coğrafya ve yurt bilgisi(1924 programında yer alan Musahabatı Vataniye dersleri 1926'da Yurt Bilgisi dersi haline çevrilmiştir) dersleri yer almıştır.

Bu dersler, 1926, 1930, 1932, 1936 ve 1948 yıllarında düzenlenen programlarda tek disiplinli öğretim anlayışı benimsenmiştir (Kılıçoğlu, 2015, 8).

1962 yılında, “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri bir araya getirilmiştir. Yapılan değişikliğe rağmen bu dersle ilgili olarak yeni ders kitapları çıkarılmamıştır. Öğretmenler kendilerinde daha önceden var olan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularından yararlanarak bu dersi işlemeye çalışmışlardır. Türkiye’de, sosyal bilgiler adı bazen kullanılmış olmasına rağmen 1968 yılına kadar programlarda yer bulamamıştır. 1968 yılında ilk defa sosyal bilgiler ilköğretim programı yayınlanmış ve tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularını içeren bir ders olarak yürürlüğe girmiştir. Bu program 1968 yılından itibaren bütün ilköğretimde 1975 yılından itibaren de, bütün ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır. 26.04.1985 tarih ve 64 sayılı kararla, ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılmış ve 1985-1986 öğretim yılından itibaren “Milli Tarih”, Milli Coğrafya” ve “Vatandaşlık Bilgileri” adı altında üç ayrı derse bölünmüştür. Daha sonra 1968 yılındaki sosyal bilgiler programı gözden geçirilerek, 1990-1991 yılında yeni bir ilköğretim programı yürürlüğe girmiş; 1968 programında yer alan amaçlar ile 1977 programında yer alan amaçlardan bazıları çıkarılarak 1990 programında yeni amaçlar eklenmiştir. 1997 yılında zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması ile birlikte, 1998 yılında sosyal bilgiler dersinin yeni programı kabul edilmiştir. Bu program, ilköğretim 4. ve 7. sınıfları kapsamaktadır. Bu program ile ilköğretimdeki program tekrar önlenmiştir ancak öğrenci merkezli program zemini oluşturulamamıştır. Ders içeriği de tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisinin gereksiz ayrıntıları ile doldurulmuştur. Ayrıca, 1998 programında bazı küresel konular yer verilmemiştir. Örneğin nüfus artışı, dünya kaynaklarının rasyonel kullanılması, doğal afetler, küresel kirlenme gibi önemli konuların yer almaması dikkat çekmektedir. 1998 programı o güne ait yeniliklere cevap vermez hale gelince, 2000 yılında yeniden gözden geçirilmiş ve bazı düzenlemeler ile 2000 yılında tamamlanıp pilot okullarda uygulamaya konulmuştur. 2004-2005 yılında 4. ve 5. sınıflar için pilot okullarda ve 6. ve 7. sınıflar için de 2005-2006 yılında uygulanmaya başlayan yeni bir ilköğretim programı hazırlanmıştır. Yeni programın, yapılandırmacı yaklaşımı temel aldığı, öğrenci merkezli olduğu, okul ve çevre bağlantısı içinde öğrenciyi işe

koştuğu ve önceki programlara göre daha farklı bir yapıya sahip olduğu söylenebilir (Kan, 2010, 671-672).

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlana 2005 tarihli yeni sosyal bilgiler öğretim programında sosyal bilgilerin tanımı, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine destek olması amacıyla; tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularından oluşmaktadır. Öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini öngören; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından yola çıkarak oluşturulmuş bir ilköğretim dersi olarak yapılabilir (Doğanay, 2008, 79-82).

Yeni programda tematik öğrenme, problem çözme ve işbirlikçi öğrenmeye önem verilmekte, esas olarak sosyal yapılandırmacılık dikkate alınmaktadır. Vizyon olarak da özetle 21. Yüzyılın değerleri ile Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimseyen, Türk kültürünü ve demokratik değerler ile insan haklarını kavrayan, bilgiyi kullanabilen, eleştirel düşünen ve doğru kararlar alabilen, sosyal bilimlerin yöntemini idrak etmiş, etkin ve üretken, hak ve sorumluluklarının farkında vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edinmektedir (Özmen, 2015, 10).

2.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Önemi

Bireyler, toplum dediğimiz örgütlenmiş gruplar içinde dünyaya gelir, toplumun kendine özgü davranış biçimlerini, değerlerini, ahlak standartlarını benimseyip, uygulayarak toplumda sosyal bir birey kimliği kazanarak yerini almıştır. Toplumların devamı ise bu değerlerin yeni nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılmasına bağlıdır. Her toplum, var olan kültürel değerlerini genç nesillere kazandırmayı ve toplumu oluşturan her bir ferdini kendi hedefleri doğrultusunda yetiştirmeyi amaçlamıştır. Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda fertleri yetiştirme görevi sosyal bilgiler dersine verilmiştir (Hatuk, 2010, 25).

Çocukların bireysel gelişiminde ilköğretim çağı önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle bireyin topluma uyum sağlaması ve iyi bir vatandaş olabilmesi için toplumsal bir kimlik kazanmasında, ilköğretim çağında verilen sosyal bilgiler dersinin önemi büyüktür. Ayrıca sosyal bilgiler dersi, çocukların toplumsal meseleler hakkında bilgi

sahibi olmalarını ve ülkenin birer vatandaşı olarak sorumluluk sahibi olmalarında, insan ilişkilerini anlamalarında ve milli hassasiyetleri kavramalarında en önemli ve gerekli derslerden biri haline gelmiştir (Özmen, 2015, 11).

Ülkemizde sosyal bilgiler konuları ilkokul 4 ve ortaokul 5., 6. ve 7. Sınıfları bir bütün olarak birbirini tamamlayacak şekilde sarmal ve senkronik eğitim bakış açısına uygun olarak hazırlanmıştır. Sosyal bilgiler dersi çocuğun sosyalleşmesi sürecinde içinde yaşadığı toplumun etkin birer üyesi yaparak, gelişmeleri yakından takip ederek karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilmesine yardımcı olmaktadır. Sosyal bilgiler dersi, milli kültür, tarih ve değerlerini benimseyen, insana ve insanlığa saygılı, yaşadığı çevreye karşı duyarlı bireylerin yetişmesini sağlayan, tecrübeleri neticesinde edindiği bilgileri yorumlayabilen ve yaşamında kullanabilen, eleştirel bakış açısı ile düşünebilen, üretken, muhakeme yeteneği gelişmiş, çevresiyle olumlu ilişkiler kurabilen, içinde yaşadığı dünyayı ve dünyada meydana gelen olay ve olguları anlamlandırabilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda birey günün koşullarına uygun şekilde bilgiye ulaşma yöntemlerini bilir. Amacın gerçekleştirilmesi için, derslerde öğrencilerin bireysel farklılıklarını dikkate alan, birey merkezli, bilginin öğrencilerin içinde yaşadığı çevre ve kültürle ilişkilendirilerek verildiği, yaparak-yaşayarak öğrenme esasına dayalı öğretim araç-gereç ve materyalleri ile somutlaştırılan bir sosyal bilgiler dersi bir zorunluluk olarak düşünülmektedir (Çelikkaya, 2013, 40).

Öğrencinin merkeze alındığı ve aktif katılımın sağlandığı, düşüncelerine değer verildiği, bilginin yaşamla bütünleştirilerek anlamlandırıldığı bir öğrenme-öğretme ortamı sağlamak öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı olumlu görüşler ve davranışlar geliştirmesine sebep olacaktır (Öztürk ve Dilek, 2005, 46). Öğrencide olumlu görüş geliştirebilmek için ders esnasında öğretim araç-gereç ve materyallerden yararlanmak faydalı olacaktır. Sınıf içerisine getirilen materyal sayısı arttıkça doğru orantılı olarak öğrenmenin kalitesi ve kalıcılığı da artacaktır. Sınıf içerisinde en sık kullanılan materyal ise ders kitabıdır. Öğrenci merkezli yeni sisteme göre düzenlenen kitaplar öğrenciyi işe koşmakta, yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesini benimsemektedir.

2.2. TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Eğitim, bireylerinin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişmeler meydana getirme süreci olarak belirtilebilir. Genel bir tanım olarak ise bireyde meydana gelen kalıcı izli davranış değişiklikleri olarak ifade edilebilir. Öğretim ise, öğrenme eylemini basitleştirip kolaylaştıracak etkinlikleri belirleme ve düzenleme, gereçleri temin etme ve kılavuzluk yapma işidir.

Öğretimin eğitimden en önemli farkı her aşamasıyla planlanmış bir süreç olmasıdır. Bu yüzden örgün eğitim kurumları işlev ve amaçlarını yerine getirebilmek için hazırlanmış ayrıntılı bir plana yani müfredat programına sahiptir. Öğretim programı, bir dersin öğretimi için gerekli olan, amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleri ve değerlendirme olmak üzere dört temel ögeyi bünyesinde barındıran, öğretim uygulayıcıları tarafından kullanılan bir kılavuz olarak tanımlanmaktadır. Öğretim programının kapsadığı alanlar açısından uygulama sürecinde ihtiyaç duyulması halinde değişikliğe uğraması kaçınılmazdır. Yapılan bu değişmeye de program geliştirme adı verilmektedir (Yazıcı ve Koca, 2015, 20).

Gün geçtikçe gelişen bilim ve teknoloji eğitim programları, yenilikleri ve değişimi beraberinde getirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturulan 1924 ilköğretim programından 2004-2005 programına kadar geçen süre zarfında birçok değişiklik meydana gelmiştir. Yapılan bunca değişiklikler yeterli olmamış, çağın getirdiği yenilikler ve teknolojiye büyük atılımların yanı sıra teknolojinin eğitimin her alanına yayılması yeni bir öğretim programı ihtiyacı doğurmuştur. 2017 öğretim programı çağın getirdiklerine ayak uydurmak amacı ile öğretim esnasında uygulanacak yöntemlerin bu bağlamda yeniden dizayn edilmiş modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Oluşturulan her programda dönemin eğitim sisteminin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde çeşitli yıllarda öğretim programları üzerinde yapılan değişiklikler incelenecektir.

2.2.1. 1924 ve 1926 Tarihli İlkokul Programı

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele'nin en kritik günlerinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kurma çalışmalarına devam ederken, bir yandan da Milli Eğitim Sisteminin esaslarını belirleme çalışmalarına odaklanmıştır. Bu çalışmaların

planlanmasında ve Milli Eğitim Sisteminin geliştirilmesinde Maarif Kongresi ve Heyet-i İlmiye çalışmaları büyük öneme sahiptir (Çatak, 2015, 71).

Cumhuriyet döneminde oluşturulan ilk program 1924 İlk Mektep Öğretim Programıdır. 1924 programı daha çok geçiş programı özelliği taşımaktadır. Bu program hazırlanırken oluşturulan komisyonlar, önemli ölçüde temizlemeler yaparak programları sadeleştirmişlerdir. 1924 programının önceki programlardan temel farkı çok az sayıda derslerin konulması, değiştirilmesi ve bazı derslerin cumhuriyet yönetimi esaslarına göre yeniden geliştirilmesidir. 1924 yılı Türk Eğitim Sistemi'ne pragmatik eğitim felsefesinin yansımaları açısından önem taşıyan bir tarihtir (Tanrıöğen, 2005, 58).

1924 tarihli bu programa göre ilk iki sınıfta tarih dersine yer verilmemiştir. Üçüncü sınıfta tarih dersi haftada bir saat olarak belirlenmiştir. Bu sınıfa ait programda tarih dersinin okuma ve sohbet şeklinde öğrenciye aktarılması istenmektedir. Dördüncü ve beşinci sınıfta ise tarih dersi haftada iki saate çıkarılmıştır. Bu iki sınıfa ait program incelendiğinde Dünya, İslam ve Türk (Selçuklu ve Osmanlı) tarihine ait konulara ağırlıkla yer verildiği görülmektedir. Bu derse ait program 1922 programıyla büyük ölçüde benzer özelliklere sahiptir. 1924 tarihli bu programa göre ilk iki sınıfta coğrafya dersine yer verilmemiştir. Üçüncü sınıfta bu ders haftada bir saat olarak ayarlanmıştır. Bu sınıftaki coğrafya konularının en önemli noktasını yakın çevre ilkesi oluşturmaktadır. Konuların anlatımında kuru kuruya bilgi verilmesinden çok, öğrencilerin gözleri önünde olan çevreden hareketle konuların işlenmesi istenmiştir. Dördüncü ve beşinci sınıfta haftada iki saat olan coğrafya dersi; dördüncü sınıfta Türkiye coğrafyası, beşinci sınıfta ise Dünya ve ülkeler coğrafyasına ait konuları bünyesinde barındırmıştır. 1924 tarihli bu programda yer alan haftalık ders dağılım çizelgelerinde Musâhabât-ı Ahlâkiyye ve Malûmât-ı Vataniyye dersi tek bir ders olarak gösterilmiştir. Ama bu derse ait program incelendiğinde, dersin programının iki ayrı ders esasına göre hazırlandığı görülmektedir. I., II. ve III. sınıflarda Musâhabât-ı Ahlâkiyye, IV ve V. sınıflarda ise Malûmât-ı Vataniyye (Yurt Bilgisi) dersi olarak yer almıştır. Musâhabât-ı Ahlâkiyye dersi I., II. ve III. sınıflarda haftada bir saat olarak belirlenmiştir. Programda, bu derse ait müfredat üç sınıf için ortak olarak kullanılacaktır. Bu dersin, ahlâk kurallarını çocukların vicdanında yaşatacak sohbetler şeklinde verilmesi

amaçlanmaktadır. Dördüncü ve beşinci sınıflarda okutulması istenen Yurt Bilgisi dersine ait program incelendiğinde ise konuların, bireylerin sahip olması gereken bilgileri içeriğinde barındırdığı görülmektedir (Keskin, 2009, 119).

1924 İlk Mektep Öğretim Programı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve öğretim anlayışı, ihtiyacı ve şartları düşünülerek hazırlandığından, daha çok proje niteliğinde olan program iki yıl uygulamada kalmıştır. 1926 yılında ülkenin o dönemki ihtiyaçlarına, çocukların özelliklerine ve dünyadaki ileri eğitim ve öğretim anlayışı dikkate alınarak "1926 İlk Mektep Öğretim Programı" hazırlanmıştır. 1926 İlkokul Programı'yla Malumat-ı Vataniye dersinin adı Yurt Bilgisi olarak değiştirilmiştir. 1926 yılı, Yurt Bilgisi dersinin köy çocukları açısından taşıdığı önemin bilincinin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda köy çocuklarının zorunluluk gereği üçüncü sınıftan itibaren ayrılacağı düşünülerek köy okulu üçüncü sınıf programlarında Yurt Bilgisi dersine yer verilmiştir. Cumhuriyet döneminde ilkokul yönetmeliği olan 1929 tarihli İlk Mektepler Talimatnamesi 'inde amaç, çocuklara disiplin çerçevesinde bir eğitim vermek ve böylece onları toplum içinde uyumlu birer birey hale getirmektir. Ulus kurma ve yeni toplum projesinde "uyum" vatandaşlığın en önemli noktasını oluşturmuştur. Ayrıca, 1931 de ortaokulun her üç sınıfına haftada birer saat Yurt Bilgisi dersi eklenmiştir (Çatak, 2015, 73).

1926 programı, getirdiği toplu öğretim ilkesinin gereğince uygulanamamış ve beraberinde birçok sorunlar getirmiştir. Bu sorunlara çözümler aranırken Latin alfabesinin kabulü ile sorunlar yumağı daha da büyümüştür. Yapılan yeni düzenleme eskiden ayrı ayrı okutulan derslerin tek bir başlık altında toplanmasından ileriye gidememiştir. Fakat değişikliklerin program üzerinde yapılması yeterli olmamıştır. Önemli olan uygulamalarla programı hayata geçirmektir ama bu konuda başarı elde edilememiştir. 1926 programı ile toplu ders anlayışının uygulamalarda başarıyla kullanılmadığı açıkça görülmektedir (Tanrıöğen, 2005, 63).

2.2.2. 1936 Tarihli İlkokul Programı

1926 İlkokul Programından sonra Türkiye'de çeşitli alanlarda inkılâplar yapılmıştır. Bu inkılâpların getirdiği ihtiyaçlar karşısında programlarda da yeni değişiklikler yapılması zorunlu hale gelmiştir. 1926 programında değişiklik yapılmasının başlıca sebeplerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Yapılan inkılaplar çerçevesinde meydana gelen sosyal, doğal ve teknik değişikliklerin yeniden oluşturulacak programa eklenmesi gerekliliği.
2. Çeşitli sebeplerden ötürü orta öğretime devam etmeyecek memleket çocuklarının imanlı ve pratik hayat için istenilen düzeyde bilgili vatandaşlar olarak hazırlanması, öte taraftan da orta öğretime geçecek çocukların yeni öğretim programına hazırlanmış olarak yetiştirilmesi.

1936 öğretim programında dersin hedefleri ve ders işlenişi esnasında öğretmen tarafından dikkat edilmesi gereken ilkeler belirtilmiştir. Ayrıca, çocukların ezberci eğitim anlayışından kurtarılması, gözlemler, incelemeler yaparak milli konularla ilgilenmeleri hedeflenmiştir. Programda ilkokul öğrencilerinin gelişim özelliklerine göz önünde bulundurularak bu konu hakkında özel bir hassasiyet gösterilmiştir. Toplu öğretim ilkeleri kabullenmekle birlikte, üçüncü sınıfın sonuna doğru, öğrencilerin olayları ve cisimleri bilimsel kurallara göre inceleme kabiliyetlerini arttırmak amacıyla, “hayat bilgisi” dersinin derece derece gruplara ve dallara ayrılması istenmiştir. Yapılan değişikliklere ek olarak yakın çevreden uzak çevreye ilkesi bu program içerisinde kabul edilmiştir. 1936 programının amaçlarına bakacak olursak, 8 madde altında toplandığı görülmektedir. Bu maddelerin üçü hariç, diğer beş maddenin doğrudan Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi ile ilgili olduğu söylenebilir (Çatak, 2015, 73-74).

Bu öğretim programı 1936–1937 eğitim-öğretim yılı başından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1926 ve 1936 programlarında yer alan sosyal bilgiler derslerinin adlarının ve haftalık ders saatlerinde bir değişiklik yapılmayarak aynı şekliyle bırakıldığı görülmektedir. Her iki programda yer alan sosyal bilgiler derslerinin alan/toplam ders saatine göre yüzdelik oranlarının, haftalık ve toplam ders saati sayılarının aynı olması nedeniyle, birbirine eşit olduğu gözlenmektedir. 1936 tarihli bu programda ilkokulun hedeflerine (genel amaçlarına) ve eğitim-öğretim ilkelerine yer verilmiştir. Programda yer alan derslerin ders içerikleri incelendiğinde her ders ile ilgili hedeflere ve direktiflere yer verildiği de görülmektedir (Keskin, 2009, 121-122).

Türk eğitim sistemine en geniş anlamda yön vermek amacıyla görüş ve önerilerin sunulup tartışıldığı ve kuruluşu, çalışmaları kanunla düzenlenen Milli

Eğitim Őuraları ilk kez 1939 yılında toplanmış, fakat kanunun gerekliliğine uyulmayarak belirli bir d¼zen içerisinde toplanamamıŐtır (Aky¼z, 2011, 402).

Bu yıllarda T¼rkiye’de 1936 programı Şehir okullarında, 1930 yılında ıkarılan ‘‘K¼y Mektepler ¼đretim Programı’’ ise k¼ylerde uygulamaya konulmuştur. K¼y ve Şehir ilkokul programlarının birbirinden farklı olmasının sebebine gelecek olursak eğitim ve ¼đretim standartlarının ¼lke genelinde eşit olmadığı yargısı karşımıza çıkmaktadır. Bunun ¼zerine hem 1936 programının eksiklerini gidermek hem de k¼y okullarının ihtiyaçlarını karŐılamak amacıyla 1945 yılında yeniden program geliştirme çalışmaları y¼r¼t¼lmeye başlanmıştır (Tanrı¼đen, 2005, 61-62).

2.2.3. 1948 Tarihli İlkokul Programı

K¼y Enstit¼leri, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı kanunla kurulma kararları alınmıştır. K¼y Enstit¼lerinin varoluŐunda Maarif Vekili Hasan Ali Y¼cel ve İlk¼đretim Genel M¼d¼r¼ İsmail Hakkı Tonguç’un b¼y¼k emekleri vardır. 1940’lı yıllarda 6 yaŐın ¼st¼ndeki n¼fusun okur-yazar oranı %78 civarlarındaydı. K¼ylerde ise bu oran %90’lara kadar çıkmaktaydı. Ayrıca k¼yler sağlık, temizlik, gelişme imkânlarından çok mahrum kalmaktaydı. Bu nedenle K¼y Enstit¼leri’nin amacı, yaygın bilgisizlikle daha iyi m¼cadele etmek, bunu yaparken k¼ylerin sosyal ve ekonomik yapısında ¼đretmen ve eğitim kanalıyla d¼zenlemeler, gelişmeler sağlamak olmuştur. Demokrat parti iktidarı sırasında ve Tevfik İleri Eğitim Bakanı iken, Ekim 1952’de, Talim ve Terbiye Dairesi, K¼y Enstit¼leri’nin kapatılmasına neden olduğu d¼Ő¼n¼len ve bu gidiŐatta son adım sayılan program değişiklikleri yapmıŐlardır. Gerekçede Şöyle belirtilmiştir: ‘‘Uygulama, hem ¼đretmen hem de ziraatçı veya sanatkâr yetiştirmenin m¼mk¼n olmayacağını ve ¼đretmenin çalıŐmasını bu Şekilde bölmenin okulun zararına olduğunu göstermektedir. Böylece ¼retici ve sanatkâr yani devlete fazla mali y¼k getirmeyecek ¼đretmen yetiştirme isteğinin gerçekleŐmediđi gr¼lm¼Ő ve vazgeçilmiŐtir.’’ Bu değişiklik 1952-1953 ders yılından itibaren uygulanmıŐ ve K¼y Enstit¼leri amacının dışına çıkıp ¼nemli ¼l¼de genel bilgi derslerine yöneltilmiŐtir. Şubat 1954’te 6234 sayılı kanunla kapatılmıŐlar ve geleneksel ilk¼đretim okullarıyla birleŐtirilmiŐlerdir (Aky¼z, 2011, 395-396).

1948 yılı ¼đretim programında, T¼rk Mill¼ Eğitiminin genel amaçlarını toplumsal, kiŐisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik hayat bakımından olmak ¼zere dört

grupta toplamak doğru olacaktır. 1948 öğretim programında yer alan, İlkokul Eğitim ve Öğretim İlkeleri'nin 1936 programının hedeflerine göre daha ayrıntılı ve özenli olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca "Yurt Bilgisi" dersinin adı "Yurttaşlık Bilgisi" olarak yenilenmiştir. Tekrar 1948 ile 1936 programları kıyaslandığında, 1948 programının; o dönemin şartlarına daha uygun olan, öğretmene daha fazla yetki veren, öğrencilerin gelişim özelliklerini daha fazla dikkate alan ayrıca pratik ve hayati bilgileri bünyesinde barındıran bir program olduğu görülmektedir. 1948 programına bakıldığı zaman sosyal bilgiler dersini tespit edilmiştir. Bu durum şu şekilde belirtilmektedir; 21- 31 Ağustos 1949 tarihleri arasında Ankara'da IV. Millî Eğitim Şura'sı toplanmıştır. Şura'da programa eklenecekler ve programdan çıkarılacaklar belirlenmiştir. Özellikle tarih ders programı, öğrencilerin seviyelerine uygun olmayıp ağır olduğundan birçok eleştirilere maruz kalmıştır. Tarihimizin ana çizgilerinin dışına çıkılmaksızın çocuğun yaşına uygun bir tarih programı hazırlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca genel kurulda tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerinin birleştirilerek 'sosyal bilgiler' adı altında ünite konusu haline getirilmesi önerilmiştir. Bunlardan anlaşılacağı gibi o dönemde sosyal bilgiler dersi adı altında bir ders okutulmamaktaydı. Yeni yapılacak değişiklik dâhilinde bir ünite adı olarak programa dâhil edilecekti (Çatak, 2015, 74-77).

Getirdiği yeniliklere rağmen 1948 programı ağır eleştirilere maruz kalmıştır. 1948 programına yönelik eleştiriler, ders sayılarının çokluğu, işlenmesi gereken konuların ve ünitelerin fazlalığı, öğrencilerin zihin düzeylerinin üstünde olması yanında duyuşsal ve psiko-motor alanların ihmali, daha çok bilgiye ağırlık verilmesi, beceri ve alışkanlık kazandırmaya fırsat tanımaması, esnek olmaması ve ayrıca birleştirilmiş sınıflarda öğretilme zorluğu olarak belirtilmiştir. Ayrıca, çok partili döneme geçilmesiyle birlikte, okullarda demokratik eğitime duyulan ihtiyacı karşılayamaması ile birlikte yeni öğretim programı hazırlıklarına başlanmıştır (Tanrıöğen, 2005, 64).

2.2.4. 1968 Tarihli İlkokul Programı

"Cumhuriyet döneminde 1926, 1930 ve 1948 programlarında da tek disiplinli program desenine uygun tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri yer almıştır. Bu dersler ilk kez 1962 yılında yayınlanan İlkokul Program Taslağı'nda disiplinler arası

bir yaklaşımla “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında toplanarak birleştirilmiştir” (Öztürk ve Dilek, 2005, 83).

1968 programı 30 yıl boyunca uygulamada kalmış, çok az değişikliğe uğramış, Cumhuriyet dönemine ait önemli bir programdır. “1968 öğretim programında dersin adı ‘Sosyal Bilgiler’ olarak tekrardan değiştirilmiş; dördüncü ve beşinci sınıflarda ders süresi beş saat olarak belirlenmiştir” (Sönmez, 2010: 7). 1968 programının amaçları; bireyin yaşamında başarılı olması, karşılaştığı sorunları çözebilmesi, günlük yaşama uyum sağlayabilmesi, kendine, ülkesine ve çevresine yararlı olabilmesi için gerekli olan temel bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bu programda içerik yapısı ise çocukların özellikleri dikkate alınarak yeniden düzenlemelere maruz kalmıştır (Tanrıöğen, 2005, 68).

1970- 1971 tarihli Ortaokul öğretim Programında MEB Talim Terbiye Kurulu’nun 20.07.1970 Tarihinde almış olduğu 291 ve 292 sayılı kararlarla, ortaokulların öğretim programında değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır. Bu değişiklik Ortaokulların Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders programlarını kapsayacak şekilde olmuştur. Yeni ortaokul fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları 1970- 1971 eğitim-öğretim yılı itibariyle başlamış, bakanlığın belirleyeceği bazı okullarda, deneme niteliğinde uygulanma sürecine geçilmiştir. Bu program değişikliği ile Cumhuriyetin kuruluşundan beri birbirinden bağımsız olarak okutulan ve tek disiplin anlayışının hâkim olduğu Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleri disiplinler arası yaklaşıma göre yeniden yapılandırılmıştır. IX. Milli Eğitim Şurası’nda “1974-1975 öğretim yılının yeni sistemle ilgili uygulama planı” kısmında yer alan 327. maddesi sosyal bilgiler için önem arz etmektedir. İlkokulların 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı ile ortaokul sosyal bilgiler öğretim programları temel eğitimin amaçlarına uygun olarak, kaynaştırılmış bir bütün teşkil edecek şekilde, yeniden düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar devam edecektir. Bu amaçla hazırlanmış olan program taslağı Tebliğler Dergisinde yayımlanacak ve yeni programa göre 4., 5., 6., 7. ve 8. sınıflar için yarışma açma veya Komisyon kurma yoluyla Bakanlıkça tek kitap yazdırılacaktır (MEB, 1974, 132) ifadelerine yer verilmiştir. Daha sonra 26.04.1985 tarih ve 64 sayılı kararla, ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılmıştır (Kan, 2010, 670).

“1985 yılında ortaokullardaki sosyal bilgiler dersinin kaldırılması ve yerine milli tarih, milli coğrafya, vatandaşlık bilgileri diye üç ayrı dersin konulması 6., 7. ve 8. sınıflarda sosyal bilgilerin gelişimine son vermiştir” (Çatak, 2015, 81-83).

2.2.5. 1998 Tarihli İlköğretim Programı

18 Ağustos 1997 tarihinde 23084 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4306 sayılı yasa ile: “ilkokul” ile "ortaokul" ibareleri "ilköğretim okulu" olarak değiştirilmiş ve daha önce iki ayrı öğretim programına sahip bu kurumlar tek çatı altında birleştirilmiştir. Çıkarılan bu yasa ile ilköğretim kurumları sekiz yıllık okullar haline getirilmiş, bu sayede zorunlu eğitim kesintisiz olarak sekiz yıla çıkarılmıştır. İlköğretim seviyesinde EARGED modeline göre düzenlenen Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi programları, 1998 yılından itibaren kendilerine uygulanma alanı bulabilmişlerdir. Bu programlarda ilköğretimin sekiz yılını kapsayan kesintisiz eğitim ihtiyaçları göz önüne alınarak değişiklikler yapılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları oluşturulan yeni programda yine dört başlık altında toplanmış olup “vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden” başlığının sadece 11. maddesinde yer alan “bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasî olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler” ifadelerinde bireye kazandırılması amaçlanan becerilerin ağır bastığı ve günümüz sosyal bilgiler öğretimine daha yakın olduğu dikkat çekmektedir (Çatak, 2015, 84-85).

1998 İlköğretim Programında yapılan bir takım çalışmalar sonucunda; amaçlar, içerik, öğrenme-öğretme durumları ve sınav durumları açısından bazı değerlendirmeler yapılmıştır. 1998 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın amaçlarının becerilerin kazanılması boyutunda problemler yaşandığı, uygulama aşamasında büyük sıkıntılar olduğu, yeniden değişikliğe gidilmesi ve yenilenmesi konusunda görüş birliğine varıldığı görülmektedir (Tanrıöğen, 2005, 70).

2.2.6. 2004-2005 Tarihli İlköğretim Programı

Safran (2015)'in eserinde yer verdiği Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) bünyesinde 2003 yılından başlamak üzere ilköğretim programlarını bir kez daha ele alıp düzeltmeler yapmak ve yeni bir anlayışla geliştirmek için çalışmalar başlatılmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda

geliştirilen yeni programlar 2004-2005 öğretim yılında çeşitli illerdeki pilot okullarda uygulamaya konulmuş ve 2005-2006 öğretim yılında da tüm Türkiye’deki okulları kapsayacak şekilde yaygınlaştırılarak uygulama aşamasına geçilmiştir. Yeni bir anlayışla geliştirilen programlar arasında Sosyal Bilgiler Öğretim Programı da yer almaktadır. Diğer ders programlarında olduğu gibi Sosyal Bilgiler Programı’nın da dayanmış olduğu çeşitli temelleri (felsefesi), vizyonu, amaçları ve programın yapısı vardır. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, programın gelişimi ve düzenlemesinden sorumlu komisyona göre, günümüzde çevremizde ve dünyada çeşitli alanlarda meydana gelen yeniliklerin, değişim ve gelişimlerin ülkemizi ve toplumumuzu etkilediği ve bunun da eğitim sistemine yansımalarının zorunlu hale geldiği vurgulanmıştır. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın geliştirilme ve yenilenme gerekçesi şu şekilde açıklanmıştır:

“Tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş ilişkileri ve iş gücünün niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişimleri eğitim sistemimize ve eğitim programlarımıza yansıtmak bir zorunluluk haline gelmektedir. Hazırlanmış olan bu program, çevremizde ve dünyada meydana gelen tüm bu değişim ve gelişmelerle birlikte, Avrupa Birliği normlarını ve eğitim anlayışını, mevcut programların değerlendirmelerine ilişkin sonuçları ve ihtiyaç analizini dikkate alarak hazırlanmaktadır” (Özdemir, 2015, 20).

İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 4., 5., 6 ve 7. Sınıflarda haftada üçer ders saatinden ibaret olmakla birlikte, her sınıf için toplam 36 haftada 108 saatlik bir ders süresi planlanmış ve hazırlanmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde genel olarak şu özelliklere sahip olduğu görülmektedir:

“Yapılandırmacı eğitim anlayışının benimsendiği, öğrenci ve etkinlik merkezli, öğrencinin gelişim özelliklerini dikkate alan, kavram, değer ve beceri öğretimini esas alan, vatandaşlık becerilerini kazandırmayı amaçlayan, disiplinler arası yaklaşıma sahip, ara disiplinlerle ilişkili, ders içi ve dersler arası ilişkilendirmeler yapan, öğrenciyi aktif hale getiren, toplu öğretim anlayışına göre sarmal desende hazırlanmış, sosyal bilimlere ait konular içeren, alternatif ölçme ve

değerlendirmeyi öngören bir program oluşturulmuştur ” (Yalçınkaya ve Sever, 2015, 129-147).

2004 Sosyal Bilgiler Programı’nda sosyal bilgiler şu şekilde tanımlanmıştır: bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerin ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarının bir ünite veya tema altında birleştirilmesini içeren, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (Tanrıoğen ,2005, 73).

2004-2005 tarihli ilköğretim programları içerisinde zaman zaman değişiklikler yapılmıştır. Bunlardan en önemlisini 2012 öğretim yılında uygulamaya konulmuş olan 4+4+4 sistemi oluşturmaktadır. Bu değişiklik ile zorunlu eğitim 12 yıla çıkarılmıştır. Çatak (2015, 90-91) yapmış olduğu çalışmasında 4+4+4 sisteminden şu şekilde bahsetmektedir:

Yapılacak değişiklik ilk kez 2010 yılında 18. Milli Eğitim Şurası ile gündeme taşınmış ve Türkiye eğitim sisteminin 4+4+4 şeklinde kademelendirilmesini öngören teklif, 20 Şubat 2012 tarihinde bir grup başkanvekilleri ve bazı milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına sunulmuştur. 29 Mart 2012’de TBMM Genel Kurulunda kabul edilmiş ve 11 Nisan 2012’de Resmi Gazete ’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir Zorunlu eğitim 4 yıl süreyi kapsayan ilkokul, 4 yıl süreyi kapsayan ortaokul ve 4 yıl süreyi kapsayan lise eğitiminden oluşmaktadır. Öğrencilerin öğrenim gördüğü birinci 4 yıl (1., 2., 3., 4. sınıflar) ilkokul, ikinci 4 yıl (5., 6., 7., 8. sınıflar) ortaokul ve üçüncü 4 yıl (9., 10., 11., 12. sınıflar) ise lise şeklinde isimlendirilmiştir. İlkokullar ile ortaokullara ilköğretim veya ilköğretim kurumları, liselere ise ortaöğretim veya ortaöğretim kurumları denilmeye devam edilmiştir. İlköğretimi tamamlayan öğrencilere diplomaları verilmeyecek, 12 yıllık zorunlu eğitim sonunda ortaöğretim diplomasını almaya hak kazanacaklardır." Ortaokulların Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders saatlerinde herhangi bir değişiklik olmazken; Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi çizelgeden tamamıyla çıkarılmıştır. Sosyal bilgiler ders saatlerinde bir değişiklik olmamıştır. En önemli değişiklik daha önceki programa göre beşinci sınıfların sosyal bilgiler derslerine sınıf

öğretmenleri girerken, yeni model ile beşinci sınıf sosyal bilgiler derslerine branş öğretmenlerinin girmesi kararlaştırılmıştır.

Yapılan bu yeni düzenleme kamuoyunda uzun süre tartışılmıştır. Bazı kesimler eleştirirken bazıları ise yapılması zorunlu olan bir değişiklik olarak değerlendirmiştir. Sistemin en çok tartışılan maddelerinden biri 4. sınıftan sonra isterse açık öğretim alma hakkıydı. Bu madde değiştirilip 8. Sınıf şartı getirilmiştir. 4+4+4 sisteminin en önemli dezavantajlarından biri okul öncesi eğitimi önemsememesidir. 5 yaşını dolduran çocukların ilkokula başlaması öngörülmüştür. Belçika, Almanya, Amerika gibi gelişmiş ülkelerde okul öncesi eğitim verilmektedir. Çocukların bilişsel ve psiko-motor gelişimini destekleyen ve ilköğretime hazırlık safhası okul öncesi eğitim ülkemizde de zorunlu eğitim içerisine alınmalıdır. Sıraladığımız eksikliklerin yanında 4+4+4 sisteminin avantajlarını göz ardı etmemiz mümkün değildir. Eski sisteme göre 6-14 yaş grubundaki çocuklar aynı ortamda ders almaktaydı. Bu durum hem psikolojik hem de sosyal açıdan sorunlar doğurmaktaydı. 4+4+4 sistemiyle 6-10 yaş grubu ile 11-14 yaş grubu ayrı ortamlarda eğitim görmeleri sistemin en önemli değişikliklerinden biri olmuştur. Sınıf öğretmenlerinin branş dersleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları eğitimde verimliliği düşürmekteydi. 5. Sınıftan itibaren alanında uzmanlaşmış ve yeterli donanıma sahip branş öğretmenlerinin derslere girmesi hem öğretmen istihdamını hem de eğitim kalitesi artmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki ifadelerle programın vizyonu, "21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen(eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri kazanmış, sosyal bilimcilerin sosyal bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri benimsemiş, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmek" şeklinde tanımlanmıştır (Yazıcı ve Koca, 2015, 22).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programınının Temel yaklaşımı, hazır bilgilerden vazgeçip, bilgiyi üretmek ve ürettiği bilgileri kullanmak için gerekli beceri, kavram

ve değerlerle öğrenciyi yetiştirmek ve etkin bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak yetiştirmektir (Ata, 2015, 35).

2.2.7. 2017 Tarihli Öğretim Programı

Bir ülkenin insan gücünü yetiştirmede en önemli unsur olan eğitim sistemi, öğretim programları ile şekil almaktadır. Ulusal ve uluslararası gelişmeler, bireysel-toplumsal ihtiyaçların değişmesi, teknolojinin eğitimle bütünleşmesi ve siyasi yönelimlerin değişmesi gibi etkenler doğrultusunda öğretim programlarında değişikliklere sebep olmaktadır. Çoğunlukla öğretim programları değiştirilirken yeni programın neden oluşturulduğu açıklanmaktadır. 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programının değiştirilmesi gerekçesi olarak da bireysel, toplumsal, ekonomik değişim ve gelişmeler yanında demografik yapı, aile ve yaşam biçimi ile üretim-tüketim kalıplarındaki değişiklikler gösterilmektedir. Ayrıca bunlara ek olarak güncel gelişmeler, mevcut müfredat değerlendirmeleri ile Avrupa Birliği normları ile eğitim anlayışı göz önüne alınarak hazırlanmıştır (Çoban ve Akşit, 2018, 480). 2017 sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanma gerekçesinde önceki programda olduğu gibi toplumsal, ekonomik, bilim ve teknolojik gelişmelerin değinilmesi yanında bireysel ihtiyaçlar daha çok ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca uluslararası ölçekte gerçekteştirilen sınavların sonuçları, kalkınma planları, farklı ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, 64 ve 65. Hükümetlerinin eylem planları ile bilimsel araştırmalardan elde edilen veriler (MEB, 2017, 5-6) bu programın hazırlanmasında önemli rol oynamıştır.

Sosyal bilgiler başlığı adı altında ülkemizde 1968, 1998, 2005 ve son olarak 2017 yıllarında öğretim programları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Genel başlıklar açasından 2005 sosyal bilgiler öğretim programında Türk milli eğitimin amaçları, dersin genel amaçları, programın yaklaşımı ve vizyonu, öğrenme alanları, programın temel öğeleri olarak adlandırılan kavram, değer, beceri boyutları, sınıflar düzeyinde kazandırılmak istenen kazanımlar, Atatürkçülük konuları, derste kullanılabilen bazı yöntem ve tekniklerin ile ölçme-değerlendirme öğelerine yer verilmiştir. 2017 sosyal bilgiler öğretim programının içeriğini ise programın temel felsefesi, genel amaçlar, temel beceriler, değerler eğitimi, ölçme değerlendirme yaklaşımı, rehberlik, programın uygulamasında dikkat edilecek unsurlar ve kazanımlar olarak sıralanmıştır. Yapı bakımından herhangi bir köklü değişiklik

olmadığı bunula birlikte 2017 sosyal bilgiler öğretim programının bir önceki öğretim programının üzerine inşa edildiği görülmektedir (Çoban ve Akşit, 2018, 481).

2017 programı ile hedeflenen eğitim sisteminde işbirlikçi öğrenme, tecrübe ederek öğrenme, sosyal öğrenme gibi yenilikçi öğrenme kuramları üzerinden öğrenciye kazandırılması amaçlanan birtakım önemli beceriler vardır. İşbirlikçi öğrenme, sosyal beceriler, eleştirel düşünme, yenilikçi düşünme becerisi, tecrübe ederek öğrenme, estetik eğitimi bu bağlamda öğretim programlarında ele alınan konuların temelini oluşturmuştur. Bilgi toplumunda emek ve kas gücünden ziyade zihinsel süreçlerin ve üretim becerilerinin geliştirilmesi zorunluluk haline gelmiştir. İnternetin, yapay zekânın ve akıllı makinelerin üretimde kullanılması, robotik, 3D yazıcılar, nanoteknoloji, biyoteknoloji, malzeme bilimi, enerji depolama ve kuantum bilgi-işlem gibi yeni teknolojik atılımların çok çeşitli alanlarda şaşırtıcı şekillerde iç içe geçmesi insanlara, şirketlere, ülkelere ve dünyaya yeni kapılar aralamıştır. Günümüz dünyası, bireylerden üretici olmasını beklemektedir. Bireylerin üretkenliklerini ortaya koyabilmesi için ise yenilikçi düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, işbirliği, bilgi okuryazarlığı, medya okur-yazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okur-yazarlığı, girişimcilik, üretkenlik, sorumluluk gibi 21. yüzyıl becerileri diye adlandırılan öz yeterlilik ve becerilerin geliştirilmesi ve bu donanımlara sahip bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu anlamda inovasyon (yenilik) yapabilme seviyesine ulaşmış yeterlilikleri olan, inovatif (yenilikçi) düşünce kültürüne sahip bireyler yetiştirmenin yolu açılmak istenmiştir (MEB, 2017, 7-8).

Hedefler, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla bireye kazandırılması kararlaştırılan istendik değişikliklerin genel adıdır. 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı; günümüzün sosyal ve ekonomik koşullarında etkin rol oynayabilecek, ülkenin uluslararası alanda rekabet edebilirliğini sağlayacak, sorumluluk sahibi, problem çözebilen, karar verme becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Eleştirel ve yenilikçi düşünebilen, yaşadığı topluma ve ülkesine samimi bir hisle bağlı, bilim ve teknolojiyi etkin şekilde kullanacak bilgi, beceri ve yeterliliklere sahip, millî, manevi ve kültürel değerleri içselleştirmiş bireyler yetiştirmeyi kendine amaç edinmiştir (MEB, 2017, 8). Belirlenmiş olan hedeflere ulaşılabilmesi için oluşturulacak olan içeriğin belirlenmesinde ise; bireye hangi

bilgilerin verileceği ve bu bilgilerin ne şekilde düzenleneceği konuları ön plana çıkmaktadır. 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda içeriğin; birbiri ile ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin bir bütün olarak organize edildiği yedi öğrenme alanına göre düzenlendiği görülmektedir. Öğrencilere istenilen davranışların kazandırılmasını sağlayan öğrenme yaşantılarının düzenlendiği süreç boyutu, yani "Nasıl öğretilim?" sorusu, programın eğitim durumları ögesini ifade etmektedir. Sosyal bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle insan hakları ve vatandaşlık bilgisi konularının bütünleştirilmiş olarak ele alınması, efsane, destan, masal, atasözü, halk hikâyesi, türkü ve şiir gibi edebi türlerden yararlanılması; problem çözme, eleştirel düşünme, kanıt kullanma, karar verme ve araştırma tekniklerinin kullanılması, dijital vatandaşlık, e-devlet, sanal ticaret, sosyal medya vb. konularda ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmesi, 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın eğitim durumları ögesini oluşturmaktadır. Bütün öğretim programlarında, belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığını tespit edebilmek için ölçme ve değerlendirme faaliyetine gereksinim duyulmaktadır. Öğrencide gözlemeye karar verdiğimiz istedik davranışların kazanılıp kazanılmadığı hakkında bir yargıya varma, öğretim programının ölçme-değerlendirme ögesini oluşturmaktadır. 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda; öğrencilerin süreç içerisinde izlenmesi, yönlendirilmesi, öğrenme güçlüklerinin belirlenerek giderilmesi ve sürekli geri bildirim sağlanması yönünde bir ölçme-değerlendirme anlayışı benimsenmiş; öz değerlendirme, akran değerlendirme ve grup değerlendirmeleri de programın değerlendirme ögesinde önemli bir konuma yerleştirilmiştir (Taş ve Kiroğlu, 2018, 702).

2.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN MATERYALLER

2.3.1. Öğretimde Materyal Kullanımının Yeri ve Önemi

Demirel ve Altun (2012, 69)'un yapmış olduğu çalışmaya göre eğitimde görsel ve işitsel araçların kullanılması öğrenmenin kalıcı izli olmasını sağlaması açısından önemlidir. Bir öğrenme etkinliği ne kadar çok duyu organına hitap ederse öğrenme olayı da o kadar iyi ve kalıcı olur. ABD Texas Üniversitesi'nde Philips tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, zaman faktörü sabit tutulduğunda

hatırlama şu yüzdelerde hesaplanmıştır: insanlar sadece okuduklarının %10'unu, sadece işittiklerinin %20'sini, sadece gördüklerinin %30'unu, sadece söylediklerinin %70'ini, hem işittiği hem de gördüklerinin %50'sini son olarak hem yapıp hem de söylediklerinin %90 kadarının hatırlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuçlardan da anlaşılacağı gibi ne kadar çok duyu organı işe koşulursa hatırlama düzeyi de o oranda artmaktadır. Öğrencilerin öğrendiklerini daha çok hatırlayabilmeleri için sınıf içinde çok ortamı öğretme durumunun düzenlenmesi gerekmektedir.

“Öğretim materyalleri genel olarak öğretim hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla araçlardan faydalanılarak yapılan ders sunum içeriklerini kapsar. Öğretim araçları tebeşir ve kağıttan başlayarak günümüzde bilgisayar ve ilişkili teknolojilere kadar basitten karmaşığa çeşitlilik gösterir” (Öztürk ve Dilek, 2005, 328).

“Öğrenme-öğretme sürecinde materyaller genelde öğretimi desteklemek için kullanılır. İyi tasarlanmış materyaller öğretim sürecini zenginleştirir ve öğrenmeyi artırır. Materyallerin öğretim sürecine sağladığı faydalar şu şekildedir” (Yaşar ve Gültekin, 2015, 313):

Öğrencilerin güdülenme düzeylerini arttırarak onların öğrenmeye etkin katılımını sağlar. Öğrenme-öğretme ortamına çeşitlilik ve zenginlik katar. Öğrenme sürecinde öğrencilerin ilgilerini canlı tutarak onlarda yen ilgilerin oluşmasını sağlar. Öğrenme zamanından tasarruf sağlar. Güvenli gözlem yapma olanağı sunar. İçeriğin düzenli bir biçimde sunulmasını sağlar. Öğretimin bireyselleşmesine olanak sağlar. Öğretimi verimli ve zevkli kılar. İçeriği somutlaştırarak anlaşılmasını kolaylaştırır. Öğrenilen bilginin hatırlanma düzeyini artırır. Öğrenilecek konular üzerinde daha etkili alıştırma ve uygulama yapma olanağı sağlar.

Duman (2011, 18)'nin yaptığı çalışmaya göre öğretim süreçlerinde kullanılacak araç-gereçlerin yararları şu şekilde belirtilmiştir:

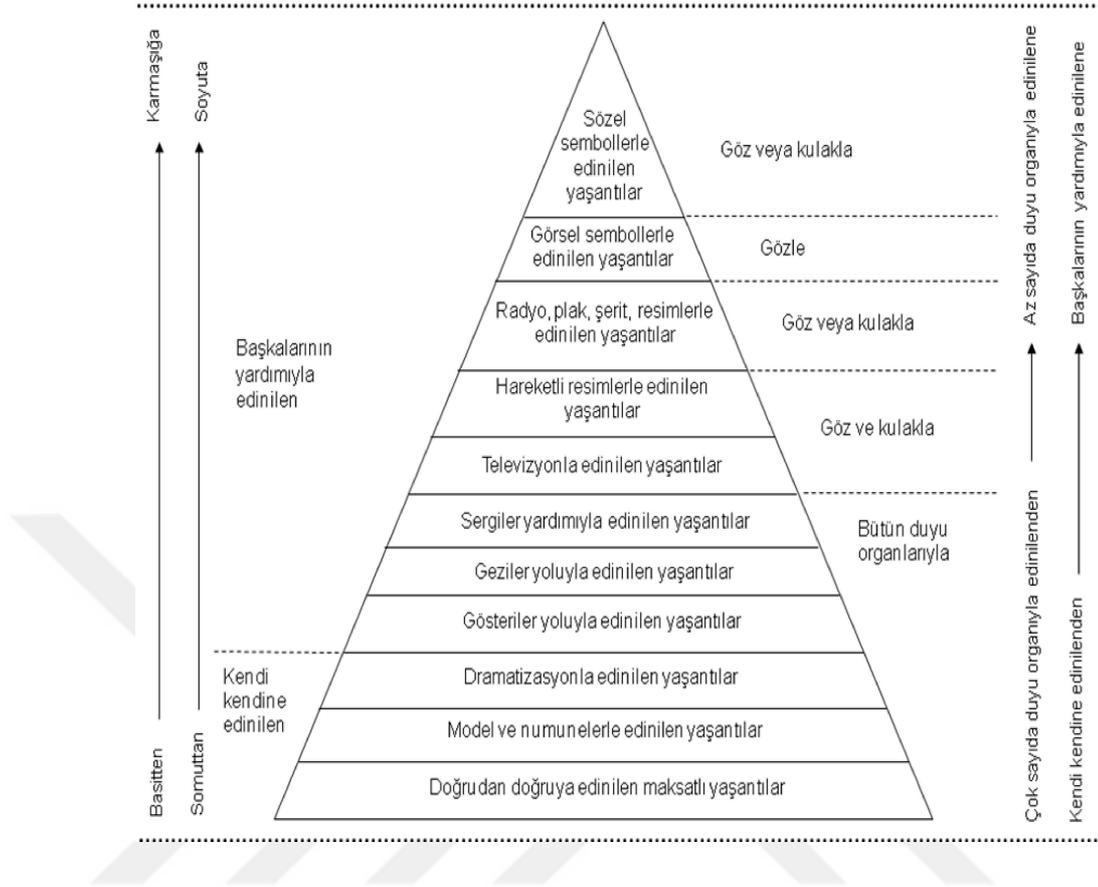
Sınıfa getirilmesi olanaksız ya da zor olan olay, olgu ve nesnelere sınıfta sergilenmesini sağlarlar. Çok sayıda duyu organına hitap eder ve öğrenmeyi kolaylaştırırlar. Bilgileri somutlaştırarak öğrenmeyi daha kalıcı kılarlar. Öğrenmeyi daha zevkli hale getirirler. Öğrencilerin etkin katılımını sağlarlar. Öğrenmeyi bireyselleştirerek bireyi gruba bağlı olmaktan kurtarırlar. Öğretim ortamının, fiziksel çevrenin olumsuz etkilerinden daha az etkilenmesini sağlarlar. Yanlış ve eksik bilgi edinimi daha aza indirgenir.

Balkan (2007, 28), ise öğretim sürecine etki eden materyallerin yararlarını ise şu şekilde sıralamıştır: Neyi, kime, niçin, nasıl, ne zaman ve nerede öğreteceğiz sorularına cevap vermede yardımcı olur. Somut bir tabana dayanan kavramların meydana gelmesini sağladığından, bilgilerin zihinde soyut kelime dizileri olarak değil, anlamlı kavramlar düzeni olarak yerleşmesini sağlar. Çeşitli duyu organları için içine karıştığından, zengin öğrenme yaşantıları elde edilir ve öğrenilenler uzun süre bellekte kalabilir. Başka bir güdüye ihtiyaç duymadan doğrudan ilgi uyandırır.

Öğrencilerin konuyla ilgilenmesini sağlar. Düşüncenin devamlılığını sağlar. Öğrencileri çalışmaya teşvik eder. Kelimelerin doğru anlamlarıyla öğrenilmesini sağlar. Öğretimin verimli olmasını sağlar. Öğrenilecek konunun sözcüklerle boğulmasını önler ve öğrenilenler somut duruma getirilmiş olur. Böylece öğrenme-öğretme süreci tekdüzelikten (monotonluktan) kurtulur. Uygulama açısından öğretime son derece önemli destekler sağlar. Öğrenilen olgu ve olaylarla ilgili olarak yanlış ve eksik bilgi engellenmiş olur; konunun değişik yönleri kolay, somut ve doğru biçimde ortaya konulabilir. Tahta kullanım ihtiyacını azaltır. Bedensel ve ruhsal alanlardaki rahatsızlıklar; öğrencinin vücudunda herhangi bir sebeple rahatsızlığının ya da ağrısının bulunması, ruhsal durumunun normalin dışında seyretmesi yani çok sevinçli veya çok kederli, sinirli, endişeli, korku içinde ya da başka aşırı ruh halleri içinde bulunması iletişimi engelleyen ve olumsuz etkileyen durumlardır. Bu bağlamda eğitimde kullanılan araç-gereçler yardımıyla belirli sıkıntıları olan çocukla farklı iletişim kanalları kullanmak öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve kalıcı hale getirmektedir.

Öğrenme ve öğretme süreçlerinde materyallerden uygun biçimde yararlanıldığında, öğrenme kolaylaşmakta, algılar güçlenmekte, ilgi ve izlenimlerin kalıcılığı artmakta ve neticede öğrenme zenginleşmektedir. Öğretim metotlarında ve görsel-ışitsel araçların eğitimde kullanılması alanında oldukça ün yapmış olan Edgar Dale “Öğretimde Görme-İşitme Metotları” adlı eserinde gerek öğrenmeyi ve gerekse yeni kavramların kazanılmasını sağlayan çeşitli yaşantıları bir koni şeklinde göstermiş ve buna da “Yaşantı Konisi” demiştir (şekil 1).

Şekil 1. Edgar Dale'nin Yaşantı Konisi

Kaynak: Sever ve Koçoğlu,2013,43

Edgar Dale'nin Yaşantı Konisi'ne incelendiği zaman; koninin temelinde somut yaşantılar olup, yukarıya doğru çıktıkça soyut yaşantıların varlığını görülmektedir. Temeldeki yaşantılar koninin temelini ve eğitim ortamlarında materyal kullanılarak kazanılabilecek somut yaşantıları oluşturur. Bu koninin dayandığı ilkeler şöyledir:

- Öğrenme işlemine katılan duyu organımızın sayısı ne kadar fazla ise o kadar iyi öğrenir ve o kadar geç unutturuz.
- En iyi öğrendiğimiz şeyler, kendi kendimize yaparak ve yaşayarak öğrendiğimiz şeylerdir.
- Öğrendiğimiz şeylerin çoğunu gözlerimizin yardımıyla öğreniriz.
- En iyi öğretim yolu, somuttan soyuta ve basitten karmaşığa olan yoldur (Çelikkaya, 2013, 44-46).

İlköğretim basamağındaki çocuklar, yetişkinlere göre daha çok somut yaşantıya gereksinim duyar. Özellikle yeni bir kavramın öğretimi söz konusu olduğunda öğrencilerin, gerçek yaşamla bağlantı kurmalarına ve somut yaşantılar edinmelerine yardımcı olacak öğretim ortamlarının tasarlanması gerekir. Araç- gereç kullanımı bu tür ortamların oluşturulmasında öğretmene yardımcı olur (Meydan ve Akdağ, 2015, 156).

Materyaller tüm derslerde olduğu gibi sosyal bilgiler öğretiminde de etkin olarak kullanımı son derece önemlidir. Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde özellikle görsel araç-gereçlere yer vermeleri önemlidir. Çünkü sosyal bilgiler derslerinde kullanılan görsel materyaller öğrencilerin okudukları metni anlamalarında ve eleştirel bakış açısına sahip olmalarında önemli bir yere sahiptir. İlkokul 4. Sınıftan başlayarak ve ortaokul 5.,6. ve 7. Sınıflara doğru gelindiğinde (sosyal bilgiler öğretiminin gerçekleştiği dönemlerde) öğrenciler, bilişsel gelişim yönünden somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçiş durumunda olmaktadır. Bu geçiş döneminde onlara soyut kavramların öğretiminde, olabildiğince somutlaştırıcı gösterimlerden yararlanmak faydalı olacaktır ve öğretimi kolaylaştıracaktır. Eğer öğrenci somut yaşantılardan geçmeden, öğrenciye soyut yaşantılar sunulursa, öğrenciden fazla bir başarı beklenemez. Bu durum dibi delik kovaya benzer. Siz ne kadar su doldurursanız doldurun, temel olmadığı için emek hep boşa gidecektir. Bu durumun yaşanmaması için, özellikle de ilköğretim çağında olan öğrencilerin somut yaşantıları kazanabilecekleri uygun eğitim-öğretim ortamları sağlanmalıdır. Bunu yapmanın en güzel yolu ise, derslerde hem öğretmenlerin öğretim materyallerini kullanmasını sağlamak, hem de öğrencilerin materyal hazırlama ve hazırda var olanı geliştirme konusunda katkı sağlamalarına izin verilmelidir (Çelikkaya, 2013, 46).

2.3.2. Öğretim Materyali Hazırlamada Dikkat Edilecek Hususlar

Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak olan öğretim materyalleri farklı şekillerde temin edilebilir. Bunların başında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde hizmet veren Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğüne bağlı İl Eğitim Araçları Müdürlükleri gelmektedir. Okulların ihtiyacı olan harita, dünya küresi, güneş sistemi modeli, cd, folyo setleri(asetatlar), bazı şema ve şeritler vb. ders araç-gereçleri İl Eğitim Araçları Müdürlüklerinden temin edilebilir. Bunun dışında

özel yayın evleri de ilk ve orta öğretime yönelik öğretim materyalleri hazırlamaktadırlar. Okulların bütçeleri yeterli olduğu ölçüde özel yayın evlerinden de öğretim materyalleri satın alınabilir (Tanrıöğen, 2005, 196).

Sosyal bilgiler dersinin öğretiminde materyallerin etkili şekilde kullanımının sağlayacağı faydalara ulaşmak için materyalin hazırlanması aşamasında dikkat edilmesi gereken bazı noktalar bulunmaktadır. Derslerde materyal kullanımından hedeflenen faydaların gerçekleşmesi için hazırlanan materyalin kaliteli ve amaca uygun olması gerekmektedir. Bu nedenle ki ilgi çekici ve etkili materyallerin hazırlanması esnasında dikkat edilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Materyal hazırlamada dikkat edilmesi gereken hususlar kaynaklarda farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak şu şekilde sıralanabilir (Örten, Keskin ve Ekici, 2013, 71-75):

Materyallerde yer alan bilgiler doğru ve güncel olmalıdır. Materyal gerçek yaşamı yansıtmalıdır. Öğretim materyalleri, dersin ve konunun hedeflerine uygun olmalıdır. Materyal pratik, kullanışlı ve dayanıklı olmalıdır. Materyal öğrencilerin pedagojik özelliklerine uygun olmalıdır. Öğretim materyali basit, sade ve anlaşılır olmalıdır. Öğretim materyalinde kullanılacak görsel özellikler (resim, grafik, renk vb.) materyalin önemli noktalarını vurgulamak amaçlamalıdır ve aşırı kullanımdan kaçınılmalıdır. Materyal ilgi çekici olmalı ve göze hoş gelmelidir. Materyal ekonomik ve hazırlanması kolay olmalıdır. Öğretmenler kadar öğrencilerin de kullanabileceği düzeyde basit ve öğrencilerin ihtiyaç duyduklarında kullanımlarına açık olmalı. Daha iyi kullanılmasına yardımcı olabilecek yazılı bir rehber olmalı. Taşınabilir nitelikte olmalı. Öğretim yöntemlerine uygun hazırlanmalı. Sınıf ortamının fiziki özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır. Gerektiğinde kolaylıkla geliştirilebilir ve güncelleştirilebilir olmalıdır.

Öğretim materyalinin oluşturulmasında iki aşama çok önemlidir: öğretim materyalini tasarlama ve öğretim materyalini hazırlama. Öğretim materyali hazırlanmadan önce ilk olarak tasarlama yapılması gerekir. Tasarım boyutu ise yaratıcılık gerektirir. Öğretmenin ya da hazırlayan öğrenenin görsel zekâsı ile gözünde bitmiş materyali canlandırması, çok boyutlu düşünerek renk, harf, yazı, şekil, ses, hareket, ahenk, vurgu vb. özelliklerini bütünleştirmesi gerekir (Meydan ve Akdağ, 2015, 160).

Araç ve gereçler; öğrencinin ilgisini çekmekle kalmaz, duyu organlarına hitap ederek kalıcı olmasını sağlar. Bunun için de kullanılacak araç ve gereçlerde bazı özellikler aranır. Bu özellikler (Çelik, 2006, 21-22):

Amaca Uygunluk: Amaca hizmet eden araç ve gereç konunun öğretilmesini kolaylaştırır.

Öğrenciye Uygunluk: Her düzeydeki öğrencinin öğrenim seviyesi müfredatına uygun araç ve gereç yapılmalıdır. Bir lise öğrencisi ilköğretim atlası kullanamayacağı gibi, bir ilköğretim öğrencisi de lise atlası kullanmamalıdır.

Doğruluk: Araçlar, konularla ilgili bilgiyi doğru vermelidir. Doğruluğu tartışılmayan araç ve gereçlerden faydalanılmamalıdır. Özellikle haritalarda bulunan yer adları ve yükseltilerde söz konusu bu sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Sadelik: Araç ve gereç bir olayı sadece, açık, net bir şekilde gösterebiliyorsa ondan faydalanarak öğrenmek daha kolay olur. Buna örnek olarak haritaları verebiliriz. Her harita belirli bir amaca göre yapılmalıdır. Birden fazla amaca hizmet eden haritalar karmaşaya yol açar.

Çekicilik: Estetik bir yapıya sahip olan araç ve gereçler öğrencinin ilgisini çekmekte ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır.

Kullanışlılık: Bir araç ve gerecin kullanılabilirliği onun rahatça kullanılmasına ve dayanıklılığına bağlıdır.

Ekonomiklik: Araç ve gereçlerin ucuz, kaliteli ve uzun süreli kullanılabilir olmasıdır.

2.3.3. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Materyaller

Konunun özelliği, öğrenciye kazandırılmak istenilen davranışlar, öğrenci özellikleri, okulun sahip olduğu fiziksel olanaklar ve öğrencinin araç-gereç ve materyal kullanma becerileri sosyal bilgiler derslerinde kullanılacak olan materyallerin seçiminde etkili olmaktadır. Tay ve Öcal (2015) öğretimde kullanılan materyal sınıflamasını; *basılı öğretim araçları, iki boyutlu materyaller, üç boyutlu materyaller, elektronik materyaller, bilgisayar destekli eğitim* olarak yapmıştır. Tanrıoğen(2005), Sever ve Koçoğlu (2013) sosyal bilgilerde kullanılan materyalleri dört başlık altında ele almışlardır.

2.3.3.1. Görsel Araçlar

Görsel materyaller öğretim içeriğinin görsel düşünme ve iletişim yoluyla daha etkili algılanmasını sağlayan yardımcı materyallerdir. Görsel materyaller; öğrencilere algılama, benzetme, sıralama, anlamlandırma, yorumlama, bütünleştirme ve değerlendirme olanağı sunmaları nedeniyle mesaj alımı ve iletiminde öğrenci ve öğretmene yardımcı olmaktadır (Örten, Keskin ve Ekici, 2013, 84). Başlıca görsel araçlar şunlardır:

Kitaplar: Öğretimi yapılacak konunun bir bütün halinde öğrenciye sunulması açısından önemli bir görsel öğretim materyali olan kitaplar; ders kitapları, kaynak kitaplar, alıştırmaya kitapları ve öğretmen kitapları olarak ifade edilebilir. Ayrıca ansiklopediler, seyahatnameler, il yıllıkları vb. eserler, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretiminde öğretmen ve öğrenciler tarafından kullanılacak öğretim materyali olarak değerlendirilebilir (Tanrıoğen, 2005, 198).

Ders Kitapları: Ders kitabı her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı araçtır. Sadece sosyal bilgiler için değil, hemen hemen her ders için ders kitapları öğretimde vazgeçilmez unsurlardandır. Ders kitapları mevcut program dahilinde yazılmaktadır (Ulusoy, 2015, 163-195).

Yeşiltaş (2015, 233) ders kitaplarının başlıca kullanım nedenlerini şu şekilde sıralar: “Ders kitaplarının ülkelerin milli eğitim programlarına uygun olarak hazırlanması ve bir öğretim materyali olarak kitapların kullanılmasıdır”. Hemen hemen her öğretmenin öğretim esnasında bir ders kitabı kullanmasının üçüncü nedeni olarak kendisine sağlayacağı kolaylığı gösterebiliriz. Ders kitabı sayesinde öğretmenin konuları takip etmesi, ödevlendirmesi vb. işleri kolaylaşır. Ayrıca ders kitapları öğrencilerin değerlendirilmesini kolaylaştırır. Çünkü ders kitapları derse ilişkin bilginin özünü içerir ve bunun öğrenciye aktarımını sağlar.

Sosyal bilgiler öğretimi esnasında kullanılan başlıca materyallerden birisi olan ders kitapları, eğitimin amaçlarını gerçekleştirmek üzere öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden öğretim materyallerinden biridir. Ders kitaplarında yer alan bilgilerin diğer kitaplara göre daha iyi örgütlenmiş olması, özetlere, dersin hedeflerine ve kazandırılacak becerilere, sorulara, çalışma etkinliklerine, vb. yer

vermesi bu kitapların üstün özelliklerindedir. Ders kitaplarında önemli yerlerin koyu harflerle yazılarak ya da çizilerek öğrenci dikkatini çekmesi gerekir. Ayrıca bu kitaplar resim, şema, grafik gibi görsel materyallerle desteklenip daha da zenginleştirilmelidir. Ancak öğretmenin tamamıyla kitaba bağımlı olmaması yani kitabın tutsağı olmaması gerektiğini de bilmesi gerekir. Sınıfın öğretmeni kitabın yazarı değil, kendisidir. Kitap yalnızca ders öğretimi esnasında öğretmene yardımcı bir materyaldir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005, 148-149). Sosyal bilgiler ders kitaplarında olması gereken bazı nitelikleri Ulusoy (2015, 215-216) şu şekilde sıralamıştır:

Öğrencileri; milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyen; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösteren ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdiren okuma metinlerini içeriğinde barındırmaktadır. Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri ile kitabın hitap ettiği eğitim kurumunun amaçlarına uygun olur. Atatürk İlke ve İnkıpları ile ilgili konulara, öğretim programlarına ve Talim ve Terbiye Kurulu'nca alınan kararlara uygun olarak hazırlanır. Demokrasi ve insan hakları ile kültürel ve evrensel değerleri kapsar. Bilginin nasıl üretileceğine ve nasıl kullanılacağına ilişkin vurgu yapar. Bilişim teknolojisinin etkin ve verimli kullanımını teşvik eder. Öğretim programının kazandırmayı amaçladığı değer, görüş ve yetenekleri kapsar. Ön yargı ve normatif değerlerden uzak olarak konuyla ilgili farklı bakış açıları içerir. Kişi, kurum ve kuruluşları yıpratıcı unsurları taşımaz. Her türlü etkinlikte öğretmen rehberdir ve merkezde öğrenci vardır. Konuların hazırlanması ve düzenlenmesinde öğrencilerin ilgi, yetenek ve ihtiyaçları dikkate alınır. Sosyal bilgiler ders kitapları Türk toplumunun sosyal, ahlaki, kültürel ve evrensel normları kavrayabilecek bireylerin yetişmesini hedeflemelidir.

Şahin (2004, 368-369)'e göre ders kitabının öğretmene sağladığı faydalar şöyle sayılabilir:

Öğretmen kitap sayesinde çeşitli okullarda ve çok olan ders yükünde gücünü iyi kullanır. Ders kitabı içerdiği birçok ödev konuları ile öğretmeni birçok araştırmadan kurtarır. Öğretmenlerin çalışmalarını planlamada ders kitabı önemli bir işlev görür. Öğrenci İçin Sağladığı Faydalar: Ders kitabı, öğretmenin sözlü olarak

aktardığı dersi görsel olarak tamamlar. Ders kitabı, sözlü öğretimin boşluk ve eksikliklerini giderir ve bunun sonucu olarak konular ve bilgiler arasındaki bağlantısızlıkları yok eder. Ders kitabından çalışırken öğrenci, daha aktif düşünen ve öğrenciyi araştırmaya yönelten ödevler ile sorumluluk sahibi bireyler haline gelir. Öğrenciyi farklı soru tipleri, sorularla ilgili farklı çözüm yolları ve konu anlatımında ileriye sürülen farklı yaklaşımlarla karşılaşmasını sağlar. Öğretimi sıkıcılıktan kurtarır, ilginin devamını sağlar. Ders kitabı öğrencinin derse önceden hazırlanmasını sağlar.

“Yardımcı Kaynaklar: Öğrenme-öğretme sürecinde ders kitaplarının yanı sıra, diğer basılı kaynaklardan da yararlanılmaktadır. Yardımcı ders kitabı olarak tanımlanan bu kaynaklar; öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun, açık ve anlaşılır olmalı, doğru, geçerli ve değerli bilgiler içermelidir” (Yaşar ve Gültekin, 2015, 332).

Yardımcı kitaplar ders kitapları içerisinde verilen konuların hepsini veya bir kısmını daha çok ayrıntıya yer vererek işleyen kitaplardır. Ders kitapları bulunmadığı veya öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermediği zaman yardımcı kitaplar kullanılır. Yardımcı kitaplar öğrencilerin takıldığı yerde faydalı olmaktadır. Sağladığı bu faydanın yanı sıra kendileri çalışarak sonuca varmalarını da engellemektedir (Yeşiltaş, 2015, 163).

Yazı Tahtaları: “Kullanım biçimlerine göre farklı isimlerde ifade edilirler. Diğer derslerin öğretiminde olduğu gibi sosyal bilgiler öğretiminde de önemli bir görsel öğretim materyali olarak kullanılırlar” (Tanrıöğen, 2005, 200). Kara tahta, kumaş kaplı tahta, manyetik tahta, bülten tahtası, akıllı tahta, askı-kanca tahtası, çok amaçlı tahtalar olmak üzere geçmişten günümüze kadar görsel öğretim materyali olarak tahtalar kullanılmıştır.

Haritalar: Sosyal bilgiler dersinin öğretimi sırasında kullanılan vazgeçilmez araçlardır. Sosyal bilgiler dersinde tarih, il, dünya vb. haritalarından yararlanılabilir. Haritalar öğrencilere kendi buldukları yerin, bölgelerin ve ülkelerin konumu hakkında bilgiler verirken; coğrafi yapılar ve yerleri hakkında bilgi edinmelerini de sağlar. Haritalar coğrafya bilgilerinin yanı sıra tarihle ilgili olguların öğretilmesinde de etkili bir biçimde kullanılabilir. Tarih konularının daha soyut konular olması konunun öğrenciye kavratılmasında çeşitli güçlükler meydana getirmektedir. Öğrencilerin belli bir tarihi olayın nerede meydana geldiği, geçmişte ülkelerin

sınırlarının nereler olduğunu, olaylara anlam vermesini, tarih bilgileri ile coğrafi bilgilerini sentezlemesine yardımcı olur (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005, 149).

Yalçınkaya (2004, 27)'ya göre harita; yeryüzünün tümünün ya da belirli bir kısmının, doğal ve yapay özelliklerini barındıracak şekilde, bir projeksiyon sistemine göre ve belirli bir ölçekte küçültülerek, bir düzlem üzerine, özel işaretler ve tamamlayıcı bilgilerle aktarılmış halidir.

Küre ve Modeller: En önemli coğrafi öğretim araçlarından biri de kürelerdir. Değişik anlamlar ifade etmekle birlikte, coğrafya öğretim materyali olarak kullanıldığında, yer yuvarlığının çok küçültülmüş bir halidir (Tanrıoğen, 2005, 203). (Güngördü, 2006, 368) ise küre tanımını şu şekilde yapmıştır: “Coğrafi manada küre, yer yuvarlığının çok küçültülmüş bir modelidir” şeklinde ifade eder. Coğrafya konuları içerisinde yerin şekli, hareketleri, boyutları, eksen eğikliği, enlem, boylam, paralel, meridyen gibi konulardaki soyut ifadeleri somut hale getirmek için gerekli ve önemli bir öğretim materyalidir.

Yukarıda açıklamasıyla verilen görsel araç-gereç ve materyallere levhalar , afişler, karikatürler, fotoğraflar, maketler, projektörler ve grafikler, slayt projektörü ve slaytlar, film şeritleri ve tepegözleri de eklemek gerekir.

2.3.3.2. İşitsel Araçlar

Öğretim ortamlarında radyo programları, ses bantları, teyp, ses CD'leri gibi sıralanabilecek olan çeşitli işitsel materyaller de öğretim destekleyici olarak kullanılmaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılacak işitsel öğretim materyallerinden bazıları şunlardır: Radyo, plaklar, teyp ve ses bantları, CD'ler, müzik aletleri, mp3 olarak sayabiliriz (Örten, Keskin ve Ekici, 2013, 85).

2.3.3.3. Görsel- İşitsel Araçlar

Televizyon: “Bu günkü uygarlığımızın olanakları içinde büyük halk kitleleri ile haberleşmeyi ve onlara daha kolay ulaşabilmeyi sağlayabilen araçtır. Televizyon eşya, olgu ve olayların eskiden küçük bir ekranda iken günümüzde dev platformlarda, üç boyutlu ve hatta günümüz teknolojisinde 4k olarak, sesli, renkli görüntüler halinde gözlenmesini sağlamaktadır” (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005, 151).

Film Makinesi ve Eğitici Filmler: Hem göze hem kulağa yönelik projeksiyon makinelerinden en yaygın olanı film makineleridir. Film makinelerinin diğer bir özellikleri de görüntüyü hareketli ve sesli olarak ekrana yansıtmaıdır.

Öğrencileri derse güdüleyen, öğretimi tamamlayan eğitici filmler aracılığıyla bazen bir konunun bütünü ile öğretimi söz konusu olabilir. Bunlarla sosyal bilgiler dersi ile ilgili pek çok toplumsal ve kültürel olgu ve olaylar filmlere çekilip, hedef ve davranışlarla ilgili olanlar eğitim ortamında öğrenciye aktarılabilir. Ders konularında kazandırılmak istenen hedef ve becerileri desteklemeyen filmler eğitim ortamına getirilmemelidir. Ayrıca filmler kısa süreli olmalı, en ilginç yerlerde kesilmeli ve öğrencilere “Bundan sonra neler olabilir?” gibi sorular sorularak öğrenci dikkati taze tutulmalı, öğrenci düşünmeye ve yorum yapmaya teşvik edilmeli, öğrencilerin düşünceleri alındıktan sonra filme devam edilmelidir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005, 151).

Video Kaseti ve VCD: “Milli Eğitim Bakanlığı'nda ilköğretimle ilgili pek çok videokaset hazırlanmıştır. Öğretmenler bu kasetlerin özelliklerini ve nerede kullanabileceklerini çok iyi bilmelidir” (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005, 151-152).

2.3.3.4. Teknoloji Destekli Araçlar

“Hızlı ilerleyen teknoloji her alanda olduğu gibi eğitimde de öğrenmenin daha kolay ve kalıcı izli olmasını sağlamak için öğretim materyali olarak kullanılmaktadır. Okullarda, dersliklerde, her çeşit öğrenme ortamlarında teknolojinin varlığı gün geçtikçe çoğalmaktadır. Sosyal bilgiler derslerinde kullanılacak teknoloji destekli araçlar şu şekilde sıralanabilir” (Örten, Keskin ve Ekici, 2013, 86):

- Etkileşimli uydu
- Uydular
- Tele toplantılar
- Videoteks

2.4. SOSYAL BİLGİLER DERSİ VE HARİTA KULLANIMI

2.4.1. Harita Kavramı

Öncelik olarak haritanın tanımından başlamak gerekir. İncelenen birçok kaynakta harita tanımı farklılık gösterse de genel anlamda aynı şeyler ifade edilmektedir.

Aküzüm (2015)'e göre “Harita; yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün belli bir oranda küçültülerek, bir ölçek kullanılarak, düzlem üzerine aktarılmış şeklidir” (s. 286). Meydan ve Akdağ (2015) harita tanımını şu şekilde yapmıştır:

“Yeryüzünün ya da belli bir parçasının belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağına harita denir” (s. 170). Doğanay (2002) ise “Harita; yeryüzünün bütününün veya bir bölümünün, esas alınan bir ölçeğe göre düzlem üzerine aktarılması sonucu elde edilen gereçtir. Harita coğrafyanın özüdür. Harita coğrafyanın en lüzumlu gereçidir. Harita coğrafyanın temelidir gibi yargılarla eğitimdeki önemini vurgulamıştır” (s. 224). Tanrıoğen (2005) haritaları “Dünyanın tamamının ya da bir parçasının belirli bir ölçek dahilinde küçültülerek, kuşbakışı görünüşünün düzlem üzerine aktarılması” olarak tanımlamıştır (s.201). Akar (2008)’ın araştırmasında kullandığı harita tanımı ise “Genel haritalar; yeryüzünün dar ya da geniş bir bölümünün coğrafi, jeolojik ve politik özelliklerini, bir ölçeğe bağlı olarak grafik yolla gösterimi ” olarak yapmıştır (s. 43). Buğdaycı (2012) “Haritalar; jeodezi, coğrafya, yer bilimleri ve atmosfer gibi disiplinler tarafından, çevreye ilişkin toplanan verilerin, görsel olarak sunulduğu bilgi iletişim aracıdır ” şeklinde farklı bir tanım yapmıştır (s. 13). Doğanay (2003)’a göre “Yeryüzünün tamamının ya da bir bölümünün kuşbakışı görüntüsünün belli oralarda (ölçekte) küçültülüp bir düzleme aktarılmasıyla elde edilen çizime *harita* denir. Haritalarda ölçek olmaz ise, yeryüzü şekilleri gerçeğe uygun gösterilemez. Bilindiği üzere böyle bir çizime kroki adı verilir. Nitekim *Kroki*, herhangi bir cismin kuşbakışı görünüşünün kabaca bir düzleme aktarılmasına denir. Ölçeğinin olmayışıyla plan ve haritalardan ayrılır” (s. 471-472). Haritalar önceleri dikkatli arazi ölçümlerine dayandırılarak yapılmaktaydı. Bugün ise modern haritalar hava fotoğrafları, uydudan çekilen fotoğraflar ve bilgisayarlar kullanılarak en az hata ile yapılmaktadırlar. Ancak nasıl yapılırsa yapılsın dünyanın *Geoid* şekli nedeniyle, hatasız olarak bir düzlem üzerine aktarılması, yani haritanın yapılması zordur. Olabilecek hataları ve bozulmaları en aza indirmek ve küre üzerindeki nesnelere doğru aktarabilmek için bazı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlere *Projeksiyon (İzdüşüm)* denir. *Projeksiyon*; üzerine harita çizilmesi mümkün olabilecek şekilde yer kürenin koordinatlar sisteminin (paralel ve meridyenler ağı) belirli bir metot dahilinde bir düzleme geçirilmesidir. Bunlar içinde en yaygın olarak kullanılanlar; Konik (Alan Okuyan) projeksiyon, Düzlem (Uzunluk Okuyan) projeksiyon ve Silindirik (Açı Okuyan) projeksiyondur (Yazıcı ve Koca, 2007 ,71).

2.4.2. Haritanın Başlıca Unsurları

2.4.2.1. Ölçek

“Dünyanın tamamının ya da bir bölgesinin bütününe gösterecek veya çizecek kağıtlar olamayacağına göre, uzunluk ve alanlar gerçeğe uygun olarak belli bir oranda küçültülürler. İşte bu küçültme oranına **ölçek** denir” (Yazıcı ve Koca, 2007, 72). Bir başka ifadeyle ölçek; harita üzerinde belirlenen iki nokta arasındaki uzunluğun (mesafenin) gerçek uzunluğa oranına denir(şekil 2).

Şekil 2. Ölçek Hesaplama.

$$\text{ÖLÇEK} = \frac{\text{Harita Üzerindeki Uzunluk}}{\text{Gerçek Uzunluk}}$$

Kaynak: Doğanay, 2003, 473.

“Her haritanın mutlaka ölçeği vardır. Ölçeksiz harita olmaz. Ölçek, gösterilecek sahanın içerdiği alana göre büyük ya da küçük olur. Haritası yapılan saha ne kadar büyükse (büyütülürse) ölçek o kadar küçük, saha ne kadar küçükse (küçültülürse), ölçekte o derecede büyük olur. Haritalarda ölçekler iki şekilde gösterilir” (Doğanay, 2003, 473-474).

- **Kesir Ölçek**

Kesir ölçek pay ve paydadan oluşur. Pay, harita üzerindeki mesafeyi, payda ise gerçek mesafeyi gösterir. Pay her zaman sabit olup bir (1)'dir. Kesrin paydası ise değişken olup küçültme oranına eşittir ve haritanın ölçeğini verir. Örneğin; arazideki uzunluk 1000 küçültülmüşse ölçek 1/1000 olur, 10 000 defa küçültülmüşse ölçek 1/10 000 olur. Payın birimi ile paydanın birimi aynı olup cm'dir. Birimler farklı olursa kesir ölçek bir oran ifade etmez (Yazıcı ve Koca, 2007, 73). Haritalarda kesir ölçek üç yazılıştan biriyle (1/10 000, 1:10 000, $\frac{1}{10\ 000}$) gösterilir(şekil 3).

Şekil 3. Kesir Ölçek Kullanımına Bir Örnek.

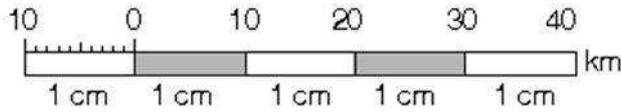

Kaynak: Yazıcı ve Koca, 2007, 73.

- **Grafik (Çizgi- Çizik) Ölçek**

Haritaların bir köşesinde yatay olarak çizilmiş bir doğru üzerine çentiklerle oluşturulmuş, metre (m) ya da kilometre (km) türünden sayıların yazılı olduğu ölçeklerdir. Bu ölçekler sayesinde harita üzerindeki mesafelerin gerçek değerlerini kolayca hesaplayabilmek mümkün olmaktadır. Ayrıca haritada yer verilen bu ölçekler yardımıyla hesaplama yapmadan haritalardaki mesafelerin kuş uçuşu uzunluklarını hesaplayabiliriz. Çizik ölçeklerin kesir ölçekten tercih edilir ve üstün tarafı ise, haritada büyültme küçültme yapılırken ölçeğin bozulmamasıdır. Çünkü küçültme ya da büyütme yapılacak herhangi bir ölçekteki harita ile birlikte, çizgi ölçeğin boyu da küçülecek, büyütülürken ise büyüyecektir. Bu nedenle günümüzde hazırlanan kesir ölçekli haritalarda mutlaka grafik ölçek de (Yazıcı ve Koca, 2007, 73) kullanılmaktadır (şekil 4).

Şekil 4. Grafik (Çizgi-Çizik) Ölçek Kullanımına Bir Örnek.

Kaynak: Doğanay, 2003, 477.

“Grafik ya da çizgi ölçeklerin çiziminde göz önünde tutulması gereken en önemli husus, birer santimetrelilik bölmeler ve çentikler fazla tutulup çizgi uzun olmamalıdır, fakat haritanın küçülmesi durumunda da ortadan kaybolacak şekilde küçük ve kısa çizilmemelidir” (Doğanay, 2003, 477).

2.4.2.2. Harita Anahtarı

“Lejant: Harita üzerinde bulunan değişik işaretlerin ifade ettikleri özellikleri açıklamak üzere düzenlenen tablolardır. Bu tablolar haritanın kolay okunabilmesini ve anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Haritalar köyleri, şehirleri, yolları, dağları, ovaları, denizleri, ormanları vs. gösterirler. Lejant haritanın konusuna göre değişir” (Sönmez, 2010, 36).

2.4.2.3. Sınır

“Sınır bütün haritalarda olmalıdır. Çünkü sınır haritanın hangi alanı kapsadığını gösterir. Köy, mahalle, ilçe, il, Türkiye, Asya, Dünya vb. haritaların sınırında ilgili alanın meridyen ve paralel dairelerinin dereceleri de bulunur” (Üzümcü, 2007, 27).

2.4.2.4. İsim

“Haritanın ismi genellikle üst kenarın ortasında bulunur. Duvar haritalarında, az kullanılan veya boş görülen yerlere, işaretler (lejant) kısmının üstüne de yazılmaktadır” (Üzümcü, 2007, 24).

2.4.3. Harita Çeşitleri

Haritaları hazırlanış ve kullanım amaçlarına, kullanılan ölçeklerine ve tiplerine göre sınıflandırmak mümkündür.

2.4.3.1. Ölçeklerine Göre Haritalar

Ölçeklerine göre haritalar üçe ayrılır.

- **Büyük Ölçekli Haritalar;** Ölçekleri 1/000 ila 1/200 000 arasında değişmektedir. Bunlardan 1/1000 ila 1/10 000 ölçekli haritalar şehir plânları, kadastro, sanayi tesisleri ve çeşitli yol inşaatlarında genellikle kullanılmaktadır. Ölçekleri 1/20 000 ila 1/200 000 arasında değişen haritalar topografya, turist, ulaşım, jeomorfoloji, jeoloji haritalarının yapımında ve düzenlenmesinde kullanılmaktadır.
- **Orta Ölçekli Haritalar;** Ölçekleri 1/250 000 ila 1/800 000 arasında değişen, ikinci sınıf topografya haritaları, duvar haritaları, hava uçuş haritaları, karayolu haritaları vb. alanlarda kullanılan haritalardır.
- **Küçük Ölçekli Haritalar veya Coğrafya Haritaları:** Ölçeği 1/1 000 000 ila 1/10 000 000 arasında olup daha çok atlaslarda ve duvar haritaları olarak düzenlenip kullanılan haritalardır (Ünlü, Üçışık ve Özey, 200, 13).

2.4.3.2. Fonksiyonlarına Göre Haritalar

- **Genel Haritalar;** “Bu tür haritaların üzerinde birden fazla konuyla ilgili bilgi bulunmaktadır. Siyasi haritalar, fiziki haritalar, duvar haritaları, topografya haritaları ve atlas haritaları örnek verilebilir” (Tanrıöğen, 2005, 201).
- **Özel Haritalar;** “Farklı amaçlara hizmet etmek için hazırlanan haritalardır. Bu haritalar arasında; jeomorfoloji, iklimik, morfografya, hidrografya, toprak, nüfus, yerleşme, zirai faaliyetler, sanayi ve turizm haritaları bulunmaktadır. Sosyal bilgiler dersi coğrafya üniteleri işlenirken genel fiziki ve beşeri çevre ya da Türkiye'nin doğal, beşeri ve ekonomik çevresine ilişkin özel haritalardan yararlanılarak konulara ilişkin dağılımın verilebilmesi mümkün olacaktır” (Aküzüm, 2015, 286).

2.4.4. Öğretimde Harita Kullanımı

Sosyal bilgiler coğrafya konuları genellikle öğretmen ve öğrenciler tarafından şehirlerin, bölgelerin, ovaların vb. coğrafi yerlerin öğrenilmesi, ezberlenmesi olarak algılanmakta ve bu durum öğrencilerin coğrafya konularından zevk almamalarına, derse karşı ilgilerini yitirmelerine ve öğrenmelerinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. Oysaki günümüzde geleneksel eğitim anlayışından hızla çağdaş eğitim anlayışına geçiş söz konusudur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir takım düzenlemelerde çağdaş eğitim anlayışına paralel olarak öğrenci merkezli öğrenme-öğretme sürecinin ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda öğretmenin temel işlevi, öğrencilerin öğrenmeye aktif katılımı için yardımcı olmak ve onların, önceki bilgileri ile anlamlı bağlar kurmalarını sağlamaktır (Başbüyük, 2002, 32). İlköğretimde sosyal bilgiler eğitiminin temeli hayat bilgisi öğretimi ile başlar. Çünkü bu yaş grubundaki öğrenciler büyüme ve gelişme çağında olup, çevresindeki olay ve olguları yaparak, yaşayarak toplu ve somut olarak öğrenirler. Sosyal olayları parça parça değil, bütünlük içinde ele alırlar. Sosyal bilgilerin temel taşlarını ve ön bilgilerini, hayat bilgisi üniteleri ile kaynaştırılmış olarak tarih, coğrafya, yurttaşlık vb. diğer sosyal bilimlerin konuları oluşturmaktadır. Ülkemizde eğitim sistemi ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim aşamalarından oluşmaktadır. İlköğretim 1. ve 2. kademe olarak iki kısma ayrılmıştır. İlköğretim 1. kademe 1., 2., 3. ve 4. sınıf, 2. kademe ise 5., 6., 7. ve 8. Sınıflardan oluşmaktadır. Eğitim sisteminde harita

kullanımı 4. (10 yaş), 5., 6. ve 7. sınıflarda sosyal bilgiler derslerinde, 9. ve 10. sınıflarda ise coğrafya ve tarih derslerinde yer almaktadır. Sosyal bilgiler, coğrafya ve tarih ders kitaplarında özellikle coğrafya konularında yoğun olarak haritaların kullanıldığı görülmektedir. Eğitimde öğretme-öğrenme sürecinde, öğretimi desteklemek amacıyla ders kitaplarının yanında kartografik materyaller de (küre, atlas, duvar haritaları, kabartma haritalar, resim, fotoğraf vb.) kullanılmaktadır. Konuya ve amaca uygun olarak seçilmiş materyaller, öğretilen konuyu canlı hâle getirmekte, öğretim sürecini zenginleştirip, öğrenmeyi artırmaktadır. Materyaller aynı zamanda öğrencilerin ilgi alanlarını genişletmekte, motivasyonlarını da yükseltmektedir (Buğdaycı, 2012, 73).

Haritalar öğrencilerin sembolleri anlama ve yorumlama becerisini, ölçek kullanma, harita okuma ve yorum yapabilme, taslak olarak harita yapabilme ve yaptığı haritadan fiziksel özellikleri tanımlama becerilerini geliştirir. İlköğretim 4. ve 5. Sınıflarda basit şekiller kroki çizme, sembol kullanma ve bu sembolleri açıklayan bir bölüm oluşturma becerileri üzerinde durulmuştur. Soyut düşünme becerisinin geliştiği 6. ve 7. Sınıflarda ise haritaların diğer öğeleri üzerinde durularak ölçek ve değişen ayrıntılar, harita çeşitlerini tanıma, harita üzerinde verilen bilgiyi, okuma, anlama ve yeni bilgilerin aktarılması öğrencilere kazandırılmaktadır (Sönmez ve Koç, 2015, 189). “Sosyal bilgiler eğitiminde harita kullanımı çocuğun keşfetme ve bütüncül algılama becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olduğu gibi öğrencilerde kuş bakışı algılama yeteneğini de geliştirmektedir. Haritada aranan özellikler; doğruluk, tamamlık, amaca uygunluk, açıklık ve anlaşılabilirlik ve estetik olarak karşımıza çıkmaktadır” (Aküzüm, 2015, 286).

Kayalı (2003) yaptığı bir araştırmada öğrencilerin %75,5’i sosyal bilgiler ile ilgili haritalar çizmek ve arazide gezi gözlem yapmak veya müze gezmenin onlar için eğlenceli ve daha öğretici olduğunu söylemişlerdir. Öğrencilerin %40,8’i sosyal bilgiler ile ilgili haritalar çizerken ve arazide gezi-gözlem yaparken veya müze gezerken kendilerini önemli biri gibi hissettiklerini belirtmişlerdir. Kendilerini önemli biri gibi hissetmeyenlerin oranı ise %37,1’dir. Öğrencilerin kendilerini derslerde önemli görmelerini sağlayabilmek için derse daha aktif katılımlarının sağlanması gerekir. Kütüphanelerde renkli resim, harita, tablo ve şekillerin bulunduğu sosyal bilgiler ile ilgili kitapların bulunması öğrencilerin derse ilgilerinin

daha çok artmasında etkili olacaktır (s. 5). “ Haritaların sosyal bilgiler öğretimi içinde önemli bir yeri vardır. Çeşitli türleri ile sosyal bilgiler öğretiminin vazgeçilmez unsurlarıdır. Sözelimi öğrenciler, harita çizerek yakın çevrelerinden uzağa doğru illeri, coğrafi bölgeleri, ülkeleri ve dünya özelliklerini tanıma imkânı elde ederler. Ayrıca uzaklık, zaman, iklim, yeryüzü şekilleri, üretim, nüfus, yaşayış biçimleri, yerleşme, bitkilerin dağılışı, tarihi olayların geçtiği yerler konusunda görüş geliştirirler” (Yalçınkaya, 2004, 31).

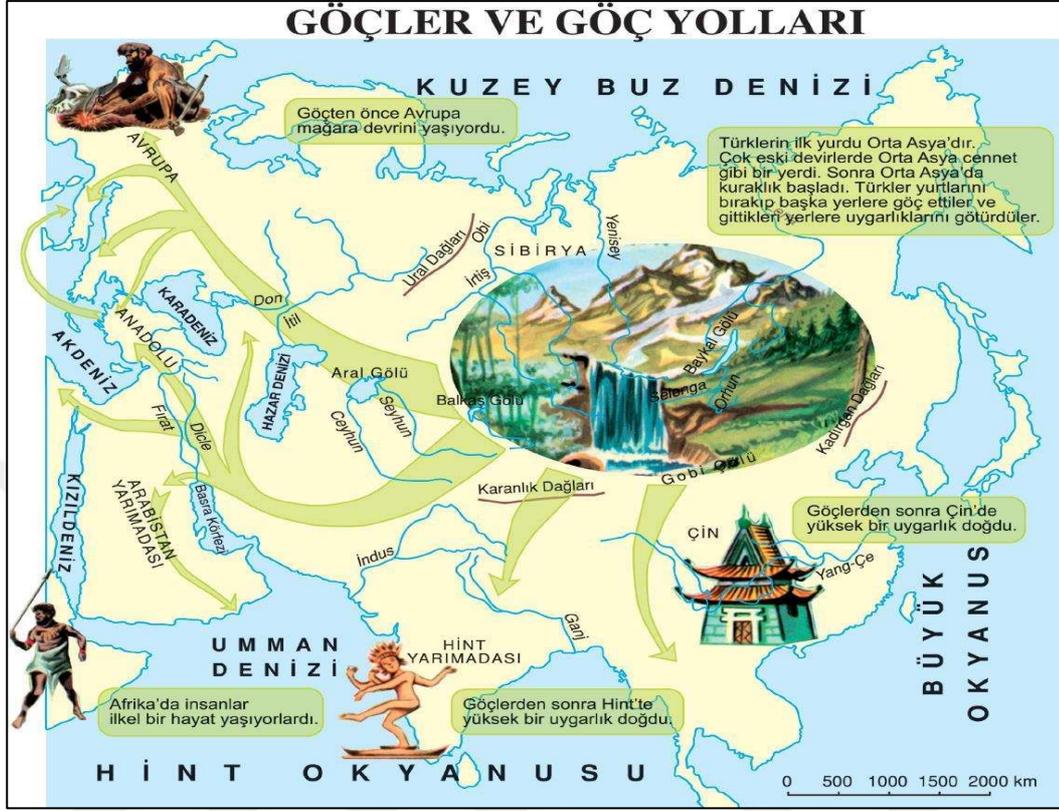
2.4.3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Haritalar

İlköğretim okullarında coğrafya dersinin tarih dersi ile birleştirilip, “Sosyal bilgiler” dersi adı altında okutulmaya başlanmasından sonra, bir kitap içerisine iki önemli dersi sıkıştırma çabasıdan dolayı, iki ders için ayrılan sayfa sayısı oldukça azalmış ve ne yazık ki ilk feda edilen şey, sosyal bilgilerin özünü oluşturan haritalar olmuştur.

Tablo 1. 6. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Kullanılan Haritalar.

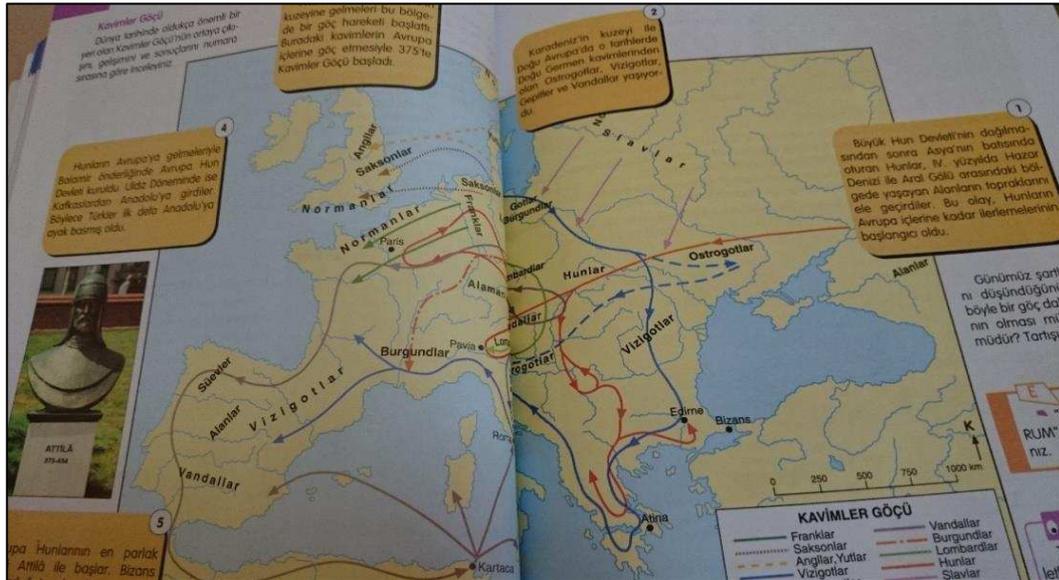
ÜNİTE	ÖĞRENME ALANI	BECERİ	HARİTA ADI
Yeryüzünde Yaşam(2)	İnsanlar-Yerler-Çevreler	Harita Okuma ve Atlas Kullanma	1. Güneydoğu Anadolu Fiziki Haritası 2. Türkiye Fiziki Haritası 3. Türkiye Siyasi Haritası 4. Türkiye İklim Haritası 5. Türkiye'nin Coğrafi Konumu Haritası 6. Göçler ve Göç Yolları Haritası 7. Anadolu'da Kurulan İlk Uygarlıklar Haritası
İpek Yolunda Türkler(3)	Kültür-Miras	Çıkarımda Bulunma	8. Asya Haritası 9. Kavimler Göçü Haritası 10. Orta Asya Fiziki Haritası 11. İpek ve Baharat Yolları Haritası 12. İslamiyet'in Doğduğu Yerleri Gösteren Harita 13. İslamiyet'in Yayılışı Haritası 14. Karahanlılar Devleti Haritası 15. Gazneliler Devleti Haritası 16. Büyük Selçuklu Devleti Haritası
Ülkemizin Kaynakları(4)	Üretim-Dağıtım-Tüketim	Girişimcilik	17. Ekonomik Kaynaklar Haritası

Fotoğraf 1. Göçler ve Göç Yolları Haritası-Küçültülmüş.

Kaynak: MEB, 2014, 43.

Fotoğraf 2. Kavimler Göçü Haritası-Küçültülmüş.

Kaynak: MEB, 2014, 8-9.

Harita sayısının kitaplarda azalmasına sebep olan düşüncelerden bir tanesi de öğrenciler, haritalar için ders kitaplarına değil atlaslara bakmalıdır. İlk bakışta doğru gibi görünen bu düşünce, özellikle maddi imkânları yetersiz olan öğrenciler düşünüldüğünde geçerliliğini yitirmektedir (Göksel, 2007, 40-41). 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında (2015-2016, MEB) kullanılan haritalar 2.,3.,4. ve 5. Ünitelerde yer almaktadır (Tablo 1).

Tarih haritalarında genellikle geçmiş dönemlerde yapılan savaşların ve eski dönemlerde var olan devletlerin varoluş konumları ve hükümdarlarının özelliklerine ve resimlerine yer verildiği görülmektedir. Bu bilgilerin gösteriminde resimsel işaretlerin sıklıkla kullanıldığı, yalnızca önemli doğal ve yapay objelerin (nehirler, göller, sınır çizgileri vb.) işaretleştirildiği ve coğrafya haritalarına göre daha az resimsel objeye yer verildiği saptanmıştır. Yukarıda küçültülerek örnek olarak verilen harita (Fotoğraf 1) incelendiğinde öğrencinin dikkatini çekecek unsurları bir arada barındırmasının yanı sıra öğrenci seviyesine uygun olarak konuyu özetler nitelik taşımaktadır. Sıradan bir harita değil özellikle hazırlanmış bir haritadır. Fakat kitap üzerinde daha geniş bir alanda yer alması daha uygun olabilirdi. Yazı boyutu, renklendirme, kullanılan nesnelere haritayı zenginleştirmiş ve 6. Sınıf öğrencisinin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Konu anlatımını destekler niteliktedir.

Yine bu kitapta da kitabın iki sayfası kullanılarak yerleştirilen haritalardaki (Fotoğraf 2) bilgi kayıpları dikkat çekmektedir. Bu şekilde görüntü kalitesi sağlanmak istenirken sayfa arasında bazı önemli noktalar kaybolmuş durumdadır. Ders kitabında böyle bir kullanım verimli olmaya bilir. İki sayfa kullanılarak harita geniş bir alanda gösterilmiş, konuyu özetler nitelikte bilgi kutucuklarına yer verilmiş, punto büyüklüğü, renk uyumu dikkate alınıp, resimlerde kullanılarak birçok yönden zengin bir harita oluşturulmak istenmiştir. Tüm bu olumlu eleştirilerin yanı sıra şunu da söylemek gerekir ki iki sayfa arasında kalarak görünmeyen kısımlar göze batmaktadır. Harita bütünlüğünü bozacak nitelikteki bu kullanım uygun değildir. Böyle bir kullanım yerine öğrencilere ek olarak atlaslar verilmesi eğitimde istenilen verimi elde etmeye daha fazla yardımcı olacaktır.

İlköğretim 6.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında harita kullanımı ve haritaları okuyabilme ile ilgili olarak şu amaçlar bulunmaktadır (Yalçınkaya, 2004, 67-68):

Model küre üzerinde kıtaların ve okyanusların yerini gösterebilme. Türkiye Tarihi ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme. Moğollar ve Diğer Türk Devletleri ile ilgili haritaları okuyabilme. Yurdumuzun nüfus dağılışını gösteren haritayı okuyabilme. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme. Karadeniz bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. Marmara bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. Akdeniz bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. Ege bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. Güneydoğu Anadolu bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. Doğu Anadolu bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. İç Anadolu bölgesini gösteren haritayı okuyabilme. Türkiye'nin coğrafi bölgelerini gösteren haritaları okuyabilme. İstanbul'un Fethi ve Sonrası ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme. Avrupa'da yeniliklerin yapıldığı ülkeleri harita üzerinde gösterebilme. 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme. 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme olarak belirtilmiştir.

Ulusoy (2015)' a göre eğitim araçlarının biçim bakımından incelenmesinde aşağıdaki esaslar göz önünde bulundurulur:

- Kullanılan malzemenin kalitesi ile eğitim aracı basılı ise kâğıdın cinsi, renk ve baskının göz sağlığı yönünden iyi iyi niteliklere sahip olup olmadığı,
- Kitap ve dergilerde harf ve rakam büyüklüklerinin aşağıdaki ölçüler dikkate alınarak hazırlandığı; ilköğretim 1. sınıf için 20-24, ilköğretim 2. sınıf için 18, ilköğretim 3. sınıf için 14, ilköğretim 4. sınıf için 12, ilköğretim 5. sınıf için 11 ve daha üst kademeler için 10 punto olarak düzenlenmelidir.
- Şekil, resim, tablo, fotoğraf, şema, plan, harita, grafik ve benzerlerinin metinleri aydınlatıcı ve tamamlayıcı olup olmadığı, bunların metinlerin uygun yerlerinde olup olmadığına,
- Eğitim aracının kullanılabilir, korunabilir, sağlığa uygun ve ekonomik olup olmadığı, basılı alanlarda bibliyografya, içindekiler ile gerekli durumlarda dipnot bulunup bulunmadığı kontrol edilmektedir. Bu kriterler günümüzde de uygulanmaktadır (s. 214).

6. sınıf Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan, ders kitabı içerisindeki “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde doğrudan verilmesi gereken beceriler; mekânı algılama becerisi, harita okuma ve atlas kullanma becerisi olarak belirlenmiştir. Mekânı algılama becerisi içerisinde öğrencilerin kullanabileceği en önemli araç gereçlerin başında haritalar, atlaslar ve küre gelmektedir (Öğütveren, 2014, 27).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında 6.sınıf ders kitabı içerisinde yer alan harita becerileri ile ilgili kazanım 4 ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde harita becerilerinin “ölçek kullanma becerisi, uzaklık, alan ve eğitim ölçme ile konum ve koordinat belirleme” olduğu görülmektedir. Ancak ders kitaplarında bu kazanımın öğrencilere kazandırılmasına yönelik işlenişin tam anlamıyla verildiği söylenemez. Sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programa göre hazırlanan ders kitapları incelendiğinde uzaklık hesaplamaya yönelik kazanımın ve işlenişin olmadığı dikkat çekmektedir. Oysa ki ilköğretimin birinci kademesinde öğrenim gören öğrenciler uzunluk ve ağırlık ölçülerini öğrenmiştir. Kesin ölçümle kesin olmayan ölçümleri ilişkilendirebilir. Örneğin evi ile okulu arasındaki mesafeyi adımlayarak kaç adım olduğunu belirtebilir, böylelikle kesin olmayan bir ölçüm yapar. Yine metreyi kullanarak harita üzerinde iki şehir arası uzaklığın kaç cm’ye denk geldiğini belirterek ölçüm yapar. Bu manada ilköğretim ikinci kademe de yer alan öğrencilere uzaklık hesaplamaya yönelik işlenişler yaptırılmalı bu beceri bu yaş grubundaki çocuklara kazandırılmalıdır. Bu beceri ders kitabı ve öğretim programına dahil edilmelidir (Koç ve Aksoy, 2015, 380-381).

Ders kitabında harita ile ilişkili olarak, ilk önce ölçek konusunun yer aldığı görülmektedir. Harita ölçeği, çocuklar için aynı alanın farklı ölçeklerde haritalarını incelediklerinde, karmaşık bir kavram haline gelebilir. Bu kavram, farklı haritalarda daha büyük ya da daha küçük ölçeklerle gösterilen alanların gerçekte büyüklüklerinin değişmediğinin kavranması becerisini somut şekilde öğrenciye aktarmayı zorunlu kılmaktadır. Kitapta “Haritalarda ölçek paydası küçüldükçe, başka bir ifade ile ölçek büyüdükçe haritanın gösterdiği ayrıntı artmaktadır” şeklinde "bilgi notu" adı altında bir not bulunmaktadır. Büyük ölçekli ise ayrıntısı fazla, paydası küçük gibi kurallar şeklinde konunun anlatılması farklı amaçlar için üretilmiş farklı ölçeklerde haritalarla karşılaşıldığında karmaşıklığa ve algılama hatalarına yol açabilir. Aynı ünite içinde yer alan diğer bir harita ise iklim haritasıdır. Üç farklı

iklim türünün gösterildiği haritada sadece Ankara'nın gösterilmesi Ankara'nın iklimiyle ilgili bir bilgi verileceği algısının oluşmasına sebep olabilir. Ancak konuya ait metin içinde farklı illerin iklimlerinin tartışıldığı görülmüştür. Bu nedenle harita üzerinde önemli il merkezlerinin ikincil bilgi olarak gösterilmesi farklı illerde görülen iklim tiplerinin öğretilmesinde yararlı olacaktır. "İpek Yolunda Türkler" ünitesinden itibaren 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler derslerinde yoğun olarak tarih haritalarının kullanımı başlar. Ders kitabında yer alan haritaların genellikle küçültülerek basıldığı görülmektedir. Bu nedenle haritaların okunabilirliği ve yorumlama olanağı azalmaktadır. Ayrıca haritaların baskı kaliteleri hem düşük hem de birbirinden farklıdır (Buğdaycı, Bildirici ve Tarman, 2015, 156-163).

2.5. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Doktora Tezleri

Sönmez(2010) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita Becerileri* adlı çalışmasına göre; öğrenciler öğretmenlerin derslerde daha çok materyal kullanması gerektiğini belirtmiştir. Harita becerisinin devlet okullarında istenilen seviyede gerçekleşmemesinin sebebi yeterli harita ve harita odasının bulunmaması olarak belirtilmiştir.

Buğdaycı(2012) *İlköğretimde Harita Kullanımı Üzerine Bir İnceleme*; araştırmada harita kullanımının geliştirilmesi, nitelikli haritaların eğitim sisteminde etkin olarak kullanılması konusunda çalışmalar yapılmıştır.

Yüksek Lisans Tezleri

Yalçınkaya(2004) tarafından yapılan araştırmada *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeyleri* ortaya konulmuştur. Araştırmada öğrenciler; kitaptaki haritaların kendilerine sosyal bilgiler dersini sevdirmede, ders çalışırken ve sınavlara hazırlanırken bu haritalardan yararlanmadıkları, kendilerini başka kaynaklara özendirmediği, öğretmen yardımı olmadan haritaları anlamadıkları, haritalardaki şekilleri tanımadıkları, haritaların büyüklüklerinin eşit olmadığı, haritalarda yazım ve imla kuralı hataları olduğu sonucuna varılmıştır.

Çelik(2006) *İlköğretim Sosyal Bilgilerde Harita Kullanımının Psiko-motor Hedefleri Gerçekleştirme ve Öğretime Katkısı*; okullarda yeni programa geçilmiş

olmasına rağmen hala araç-gereç eksikliğinin devam ettiği gözlenmiştir. Uygulama yapılan okulların çoğunda sosyal bilgiler dersine yönelik araç-gereçlerden sadece haritaların yer aldığı, bu haritaların da yeterli olmadığı araştırmacı tarafından tespit edilmiştir.

Göksel(2007) *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita ve Grafik Kullanımının Eğitimi Destekleme Düzeyi*; ilgili araştırmada öğrenciler dilsiz haritalardan yararlanamadığı, atlaslarının mevcut olduğunu fakat kullanamadıklarını, öğrencilerin %62,5 gibi büyük oranının sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ders kitaplarındaki haritaları yetersiz bulduğunu, öğretmenlerin ise %65'lik bir bölümü ders kitaplarındaki haritaları yetersiz bulmuştur.

Üzümcü(2007) *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Harita okuma becerisinin Aktif Öğrenme Yöntemiyle Kazandırılması*; araştırmada sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların öğrencilerin yakın çevresinden seçilmesi gerektiği, kitaplarda kullanılan haritaların öğrencilerin yaşadığı illere göre basılması gerektiği belirtilmiştir.

Akar(2008) *İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Harita Kullanma Düzeylerinin ve Harita Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*; araştırma sonucunda öğrencilerin harita kullanımında zihinsel becerilerini işe koştan harita yorumlama ve açıklama gibi becerilerini pek kullanmadıkları görülmüştür.

Duman(2011) *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita Kullanımı ve Harita Kullanımı Konusunda Öğretmen Görüşleri*; okullarda bulunan haritalar öğrenci düzeyine, dersin genel ve özel hedeflerine uygundur. Üretilen haritalar yeterli ve günceldir. Ayrıca mevcut öğretim programı da harita kullanımını yeterince desteklemektedir. Ders kitaplarında harita kullanmayı gerektiren yeterli sayıda etkinlik mevcuttur şeklinde olumlu eleştiriler yapılmıştır.

Makaleler

Ünlü, Üçışık ve Özey(2002) yaptıkları *Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Haritaların Önemi* adlı çalışmalarında coğrafyada etkin bir öğretim için harita kullanımının artırılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Nalçacı ve Ercoşkun(2005) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Derslerinde Kullanılan Materyaller* adlı çalışmalarında ilköğretim okullarında hemen hemen her derste

olduğu gibi sosyal bilgiler derslerinde de öğrenme-öğretme etkinliklerinin ders araç-gereçleri kullanarak kalıcı kalıcı öğrenme sağlandığından söz edilmektedir.

İncekara ve Kantürk(2010) *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Haritalarla İlgili Temel Görüşleri ve Harita Kullanımına Yönelik Yaklaşımları*; yapılan araştırma sonuçlarına göre toplum olarak harita kullanımına uzak olunduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilere haritanın önemi ve gerekliliği bilincinin önemli ölçüde verildiği görülürken, kullanım ve haritalardan faydalanma konusunda giderilmesi gereken bir takım eksikliklerin olduğu anlaşılmıştır.

Nalçacı(2011) *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi*; sosyal bilgiler ders kitabının; fiziksel yapısı, tasarımı, dili, görsel düzeni, programa uygunluğu ve bilimsel içeriğe ilişkin öğretmen görüşlerinin olumlu maddelerine genellikle evet seçeneğinin yüzdeleri yüksek, olumsuz maddelerde ise hayır seçeneğinin yüzdelerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Oruç ve Liman(2012) *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kullanılan Harita Ve Şekiller Üzerine Bir İnceleme*; ders kitabında haritalardan çok şekillerin yer alması ders kitaplarının eğiticiiliği açısından oldukça olumsuz bir durum olarak belirtilmiştir. MEB ders kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarında özel yayın evlerinin kitaplarına oranla daha çok haritaya yer verilmiştir.

Darakçı(2014) *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Harita Kullanımı*; bu araştırma geçmişten günümüze kadar kullanılan sosyal bilgiler öğretim programları ve harita okuma ve kullanma becerileri konu almış ve bu alanda incelemeler yapılmıştır.

Buğdaycı, Bildirici ve Tarman(2015) *6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Haritaların Kartografik Tasarımlarının Kazanımlar Açısından İncelenmesi*; bu çalışmada 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler kitabında yer alan haritaların kısaca temel harita bilgilerinden başlanarak, haritaların hangi esaslara göre tasarlanması gerektiği gösterilerek, mevcut haritaların eksiklikleri incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve verilerin analizi yer almaktadır. Bir problem durumunu sayısal değerler ile istatistiksel olarak analiz etmek amaçlandığı için nicel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırmalarda daha çok açıklama amacı güdülmektedir. Neden ve niçin sorularına cevaplar aranmaktadır. Elde edilen cevaplar istatistiksel olarak yorumlanır. Nicel araştırmalarda amaç problem cümlesi ile ifade edilmektedir.

3.1. Araştırma Modeli

Model, bir sistemin temsilcisidir. Modeller, temsil ettikleri sisteme oranla daha yalın olurlar. Model, “ideal” bir ortamın temsilcisi olup yalnızca önemli görülen değişkenleri içine alacak şekilde, gerçek durumun özetlenmiş halidir. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan tarama modelinde genel anlamda belirli kitlelerin (yaş, cinsiyet, medeni hal, eğitim durumu vb.) araştırma konusunu oluşturan niteliklerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Can, 2014, 8). Tarama modelinde, araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası güdülmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir (Karasar, 2015, 76-77).

Bu çalışmada; var olanı değiştirme amacı güdülmeyen ve seçilen örneklemin belirli kriterler (eğitim durumu, mesleki kıdem, branş vb.) doğrultusunda görüşlerinin alınması hedeflendiği için tarama tipi araştırma modeli kullanılmıştır. Hali hazırda var olan evrenden seçilmiş örneklem üzerinde anket uygulaması ile literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda betimlemeler ve açıklamalar yapılmıştır.

3.2.Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini; Giresun ili genelinde 2015-2016 eğitim öğretim yılı içerisinde devlet ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın örneklemini ise; 2015-2016 eğitim öğretim yılında Giresun il merkezinde yer alan devlet ortaokullarda görevli (26) sosyal bilgiler öğretmeni

oluşturmaktadır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi aşamasında; araştırma kapsamında evreni oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerinin hepsine ulaşmanın güç olduğu düşünüldüğünde Giresun il merkezinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlandırma gerekliliği doğmuştur. Giresun il merkezinde dönem içinde görevli 36 öğretmen bulunmaktadır. Fakat izin durumu ve gönüllülük esaslarına bağlı olarak katılım sayısı 26 ile sınırlı kalmıştır. Örnekleme dahil olan öğretmenlerin branş, mesleki kıdem ve öğrenim durumlarına ait betimsel tablolara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Branş Değişkenine Göre Dağılımları.

Branş	N	%
Sosyal bilgiler	16	61,5
Tarih	7	26,9
Coğrafya	3	11,5
Toplam	26	100

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenliği mezunları örneklemin %61,5'ini , tarih öğretmenliği mezunları %26,9'unu, coğrafya öğretmenliği mezunları ise %11,5'ini oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Dağılımları.

Öğrenim Durumu	N	%
Lisans(fakülte/dört yıllık yüksek okul)	24	92,3
Lisans üstü(Mastır/doktora)	2	7,7
Toplam	26	100

Araştırmaya katılan öğretmenlerin öğrenim durumlarına ait öğrenim durumları incelendiğinde lisans (fakülte/dört yıllık yüksek okul) mezunları %92,3, lisansüstü(mastır/doktora) mezunları ise %7,7'lik kısmı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerden hiçbiri ortaöğretim ya da ön lisans mezunu değildir (Tablo 3).

Tablo 4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Dağılımları.

Kıdem	N	%
0-5 yıl	1	3,8
6-10 yıl	4	15,4
11-15 yıl	5	19,2
16-20 yıl	2	7,7
21 yıl ve daha üstü	14	53,8
Toplam	26	100

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin sırasıyla 0-5 yıl (%3,8), 6-10 yıl (%15,4), 11-15 yıl (%19,2), 16-20 yıl (%7,7), 21 yıl ve üzeri (%53,8) şeklinde dağılım gösterdiği görülmektedir. Mesleğe yeni başlamış öğretmenlerden sadece 1 tanesi örnekleme dâhil olmuş, 21 yıl ve üzerinde görev yapan öğretmenlerden 14 tanesi örnekleme dâhil edilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğretmenlerin mesleki kıdemlerindeki farklılıklar araştırmanın daha güvenilir sonuçlara ulaşması için önem arz etmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Survey-Anket yöntemi ile veri toplama işlemi yapılmıştır. Araştırmaya bağlı alt problemlerin çözümlemesi için gerekli verileri toplamak amacıyla, örnekleme oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerine anket uygulaması yapılmıştır. Ankete katılan örneklem grubunun soruları yansız olarak cevapladığı varsayılmıştır. Literatür taraması yapılarak ulaşılan bilgiler kullanım sırasına göre ayrılmış daha sonra incelemesi yapılmış, düzenlemeye tabi tutulup yorumlanmıştır. Örneklem kapsamındaki sosyal bilgiler öğretmenlerine uygulanacak anket beşli likert şeklinde hazırlanmıştır. 46 sorudan oluşan ölçeğin güvenilirlik analizi yapılmıştır.

SPSS 23 programında soruların alfa katsayıları hesaplanmıştır. Yalçınkaya(2004) yapmış olduğu çalışmasında Cronbach Alfa katsayısını .917 olarak hesaplanmıştır. İlgili araştırmada kullanılan anket yeniden SPSS programı yardımı ile Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmış ve .960 olarak bulunmuştur. “Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı $0.90 \leq \alpha < 1.00$ ise ankette yer alan sorular yüksek derecede güvenilirirdir”(Can, 2014, 369).

Bu Sonuçlara göre Anket yüksek derecede güvenilirirdir. Kullanılan anket dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişileri tanımaya yönelik mesleki kıdem, eğitim durumu ve branş ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümden itibaren

likert tipi bir anket kullanılmış ve ilgili sorulara ankette verilen açıklama dâhilinde puanlama yapılması istenmiştir. Bölümdeki sorular 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların biçimsel özelliklerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Üçüncü bölüm soruları 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların içeriğine yönelik hazırlanmıştır. Dördüncü bölümde yer alan sorular 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların kullanılabilirlik düzeylerini ölçmek için oluşturulmuştur. Bu bölüm içerisindeki 47. soru ise açık uçlu olup isteğe bağlı olarak örneklem dâhilindeki sosyal bilgiler öğretmenlerinden görüş almak için hazırlanmıştır.

Öğretmenlere uygulanacak anket belirleme aşamasında literatür taraması yapılmış ve konu ile alakalı daha önce kullanılan anketler incelenmiştir. Araştırma konusu ile paralel konuya sahip olan, sayın Yalçınkaya (2004)' a ait "İlköğretim Okulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Haritaların Nitelikleri Ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğrenci Ve Öğretmen Görüşleri(Kayseri Örneği)" adlı yüksek lisans tezinde öğretmenlere uygulanmak amacı ile oluşturulan anket taslağı kullanılmıştır. Anket belirleme işleminden sonra örnekleme alınan okullarda uygulama yapılabilmesi için Giresun Üniversitesi'nden alınan yazı ile Giresun İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvuru yapılmıştır. Araştırma yapılacak okullar; Aksu-Seka ortaokulu, Çıtlakkale ortaokulu, Boztekke ortaokulu, Mustafa Kemal ortaokulu, Cumhuriyet ortaokulu, Kanunu ortaokulu, Gedikkaya ortaokulu, Kayadibi ortaokulu, Mithat Paşa ortaokulu, Güre ortaokulu, Mehmet Akif Ersoy ortaokulu, Teyyaredüzü ortaokulu, Hurşit Bozbağ İmam hatip ortaokulu olarak belirlenmiş ve Giresun İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün verdiği yazılı izin dâhilinde anket uygulaması yapılmıştır. İlgili okullarda görevli 26 öğretmen anket çalışmasına dâhil olmuştur. Elde edilen veriler Spss 23 programı ile yorumlanmıştır.

3.4. Veri Analizi

Anket uygulamasından elde edilen verilerin yorumlanmasında SPSS 23 programı yardımıyla aşağıda yer alan istatistiksel veri çözümleme teknikleri kullanılmıştır:

- Aritmetik Ortalama
- Standart Sapma
- Yüzde

- Kruskal Wallis H testi
- Mann-Whitney U testi

Araştırmada yer alan alt problemlerden;

1. Öğretmenlerin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalara yönelik görüşleri mesleki kıdeme, öğrenim durumuna ve branşlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir? Şeklindeki araştırma sorularının cevaplanmasında örneklemin kısıtlılığında dolayı, parametrik olmayan (nonparametric) Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U testleri kullanılmıştır. Balcı ve Ahi (2017)'ye göre "örneklem sayınız çok az olduğunda ya da verileriniz parametrik testlerin katı önermelerini karşılamadığında parametrik olmayan testler kullanışlıdır" şeklinde parametrik olmayan testlerin kullanım amacını belirtmiştir (s. 233). Anket analizinden elde edilen toplam puanlar 1. araştırma sorusu için mesleki kıdeme, öğrenim durumuna ve branşlara göre öğretmen görüşleri analiz edilip gruplar arasında anlamlı fark olup olmadığına $p \leq 0.05$ güven aralığı ölçüt alınarak bakılmıştır.
2. Araştırma sorusu için 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların biçimsel yapısı, içeriği ve kullanılabilirlik düzeyleri hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir? Olarak belirlenen araştırma sorularına verilen cevapların betimsel olarak etkilerini ortaya koymak için SPSS programı yardımı ile aritmetik ortalama, standart sapma ve yüzde hesaplama teknikleri kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BULGULAR VE YORUM

Bu araştırmanın amacı 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini tespit edip, öğretmen görüşleri ile destekleyerek eksiklikleri belirlemektir. Bunun için 26 sosyal bilgiler öğretmeni ile anket çalışması yürütülmüştür. Katılımcıların 16'sı sosyal bilgiler, 7'si tarih ve 3'ü coğrafya öğretmenidir. Ancak branş değişikliği ile tarih ve coğrafya öğretmenliği mezunu olan öğretmenler sosyal bilgiler öğretmenliği yapmaktadır. 24'ü lisans, 2'si lisans üstü (mastır veya doktora) mezunudur. 14'ü 21 yıl ya da daha fazla deneyim sahibiyken, 2'si 16 ila 20 arasında, 5'i 11 ila 15 yıl arasında, 4'ü 6 ila 10 yıl arasında ve 1'i de 5 yıldan daha az deneyimlidir (Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4).

4.1. BİRİNCİ ALT PROBLEMDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Araştırmanın problem cümlesinden yola çıkılarak oluşturulmuş olan birinci alt problem “Öğretmenlerin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalara yönelik görüşleri mesleki kıdeme, öğrenim durumlarına ve branşlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?” olarak belirlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalara yönelik görüşlerinde mesleki kıdem değişkeni açısından fark olup olmadığı araştırılmıştır. Yürütülen Kruskal Wallis H testinde mesleki kıdemin kitapta yer alan haritalara yönelik görüşleri etkilemediği görülmüştür ($\chi^2(4)= 4,44, p>,05$). Sıra ortalaması 21 yıldan daha deneyimli katılımcılar için 14,18, 16-20 yıl deneyimliler için 16, 11-15 yıl deneyimliler için 8,9, 6-10 yıl deneyimliler için 12,75 ve 5 yıldan az deneyimliler için 25 olarak gözlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki kıdemlerinin sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritalar hakkındaki görüşlerinde anlamlı bir farka rastlanmamıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkeni Açısından Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.

Mesleki kıdem	N	Sıra ortalaması	χ^2	P
0-5 yıl	1	25,00	4,44	.35
6-10 yıl	4	12,75		
11-15 yıl	5	8,90		
16-20 yıl	2	16,00		
21 yıl ve daha fazla	14	14,18		
Toplam	26			

Aşağıda birinci araştırma sorusunda yer alan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalara yönelik görüşlerinde eğitim durumu değişkeni açısından fark olup olmadığı araştırılmıştır. Yürütülen Mann Whitney U analizinde öğrenim durumunun kitaplardaki haritalara yönelik görüşleri etkilemediği görülmüştür ($U= 23,50$, $Z= -,05$, $p>,05$). Lisans mezunu katılımcıların ortanca puanı 150 sıra ortalaması 13,52, lisans üstü mezunu katılımcıların ortanca puanı 148,5 ve sıra ortalaması 13,25 olarak hesaplanmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eğitim durumu Değişkenine Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları.

Eğitim durumu	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı	U	p
Lisans	24	13,52	324,50	23,50	.96
Yüksek Lisans	2	13,25	26,50		

Birinci araştırma sorusu içinde yer alan sosyal bilgiler öğretmenlerinin 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalara yönelik görüşlerinde branş değişkeni açısından fark olup olmadığı araştırılmıştır. Yürütülen Kruskal Wallis H testinde branşın kitapta yer alan haritalara yönelik görüşleri etkilemediği görülmüştür ($\chi^2(2)= 1,58$, $p>,05$). Sıra sosyal bilgiler öğretmenleri için 12,47, tarih öğretmenleri için 13,71, coğrafya öğretmenleri için 18,50 olarak hesaplanmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Branş Değişkenine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonuçları.

Branş	N	Sıra ortalaması	χ^2	p
Sosyal bilgiler	16	12,47	1,58	.45
Tarih	7	13,71		
Coğrafya	3	18,50		

4.2. İKİNCİ ALT PROBLEMDEN ELDE EDİLEN BULGULAR

Araştırmanın ikinci alt problemi “6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki haritaların biçimsel yapısı, içeriği ve kullanılabilirlik düzeyleri hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Anket içerisinde yer alan biçim, içerik ve kullanılabilirlik alanlarındaki sorulara öğretmenlerin vermiş olduğu değerlerin frekans ve yüzdelik yapılmıştır (Tablo 8). Sosyal bilgiler öğretmenleri biçim, içerik ve kullanılabilirlik bölümlerine verdikleri cevaplara göre 4 kategoriye ayrılmışlardır. Biçim bölümünde 13-25 puan arası alanların oldukça zayıf olarak görüş belirttiği, 26-38 puan arası alanların zayıf olarak görüş belirttiği, 39-51 arası alanların güçlü olarak görüş belirttiği, 52-65 arası alanların ise oldukça güçlü olarak görüş belirttiği belirlenmiştir. İçerik bölümünde 19-37 puan arası alanların oldukça zayıf olarak görüş belirttiği, 38-56 puan arası alanların zayıf olarak görüş belirttiği, 57-75 arası alanların güçlü olarak görüş belirttiği, 76-95 arası alanların oldukça güçlü olarak görüş belirttiği belirlenmiştir. Kullanılabilirlik bölümünde 15-29 puan arası alanların oldukça zayıf olarak görüş belirttiği, 30-44 puan arası alanların zayıf olarak görüş belirttiği, 45-59 arası alanların güçlü olarak görüş belirttiği, 60-75 arası alanların oldukça güçlü olarak görüş belirttiği varsayılmıştır.

Tablo 8. Kategorilere Göre Öğretmen Görüşleri.

Kategori	Değer	N	%
Biçim	Oldukça zayıf	0	0
	Zayıf	10	38,5
	Güçlü	13	50,0
	Oldukça güçlü	3	11,5
	Toplam	26	100
İçerik	Oldukça zayıf	0	0
	Zayıf	4	15,4
	Güçlü	20	76,9
	Oldukça Güçlü	2	7,7
	Toplam	26	100
Kullanılabilirlik	Oldukça Zayıf	0	0
	Zayıf	14	53,8
	Güçlü	11	42,3
	Oldukça Güçlü	1	3,8
	Toplam	26	100

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların kitaplardaki haritalara yönelik görüşlerinin biçim kategorisinde %38,5 zayıf, %50 güçlü, %11,5 oldukça güçlü; içerik kategorisinde %15,4 zayıf, %76,9 güçlü, %7,7 oldukça güçlü; ve kullanılabilirlik kategorisinde %53,4 zayıf, %42,3 güçlü, %3,8 oldukça güçlü olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 8).

Yapılan analize göre araştırmaya katılan öğretmenlerin %50'si 6. Sınıf ders kitabındaki haritaları biçim bakımından değerlendirdiklerinde güçlü seviyede puanlar vermişlerdir. Ankette yer alan biçim sorularının özellikleri göz önüne alındığında ders kitabındaki haritaların olumsuz özelliğine rastlanmamıştır. İçerik kısmına gelindiğinde %76,9 gibi büyük çoğunluk güçlü derecede puanlar vermişlerdir. Ders kitabında yer alan haritalar içerik bakımından normal seviyede bulunmuştur. Kullanılabilirlik açısından bakıldığında ise araştırmaya katılan öğretmenlerin %53,4'ü kullanıma uygun bulmamıştır.

Tablo 9. Biçim Kategorisindeki Sorulara Verilen Cevapların Dağılımları (%).

Sorular	Hiç	Az	Orta	Çok	Tam
Biçim 1	0	0	73,1	26,9	0
Biçim 2	0	19,2	46,2	26,9	7,7
Biçim 3	0	11,5	34,6	42,3	11,5
Biçim 4	0	38,5	34,6	19,2	7,7
Biçim 5	0	30,8	46,2	7,7	15,4
Biçim 6	0	23,1	65,4	7,7	3,8
Biçim 7	0	23,1	42,3	30,8	3,8
Biçim 8	0	7,7	73,1	19,2	0
Biçim 9	0	15,4	65,4	19,2	0
Biçim 10	0	34,6	42,3	15,4	7,7
Biçim 11	0	23,1	38,5	19,2	19,2
Biçim 12	0	15,4	42,3	23,1	19,2
Biçim 13	0	30,8	57,7	7,7	3,8

Araştırmada kullanılan anketin biçim kısmında yer alan *1. Soru: Kitap kağıdının kalitesi ile kitapta yer alan haritaların renk ve baskısı göz sağlığı yönünden ne derecede iyi seçilmiştir?* Soruya verilen cevapların istatistiksel oranları ise; hiç %0, az %0, orta %73,1, çok %26,9 , tam %0 olarak ölçülmüştür. Kitap kağıdının kalitesi ve haritaların renk ve baskı özelliği göz önüne alındığında öğretmenlerin büyük çoğunluğu kötü puan vermedikleri gibi iyi puan da vermemişlerdir. Bundan hareketle, kitap kağıdının kalitesi ile kitapta yer alan haritaların renk ve baskısı göz sağlığı yönünden yeterli tasarıma sahip olmadığı söylenebilir.

2.Soru:Kitaptaki haritada yer alan harf ve rakam büyüklükleri 10 punto ölçüsüne ne derecede uygundur? Biçim kısmındaki 2.soruya verilen cevapların oranları; hiç %0, az %19,2, orta %46,2, çok %26,9 ve tam%7,7 olarak hesaplanmıştır. Verilerden yola çıkarak kitaptaki haritalarda yer alan harf ve rakam büyüklükleri öğrencinin kolay okuyabileceği ve anlamlandırabileceği seviyeye uygun yapılmamıştır. Ders kitabında kullanılan haritaların yazıları 6.sınıf çocuğunun

gelişimsel özellikleri göz önüne alınarak hazırlanmamıştır. Yazılar okunurluğunu kaybetmiş, iç içe geçmiş, bir kısmı kitap sayfalarının kesişim noktasında yok olmuştur.

3. Soru: *Haritalar metinlerin uygun yerlerinde, ilgili olduğu konu ile aynı sayfada ne derecede bulunmaktadır?* Sorusuna öğretmenlerin verdiği cevapların değerleri; hiç%0, az %11,5, orta %34,6, çok %42,3 ve tam%11,5 olarak hesaplanmıştır. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabını incelediğimizde genel olarak kitap içeriğinde metin ve harita uyumu yakalanmıştır. Büyük çoğunlukta metinle bağlantılı olarak hemen aynı sayfada haritalara yer verilmiştir. Öğretmenlerinde verdiği cevapların oranına bakacak olursak %34,6 orta ve %42,3 çok puanını vermişlerdir. Buda yapılan yorumu destekler niteliktedir.

4. Soru: *Gerekli durumlarda bibliyografya ve dipnot ne derecede bulunmaktadır?* İlgili sorunun cevap oranları hiç %0, az %38,5, orta %34,6, çok %19,2 ve tam%7,7 olarak hesaplanmıştır. Kitapta yer alan haritalarla ilgili dipnot ve bibliyografya yeterli düzeyde kullanılmamıştır. Öğrenciye ufak bilgiler veren dipnotlar haritaların altında gerekli durumlarda kullanılmış olsa öğrenciler için daha faydalı olur ve akılda kalma oranı artar. Kitabı incelediğimizde bunlara neredeyse hiç yer verilmemiştir. Nitekim öğretmenlerin puanları da bu yönde olan eksikliği belirtmektedir.

5. Soru: *Haritalar kitaba ne derece ilgi çekicilik katmıştır?* Haritalar eğitim ve öğretimin en önemli materyallerinden biridir. Sosyal bilgiler dersi ise haritalar ile bütünleşen bir derstir. Öğrenmenin kalıcı olabilmesi için ders esnasında kitapta veya sınıfa ayrı olarak getirilen haritalar dersin kalitesini arttırmaktadır. Görsel olarak iyi düzenlenmiş bir kitap ise en iyi ders materyalidir. Kitap içerisinde güzel dizayn edilmiş ve öğrenciye göre oluşturulmuş haritalar ise öğrenci ilgisini canlı tutmada öğretmene yardımcı olmaktadır. Konuyla ilgili anket sorusuna öğretmenlerin verdiği puanların oranları ise şöyledir: Hiç %0, az %30,8, orta %46,2, çok %7,7 ve tam%15,4 şeklinde ölçülmüştür. Verilerden de anlaşılacağı gibi kitap oluşturulurken haritalar gerekli özeni görmemiş ve kitaba katması gereken ilgi çekiciliği katamamıştır. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, bu eksikliğin ders esnasında da sorunlara yol açtığı belirtmiştir.

6. Soru: “Algılamayı güçleştirecek kombinasyonların kullanılmaması” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Bu soruya ankete katılan öğretmenlerin orta derecede puan verdiği görülmektedir. Sorunun yüzdelik dağılımına bakacak olursak; hiç %0, az %23,1, orta %65,4, çok %7,7, tam %3,8 olarak hesaplanmıştır. Bu verilerden yola çıkarak kitap içerisindeki kombinasyonların öğrenci seviyesine uygun olmadığı ve geliştirilmeye açık olduğu ortaya çıkmıştır.

7. Soru: “Haritaların sayfaların bir yerine sıkıştırılmaması” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Verilen cevapların yığılma noktası orta seviyede olmuştur. Kitap incelendiğinde içerisinde yer alan haritaların birçoğunun sayfanın içerisinde sıkıştırıldığı ve bundan dolayı okunabilirliği ve kolay anlaşılır özelliğini kaybettiği gözlemlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini oluşturan istatistik değerlere bakacak olursak; hiç %0, az %23,1, orta %42,3, çok %30,8 ve tam değerine ise %3,8 oranında puanlar verilmiştir.

8. Soru: Haritalar estetik yönünden ne derecede uygun, net ve temiz baskılıdır? Anket sorusuna verilen değerler sırasıyla hiç %0, az %7,7, orta %73,1, çok %19,2 ve tam değerine ise %0 oranında puanlar verilmiştir. Görüldüğü gibi orta değerinde yığılma büyük çoğunlukta. Çok ve tam değerlerinin ise azınlıkta olduğu tespit edilmiştir. Öğretmenler tarafından sosyal bilgiler ders kitabı içerisinde yer alan haritalar estetik yönünden uygun, net ve temiz baskılı bulunmamıştır.

9. Soru: Haritalar arasında hacim açısından ne derecede uygun bir denge kurulmuştur? Yukarıdaki Tablo 11 incelendiğinde de görüleceği üzere soruya verilen cevapların yığılma noktası orta derecede olmuştur. Hiç %0, az %15,4, orta %65,4 çok %19,2 ve tam değerine ise %0 oranında puanlar verilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler %65,4 gibi bir çoğunlukla kitap içerisindeki haritaların hacim uyumunda problemler olduğunu ortaya koymuşlardır. Haritaların kitap içerisindeki yerleşimi başarısız bulunmuştur.

10. Soru: Haritaların dış çerçevelerine ne derecede yer verilmiştir? Soruya verilen cevapların oranları hiç %0, az %34,6 orta %42,3, çok %15,4 ve tam değerine ise %7,7 oranında puanlar verilmiştir. Azımsanmayacak kadar büyük çoğunluk az ve orta derecede toplanmıştır. Çok ve tam dereceleri ise kendine ufak bir pay bulabilmiştir. Verilerden yola çıkarak kitap içerisinde yer alan haritaların

çerçevelerine yer verilme derecesi sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından yeterli bulunmamıştır.

11. Soru: Haritaların başlık, lejant ve ölçeğine ne derecede yer verilmiştir? Haritalarda kullanılan başlık haritanın ne haritası olduğu konusunda öğrenciye ön bilgi vermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Lejant harita içerisinde kullanılan belli başlı özel işaretlerin ne anlama geldiğini gösteren bölümdür. Ölçek ise haritaların gerçeğe göre hangi oranda küçültüldüğü gösteren sayısal değerlerdir. Sosyal bilgiler ders kitabını inceleyen öğretmenlerin soruya verdiği puanlar ise; hiç %0 az %23,1, orta %38,5, çok %19,2 ve tam değerine ise %19,2 oranında puanlar verilmiştir. Sorunun yığılma noktası orta değerde %38,5 ile gerçekleşmiştir. Verilerden hareketle öğretmenlerin lejant, ölçek ve başlık konusunda kitap içerisindeki haritalarda yetersizlikler tespit ettikleri söylenebilir.

12. Soru: Haritalarda kıyılar, sınırlar, akarsular, göller ve yerleşim merkezleri ne derecede yer almıştır? Kıyı kısaca özetlemek gerekirse karanın su ile birleştiği noktaya denir. Akarsu belli bir gideğini olan, toprak eğimi yönünde sürekli ya da zaman zaman akan sulardır. Göl kara parçası üzerindeki tatlı ya da tuzlu su birikintileri. Yerleşim merkezi insanların toplu olarak bir arada yaşadığı yerler olarak kısaca tanımlayabiliriz. İlgili soruya araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin verdiği cevapların istatistiksel değerleri hiç %0, az %15,4, orta %42,3, çok %23,1 ve tam değerine ise %19,2 oranında puanlar verilmiştir. Yığılma noktasını orta %42,3 değeri oluşturmaktadır. Buna göre ders kitabı içerisinde yer alan haritalarda kıyıların, sınırların, akarsuların, göllerin ve yerleşim merkezlerinin yeterli oranda ve dikkat çekici nitelikte olmadığı söylenebilir.

13. Soru: Resimli haritalara ne derecede yer verilmiştir? Ankette yer alan bu soruya verilen istatistik değerler; hiç %0, az %30,8 orta %57,7 çok %7,7 ve tam değerine ise %3,8 oranında puanlar verilmiştir. Sorunun yığılma noktası orta %57,7 değerinde olmuştur.

Tablo 10. İçerik Kategorisindeki Sorulara Verilen Cevapların Dağılımları (%).

Sorular	Hiç	Az	Orta	Çok	Tam
İçerik 1	0	11,5	46,2	34,6	7,7
İçerik 2	0	11,5	65,4	23,1	0
İçerik 3	0	19,2	53,8	26,9	0
İçerik 4	0	7,7	42,3	42,3	7,7
İçerik 5	0	0	34,6	46,2	19,2
İçerik 6	0	7,7	15,4	30,8	46,2
İçerik 7	0	11,5	38,5	38,5	11,5
İçerik 8	3,8	11,5	65,4	15,4	3,8
İçerik 9	0	11,5	34,6	42,3	11,5
İçerik 10	0	11,5	76,9	3,8	7,7
İçerik 11	0	23,1	50	23,1	3,8
İçerik 12	0	15,4	46,2	34,6	3,8
İçerik 13	0	15,4	57,7	23,1	3,8
İçerik 14	0	7,7	73,1	15,4	3,8
İçerik 15	0	15,4	38,5	42,3	3,8
İçerik 16	0	3,8	38,5	38,5	19,2
İçerik 17	0	3,8	34,6	46,2	15,4
İçerik 18	0	7,7	50	38,5	3,8
İçerik 19	0	23,1	65,4	7,7	3,8

Örnekleme içerisinde yer alan öğretmenlere uygulanan anketin içerik kategorisinde yer alan soruların yüzdeleri dağılımları incelenmiştir (Tablo 10). İçerik kısmında yer alan 1.Soru: *Haritaların Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve ilköğretim kurumunun amaçlarına ne derecede uygundur?* Türk Milli Eğitiminin genel amacı , Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk ilke ve inkılaplarına ve anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, milletini ve vatanını seven ve

daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek; 2. Beden, ahlak, zihin , ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak geliştirmek; 3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onları, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak. İlköğretimin amaç ve görevleri, milli eğitimin genel amaçlarına ve ilkelerine uygun olarak;

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu milli ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmek. 2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak. 3. İlköğretimin son yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır(Milli eğitim Temel Kannunu,1973:5101-5105). Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve İlköğretimin yukarıda açıklanan amaçları göz önüne alınarak ilgili soruya öğretmenlerin verdiği cevapların istatistiksel oranları; hiç %0, az %11,5, orta %46,2, çok %34,6 ve tam değerine ise %7,7 olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü gibi yığılma orta %46,2 değerinde olmuştur. Yüzdeler dağılım dikkate alındığında ders kitabı içerisinde yer alan haritaların, Türk Milli Eğitiminin genel ve özel amaçlarına ait özellikleri tam olarak uygun olmadıkları söylenebilir.

2. Soru: Haritalar sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere kazandırılmak üzere belirlenen bilgi, beceri, görüş, davranış ve iş alışkanlıklarının tamamını ne derecede kapsamaktadır? İlgili soruya verilen cevapların istatistiksel değerleri ise şu şekildedir: Hiç %0, az %11,5, orta %65,4, çok %23,1 ve tam değerine ise %0 olarak değer verilmiştir. Tepe noktası orta %65,4 olarak saptanmıştır. Hiç ve tam değerleri ise %0 olarak değer alamamıştır. Haritalar sosyal

bilgiler öğretim programında öğrencilere kazandırılmak üzere belirlenen bilgi, beceri, görüş, davranış ve iş alışkanlıklarının kazandırılması açısından yeterli nitelikleri taşımadığı söylenebilir.

3. Soru: Haritalar, 6.sınıf sosyal bilgiler dersi için belirlenen özel amaçlara ne derecede uygundur? Soruya öğretmenlerin verdiği puanların istatistiksel olarak değerleri; hiç %0, az %19,2, orta %53,8, çok %26,9,ve tam değerine ise %0 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktaları orta%53,8 ve çok %26,9 değerlerinde görülmektedir. Hiç ve tam değeri ise %0 olarak hesaplanmıştır. Öğretmenlerin soruya verdiği puanların yüzdelik değerleri incelendiğinde çoğunluğun orta derecede puan verdiği görülmektedir. Haritalar, sosyal bilgiler dersi için belirlenen özel amaçlar doğrultusunda daha özenli hazırlanmalıdır.

4. Soru: “Bilimsel hatalar bulunmaz” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Ders kitaplarında yer alan haritalarda bilgi yanlışlıklarına yer verilmemelidir. Öğrencinin yanlış bilgiyi öğrenmesine yol açan bu hatalar kitaplarda büyük özen gösterilerek en aza indirilmelidir. Soruya verilen cevapların yüzdelik değerleri; hiç %0, az %7,7, orta %42,3, çok %42,3 ve tam değerine ise %7,7 olarak hesaplanmıştır. Tepe noktaları aynı değeri alan orta ve çok(%42,3) oluşturmaktadır. Hiç %0 ile öğretmenlerden puan alamamışken tam ise %7,7 ile ufak bir paya sahiptir. Yığılmanın orta ve çok değerinde olması haritalar içinde bilimsel hataların olduğunu ve bunun en aza indirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

5. Soru: Siyasi haritalarda, yapılan siyasi değişikliklere ne derecede uyulmuştur? Siyasi haritayı kısaca açıklamak gerekirse; kıtaların, ülkelerin, illerin birbiriyle olan sınırlarını, yüz ölçümlerini belli oranda küçültülmüş halleriyle ne kadar alana sahip olduğunu, hangi denizlere kıyısının olduğunu görmemizi sağlayan haritalardır. İlgili soruya öğretmenlerin verdiği cevaplar ise; hiç %0, az %0, orta %34,6, çok %46,2 ve tam değerine ise %19,2 olarak hesaplanmıştır. Hiç ve az değerleri %0 iken yığılma %46,2 ile çok değerinde olmuştur. Verilerden hareketle haritalarda yapılan siyasi değişikliklere yeteri kadar dikkat edilmediği söylenebilir.

6. Soru: “Kişi ve kuruluşları yıpratıcı unsurlara yer verilmez ve siyasi propaganda amacı taşımaz” ilkesine ne derecede uyulmuştur? İlgili soruya verilen puanların yüzdelik oranları; hiç %0, az %7,7, orta %15,4, çok %30,8 ve tam değerine ise %46,2 olarak hesaplanmıştır. Şuana kadar incelenen sorulardan farklı olarak bu

defa tepe nokta %46,2 ile tam değerinde toplanmaktadır. Kitap içerisindeki haritaların kişi ve kuruluşları yıpratıcı unsur barındırmadıkları ve siyasi propaganda amacı taşımadıkları söylenbilir.

7. Soru: Haritalarda, basitten karmaşığa, yakından uzağa, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene giden yöntemlere ne derecede yer verilmiştir? İlgili sorunun istatistiksel değerleri; hiç %0, az %11,5, orta %38,5, çok %38,5 ve tam değerine ise %11,5 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktaları %38, 5 ile aynı değeri alan orta ve çok olmuştur. Öğretim sırasında öğrencinin bilişsel gelişim durumu göz önüne alınarak konular basitten karmaşığa, yakından uzağa, kolaydan zora ve bilinenden bilinmeyene ilkesi doğrultusunda işlenmelidir. Konuların destekleyicisi olarak kullanılan haritalar da bu ilkelere uyularak hazırlanmalıdır. Öğretmenlerin verdiği değerlerden hareketle, haritaların tam olarak bu niteliklere sahip olmadığı söylenbilir.

8. Soru: Haritalarda ğrencilerin daha önce kazandığı bilgi, beceri, görüş, tavır ve davranışlar ne derecede dikkate alınmıştır? İlgili sorunun öğretmenlerce verilen puanları incelenmiş ve hiç %3,8, az %11,5, orta %65,4, çok %15,4 ve tam değerine ise %3,8 yüzdelik değerleri almıştır. Yığılma noktası % 65,4 ile orta derecede olmuştur. Konular ve haritalar öğrencinin daha önce edindiği bilgileri dikkate alarak hazırlanmalıdır. Yeni kazandırılacak bilgi, beceri, görüş, tavır ve davranışlar ile bağlantı kurabilecek şekilde oluşturulmasına dikkat edilmelidir. Öğretmenlerin ilgili soruya verdiği değerlere bakılacak olursa bu duruma zen gösterilmediği düşünülmektedir.

9. Soru: “Gereksiz bilgi ve fazla ayrıntıya yer verilmez” ilkesine ne derecede uyulmuştur? İstatistiksel değerleri yorumlayacak olursak; hiç %0, az %11,5, orta %34,6, çok %42,3 ve tam değerine ise %11,5 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktasını %42,3 ile çok değeri oluşturmuştur. Öğretmenler kitap içerisinde yer alan haritalarda gereksiz bilgi ve fazla ayrıntıya yer verilmemesi ilkesine genel olarak uyulduğu görüşüne sahiptirler.

10. Soru: Haritalar ğrencileri daha çok öğrenmeye, incelemeye, başka kaynaklara başvurmaya teşvik edecek şekilde ne derecede hazırlanmıştır? Tablo13’den elde edilen verilere göre; hiç %0, az %11,5, orta %76,9, çok %3,8 ve tam değerine ise %7,7 oranında puanlar verilmiştir. Bundan hareketle yığılma

noktası %76,9 gibi büyük bir fark ile orta değerinde olmuştur. Haritaların öğrencileri daha çok öğrenmeye, incelemeye, başka kaynaklara başvurmaya teşvik etme konusunda yeterli olmadığı söylenebilir.

11. Soru: Haritalar öğrencileri muhakeme etmeye, bağımsız ve yaratıcı düşünmeye ve kıyaslamaya, edinilen bilgilerden hareketle sonuçlar çıkarmaya yöneltecek şekilde ne derecede hazırlanmıştır? Soruya öğretmenlerin verdiği puanların istatistiksel aralığı; hiç %0, az %23,1, orta %50, çok %23,1 ve tam değerine ise %3,8 oranında puanlar verilmiştir. İlgili sorunun yığılma noktası %50 ile orta değer olmuştur. Verilerden yola çıkarak; haritalar öğrencileri muhakeme etmeye, bağımsız ve yaratıcı düşünmeye ve kıyaslamaya, edinilen bilgilerden hareketle sonuçlar çıkarmaya yöneltecek şekilde hazırlanmadığı sonucuna varılabilir.

12. Soru: Haritalar konuları destekleyici tarzda ne derecede hazırlanmıştır? Tablo13'de yer alan istatistik verilere göre; hiç %0, az %15,4, orta %46,2, çok %34,6 ve tam değerine ise %3,8 oranında puanlar verilmiştir. Bu sorunun da yığılma noktası %46,2 ile orta olmuş onu %34,6 ile çok değeri izlemiştir. Haritaların kullanıldığı konuyla bağlantılı olup konuyu destekler nitelik taşıması çok önemlidir. Öğretmenlerin verdiği puanların yüzdelerine göre haritalar konuları destekleyebilecek yeterli niteliklere sahip değildir.

13. Soru: Haritalar öğretime yardımcı olan diğer unsurları destekleyici tarzda ne derecede hazırlanmıştır? Elde edilen veriler hiç %0, az %15,4, orta %57,7, çok %23,1 ve tam değerine ise %3,8 olarak yüzdeler olarak hesaplanmıştır. Tepe noktayı %57,7 ile orta değer oluşturmaktadır. Yığılmanın orta değerde olması haritaların öğretime yardımcı diğer unsurları destekleme konusunda yetersiz olduklarını ortaya koymaktadır.

14. Soru: Haritalar, birbirlerini destekleyici tarzda ne derecede hazırlanmıştır? Öğretmenlerin verdiği puanların yüzdelerine göre; hiç %0, az %7,7, orta %73,1, çok %15,4 ve tam değerine ise %3,8 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktası %73,1 gibi yüksek bir yüzde ile orta değeri almıştır. Sonuçlardan hareketle öğretmenlerin büyük çoğunluğunun kitap içerisinde yer alan haritaların birbirlerini tamamlayıcı ve destekleyici tarzda olduğunu düşündükleri söylenebilir.

15. Soru: Öğrencilerin eğitim düzeyleri yanında, yaş ve bilgi düzeylerine ne derecede uygundur? Öğretmenlerin verdiği puanların yüzdelerine hesaplamaları şu

şekilde; hiç %0, az %15,4, orta %38,5, çok %42,3 ve tam değerine ise %3,8 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktalarını %38,5 orta ve %42,3 ile çok oluşturmaktadır. Ders kitabındaki haritaların özelliklerini dikkate alan öğretmenler haritaların, eğitim düzeyi, yaş ve bilgi düzeyine tam olmasa da uygun olduğunu düşündükleri söylenebilir.

16. Soru: İmla, noktalama ve diğer dil bilgisi kurallarına ne derecede uygundur? Tablo13'deki verilere göre; hiç %0, az %3,8, orta %38,5, çok %38,5 ve tam değerine ise %19,2 olarak hesaplanmıştır. Burada dikkat çeken yığılmanın iki değerinde toplanmasıdır. %38,5 ile az ve orta değerler tepe noktayı oluşturmuştur. Buradan yola çıkarak imla, noktalama ve diğer dil bilgisi kurallarına yeteri kadar özen gösterilmediği öğretmenlerin verdiği puanlardan anlaşılmaktadır.

17. Soru: Haritalardaki özel isimler orijinal şekliyle ne derecede yazılmıştır? Bu soruya öğretmenlerin verdiği puanların yüzdelik değerleri hiç %0, az %3,8 orta %34,6, çok %46,2 ve tam değeri ise %15,4 olarak hesaplanmıştır. Haritalar içerisinde yer alan özel isimlerin kullanımında orijinal şeklinin korunmasına dikkat edildiği söylenebilir.

18. Soru: Haritalar bilgi bakımından ne derecede eksiksiz, açık, okunaklı ve güzeldir? Sorunun aldığı puanların istatistiksel değerleri hiç %0, az %7,7, orta %50, çok %38,5 ve tam değerine ise %3,8 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktası %50 ile orta değerinde toplanmıştır. Kitap içerisinde kullanılan haritaların açık ve okunaklı olma konusunda bazı sıkıntılarının olduğu söylenebilir. Haritalar genellikle küçük alanlara sıkıştırılmış, yazılar ve şekiller birbirine karışmış durumdadır. İki sayfanın kullanıldığı haritalarda sayfaların birleşim noktalarında bilgi kayıplarına yol açmıştır.

19. Soru: Haritalar öğrencileri derslere ve konulara ne derecede güdülemektedir? Haritalar ders esnasında önemli bir yardımcı materyaldir. Buna bağlı olarak öğrencinin dikkatini canlı tutmaya, dersin işleyişini kolaylaştırmaya ve konuların anlaşılmasında yardımcı olmaları beklenir. İlgili sorunun aldığı yüzdelik değerler şu şekildedir; hiç %0, az %23,1, orta %65,4, çok %7,7 ve tam değerine ise %3,8 olarak hesaplanmıştır. Öğretmenlerin, öğrencileri güdüleme konusunda haritaları yeterli bulmadıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 11. Kullanılabilirlik Kategorisindeki Sorulara Verilen Cevapların Dağılımları (%).

Sorular	Hiç	Az	Orta	Çok	Tam
Kullanılabilirlik 1	0	11,5	53,8	26,9	7,7
Kullanılabilirlik 2	0	7,7	42,3	38,5	11,5
Kullanılabilirlik 3	0	15,4	46,2	34,6	3,8
Kullanılabilirlik 4	0	15,4	61,5	15,4	7,7
Kullanılabilirlik 5	0	3,8	50	34,6	11,5
Kullanılabilirlik 6	0	7,7	42,3	34,6	15,4
Kullanılabilirlik 7	0	11,5	50	30,8	7,7
Kullanılabilirlik 8	0	7,7	50	26,9	15,4
Kullanılabilirlik 9	0	3,8	57,7	23,1	15,4
Kullanılabilirlik 10	3,8	15,4	53,8	23,1	3,8
Kullanılabilirlik 11	7,7	38,5	46,2	7,7	0
Kullanılabilirlik 12	0	26,9	57,7	11,5	3,8
Kullanılabilirlik 13	0	19,2	61,5	15,4	3,8
Kullanılabilirlik 14	7,7	46,2	34,6	11,5	0

Örnekleme içerisinde yer alan öğretmenlere uygulanan anketin kullanılabilirlik kategorisinde yer alan soruların yüzdelerle dağılımları incelenmiştir (Tablo 11). Kullanılabilirlik kısmında yer alan; 1. Soru: Haritalar ne derecede kullanılabilir yapıdadır? Kullanılabilirlik; insanlar tarafından üretilen şeylerin (nesnelerin, varlıkların) amacına uygun olarak kolay öğrenilebilmesi ve kullanılabilmesi anlamına gelmektedir. Ölçeğin üçüncü bölümünde yer alan ilk soruya öğretmenlerin verdiği puanların yüzdelerle değerleri; hiç %0, az %11,5, orta %53,8, çok %26,9, ve tam % 7,7 olarak hesaplanmıştır. Sorunu yığılma noktasını % 53,8 ile orta değer oluşturmuştur. Öğretmenlerin kullanılabilirlik açısından haritaları yetersiz buldukları söylenebilir.

2. Soru: Konular işlenirken öğretmen ve öğrenciler kitapta bulunan haritalardan ne derecede yararlanmaktadır? Kullanılabilirlik kısmında yer alan bu soruya öğretmenlerin verdiği puanların değerleri; hiç %0, az %7,7, orta %42,3, çok

%38,5, ve tam % 11,5 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktası %42,3 ile orta değerde olmuştur. Ders esnasında haritalardan yararlanma oranının düşük olması haritaların verimliliğinin de düşük olduğunu göstermektedir. Verilerden yola çıkarak ders esnasında harita kullanımının yetersiz olduğu söylenebilir.

3. Soru: Belli bir konunun göz önünde canlandırılmasına ne derecede yaramaktadır? Bu soruya verilen puanların yüzdelerik değerleri hiç %0, az %15,4, orta %46,2, çok %34,6, ve tam % 3,8 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktası bu soru için de 46,2 ile orta değerde ölçülmüştür. Sonuçtan yola çıkarak haritaların öğrencilerin hayal gücünü harekete geçirme konusunda yetersiz olduğu söylenebilir.

4. Soru: Öğrencilerin konuyu işledikten sonra rahatlıkla okuyabileceği biçimde ne derecede hazırlanmıştır? Öğrencilerin haritaları kolay ve kendiliğinden okuyabilmeleri ders konusunun pekiştirilmesi açısından çok önemlidir. İlgili sorunun yüzdelerik değerleri; hiç %0, az %15,4, orta %61,5, çok %15,4, ve tam % 7,7 olarak hesaplanmıştır. Bu sorunun da yığılma değeri % 61,5 ile orta değer olmuştur. Yığılmanın orta değerde toplanmış olması haritaların okunabilirlik konusunda eksik olduğunu göstermektedir. Öğrenci konuyu işledikten sonra dahi tam olarak haritaları algılayamamaktadır. Bunlardan yola çıkılarak edinilmesi gereken harita okuma becerisi kazandırılmamıştır.

5. Soru: Haritalarda geçen yer isimleri, kitapta yer alan yer isimleri ile ne derecede uyuşmaktadır? Örnekleme dâhil olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullanılabilirlik kısmındaki bu soruya verdikleri puanların yüzdelerik değerleri; hiç %0, az %3,8, orta %50, çok %34,6, ve tam % 11,5 olarak hesaplanmıştır. Soruya verilen puanların yığılma noktası % 50 ile orta değerde toplanmıştır. Haritalarda geçen yer isimleri, kitapta yer alan yer isimleri birbiri ile uyum içinde olmalıdır. Veriler incelendiğinde bu konuda istenilen uyumun sağlanamadığını söyleyebiliriz.

6. Soru: Coğrafya ile ilgili haritalar arasında tutarlılık ne derecede sağlanmıştır?(kıyılar, sınırlar, akarsular, göller gibi özelliklerin bütün haritalarda aynı gösterilmesi) Soruya verilen puanların yüzdelerik değerleri; hiç %0, az %7,7, orta %42,3, çok %34,6, ve tam % 15,4 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktası %42,3 ile orta değerde toplanmıştır. Öğretmenlerin verdiği puanlardan yola çıkılarak coğrafya ile ilgili haritalar arasında tutarsızlıklar olduğu söylenebilir.

7. Soru: Tarihle ilgili haritalarda tutarlılık ne derecede sağlanmıştır? ; tutarlılık, bir önermenin ya da olayın diğerleriyle gerçeklik ya da doğruluk açısından uyuşmasıdır. İlgili sorunun öğretmenlerden aldığı puanların yüzdeler değeri; hiç %0, az %11,5, orta %50, çok %30,8, ve tam % 7,7 olarak hesaplanmıştır. Sorunun yığılma noktası %50 ile orta değeri olmuştur. Tarih ile ilgili haritalarda da tutarlılığın sağlanamadığı söylenebilir.

8. Soru: Fiziki haritalardaki renklendirmeler ne derecede anlaşılmalıdır? ; öğretmenlerin bu soruya verdiği puanların yüzdeler değeri; hiç %0, az %7,7, orta %50, çok %26,9, ve tam % 15,4 olarak hesaplanmıştır. İlgili sorunun yığılma noktasını % 50 ile orta değeri oluşturmaktadır. Öğrencilere öncelikle fiziki haritalarda kullanılan renklerin anlamı öğretilmelidir. Fiziki haritalarda renklendirmeler harita okuma becerisini yeni kazanan öğrenci için uygun bulunmamıştır. Renklendirmelerin anlaşılamadığı söylenebilir.

9. Soru: Siyasi haritalardaki ülke ve bölge ayrımları ne derecede net biçimde anlaşılmalıdır? Kullanılabilirlik kısmının bu sorusuna sosyal bilgiler öğretmenlerin verdiği puanların yüzdeler değeri; hiç %0, az %3,8, orta %57,7, çok %23,1, ve tam % 15,4 olarak hesaplanmıştır. Sorunun yığılma noktası aldığı puanlar hesaplandığında %57,7 ile orta değeri olmuştur. Siyasi haritalarda ülke ve bölge ayrımlarının yetersiz olduğu söylenebilir.

10. Soru: Tarih haritalarında tarihler, olaylar ve yerler ne derecede anlaşılmalıdır? Tez çalışmasında kullanılan ölçeğin kullanılabilirlik kısmında yer alan bu soruya örneklem dâhilindeki öğretmenlerin vermiş olduğu puanların yüzdeler değeri; hiç %3,8, az %15,4, orta %53,8, çok %23,1, ve tam % 3,8 olarak hesaplanmıştır. Bu sorunun yığılma noktası % 53,8 ile orta değeri olmuştur. Hiç ve tam değeri ise % 3,8 ile eşit puanlar almıştır. Tarih haritalarının okunabilirliği genel olarak daha düşük bulunmuştur. Bazı öğretmenler hiç değerine verilen %3,8'lik bir oranla, tarih haritalarında tarihler, olaylar ve yerlerin anlaşılamadığını ortaya koymuşlardır.

11. Soru: Öğrencilerin kendilerinin de ekleme yapabileceği şekilde ne derecede hazırlanmıştır? Tez çalışmasında kullanılan anketin kullanılabilirlik kısmında yer alan bu soruya örneklem dâhilindeki öğretmenlerin vermiş olduğu puanların yüzdeler değeri; hiç %7,7, az %38,5, orta %46,2, çok %7,7 ve tam % 0

olarak hesaplanmıştır. Sorunun yığılma noktası % 46,2 ile orta değer olmuştur. Hiç değeri bu soruda % 7,7 oranında puan alırken tam değeri katılımcılardan puan alamamıştır. Haritaların öğrencilerin ekleme yapabilmelerine imkân sağlamadığı düşünülmektedir.

12. Soru: Öğrenciler öğretmen yardımı olmadan haritaları ne derecede anlayabilir ve okuyabilirler? Soruya öğretmenlerin verdiği puanların istatistiksel aralığı; hiç %0, az %26,9, orta %57,7, çok %11,5 ve tam % 3,8 olarak hesaplanmıştır. Sorunun yığılma noktası % 57,7 ile orta değer olmuştur. Öğrenciler yardım almadan haritaları kendi başına okuyup anlamlandırmamaktadır. Kitap içerisindeki haritaların açık ve okunabilir olmadığı düşünülmektedir.

13. Soru: Öğrenciler lejantlarda bulunan bilgileri ne derecede anlayabilmektedir? Lejant, haritalarda kullanılan şekil ve işaretlerin ne anlama geldiğini gösteren bölümdür. Sorunun yüzdeler dağılımına bakacak olursak; hiç %0, az %19,2, orta %61,5, çok %15,4 ve tam % 3,8 olarak hesaplanmıştır. Yığılma noktası %61,5 ile orta değerde hesaplanmıştır. Öğrenciler lejant kullanmayı tam olarak kavrayamamışlardır. Lejantta yer alan bilgileri okuyamadıkları söylenebilir.

14. Soru: Haritalar öğrencileri harita çizmeye ne derecede teşvik etmektedir? Kullanılabilirlik kısmında yer alan bu soruya öğretmenlerin verdiği puanların değerleri; hiç %7,7 az %42,6, orta %34,6, çok %11,5 ve tam % 0 olarak hesaplanmıştır. Sorunun yığılma noktasını %42,6 ile az değeri oluştururken hiç değeri %7,7 oranında puan almıştır. Dikkat çeken bir nokta ise tam değerine hiç puan verilmemesi olmuştur. Haritaların, öğrencileri harita çizmeye teşvik etme konusunda yetersiz oldukları söylenebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

Bu araştırmanın amacı 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerini tespit edip, öğretmen görüşleri ile destekleyerek eksiklikleri belirlemektir. Yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler ile kitap içerisindeki haritaların artı ve eksi yönleri belirlenmek istenmiştir.

Araştırmanın problem cümlesi “ 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların nitelikleri ve kullanılabilirlik düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Yapılan çalışmada tarama tipi araştırma modeli ve literatür taraması yapılarak verilerin toplanması sağlanmıştır. Araştırma Giresun il merkezi sınırları içerisinde yer alan ilköğretim okulları, 2015-2016 öğretim yılı, örnekleme dâhil olan sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen bulgular belirtilmiş ve öneriler getirilmiştir. Araştırmanın problem cümlesinden yola çıkılarak alt problemler oluşturulmuş ve bu alt problemler ışığında yapılan araştırmanın sonuçları şu şekildedir:

1. Öğretmenlere uygulanan anket sonucunda; öğretmenlerin, 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritalara yönelik görüşleri mesleki kıdem değişkeninin etkilemediği ($p>,05$) sonucuna varılmıştır. Öğretmen görüşlerinin ortak noktada birleşmiş olmasında öğretmenlerin tecrübeli ya da mesleğe yeni başlaması etkili olmamıştır. Birbirine çok yakın ortak fikir belirtilmiş ve puanlar verilmiştir.

Akar (2008), “İlköğretim 6.sınıf Öğrencilerin Harita Kullanma Düzeylerinin ve Harita Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi” adlı eserinde araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki kıdemleri ile öğrencilerin harita kullanma becerileri kazanılmışlık düzeylerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür (s.127).

2. Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerinin oluşturulan öğrenim durumu değişkeni için Mann Whitney U analizinde $P>,05$ olarak hesaplandığı için anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Bu sonuçtan hareketle 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritalara yönelik öğretmen görüşlerini, öğrenim durumunun lisans ya da lisans üstü eğitim seviyesinde olmasının etkilenmediği sonucuna varılmıştır.

3. Örnekleme oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritalara yönelik öğretmen görüşlerinde branş değişkeninin etkisine odaklanılmıştır. Yapılan Kruskol Wallis H testinde branşın, kitapta yer alan haritalara yönelik öğretmen görüşlerini etkilemediği ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin mezun oldukları branşların tarih, coğrafya yada sosyal bilgiler olması kitap içerisindeki haritaların eksik veya düzeltilmesi gereken noktaların tespitinde farklılıklara sebep olmamıştır. Branşlar farklı olsa dahi görüş birliğinin olduğu saptanmıştır.

Yalçinkaya (2004) yapmış olduğu araştırmada “ kitabın kağıdının kalitesi ile kitapta yer alan haritaların renk ve baskısı göz sağlığı yönünden iyi seçilme durumu ile öğretmenlerin branşları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır” sonucu tespit edilmiştir (s.88).

4. Öğretmenlerin verdiği cevaplara göre; 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritalara yönelik öğretmen görüşleri biçim kategorisinde % 38,5’i zayıf, %50’si güçlü, %15’i oldukça güçlü olarak belirlenmiştir. Genel anlamda sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritaların biçim bakımından iyi düzenlenmiş oldukları söylenebilir. Konu ile ilgili Buğdaycı, Tarman ve Bildirici yapmış oldukları çalışmalarında şu sonuca varmışlardır:

Buğdaycı, Tarman ve Bildirici (2015) yapmış oldukları çalışmada, “ 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler kitabında yer alan haritaların kısaca temel harita bilgilerinden başlanarak çocuk haritalarının hangi esaslara göre tasarlanması gerektiği belirtilerek, mevcut haritaların eksiklikleri gösterilmiş ve bu konuda çalışacak diğer kişilere yol göstermesi amacıyla bu problemlere ilişkin çözüm önerilerinden bahsedilmiştir. Gerek etkinliklerde gerekse konu anlatımında kullanılan haritaların kartografik tasarımlarının MEB tarafından belirtilen kazanımlar için değerlendirildiğinde yeterli olmadığı görülmektedir” (s.169).

5. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan haritalara yönelik görüşleri içerik kategorisinde % 15,4’ü zayıf, %79,6’sı güçlü, %7,7’si oldukça güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Ders kitabında yer alan haritalar içerik bakımından genellikle güçlü seviyede değerlendirilmiştir.

6. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kitaptaki haritalara yönelik görüşlerin kullanılabilirlik kategorisinde % 53,4’ü zayıf, %42,3’ü güçlü, %3,8’si oldukça güçlü

olarak gözlemlenmiştir. Verilerden hareketle öğretmenler, ders kitabı içerisindeki haritaların öğrenci ve öğretmen kullanımı için yeterli özellikleri taşımadığını haritaların kullanılabilirlik seviyelerinin düşük olduğu sonucuna varılabilir.

5.2. ÖNERİLER

1. Elde edilen bulgulardan hareketle haritaların biçim bakımından bazı düzeltmelere ihtiyaç duydukları saptanmıştır. İlköğretim 6.sınıf Sosyal bilgiler ders kitabındaki haritalar; açıklayıcı, konuya uygun, ilgi çekici, renkli ve eğlenceli olmalıdır. Öğrenciyi derse ve konuya hazırlayıp güdülemelidir. Ders konuları işlendikten sonra kullanıldığında ise pekiştirme görevini iyi yapabilmelidir.
2. Örnekleme oluşturan sosyal bilgiler öğretmenlerinin verdiği cevaplara göre kitap içinde yer alan haritaların sayı bakımından yetersiz olduğunu sonucuna varılmıştır. Ders kitaplarında ve çalışma kitaplarında harita sayısı artırılmalıdır.
3. Öğrencilere öğrendiklerini uygulama imkânı sunan, yaratıcılıklarını ve pratik düşünme becerilerini geliştirecek dilsiz haritalara ders kitaplarında yer verilmelidir.
4. Programın yoğunluğundan dolayı harita okuma, anlama ve yorumlama eğitimine istenilen zaman ayrılıp, özen gösterilememektedir. Sosyal bilgiler ders saatinin artırılması zaman problemini ortadan kaldırıp uygulamalı eğitim için de vakit ayrılmasını sağlayabilir.
5. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca yeni kitaplar hazırlanırken; Öğretmen ve öğrenci görüşlerine başvurularak kitaptaki haritaların eksik ve yanlış özellikleri belirlenip düzeltilebilir.
6. Kitapların kâğıt ve görüntü kalitesi artırılıp, haritalar ufak köşelere sıkıştırılmak yerine tam sayfaya sığacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. İki sayfaya yerleştirilmek istenen haritalar sayfa birleşim noktalarında bilgi ve şekil kaybına uğramaktadır. Bunun yerine tek sayfa daha uygun olacaktır.
7. Kitapta yer alan tarih konuları için kullanılmış haritalar yetersiz bulunmuştur.
8. Somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine yeni, geçiş yapan 6. Sınıf öğrencisi için tarih konularını anlamak ve anlamlandırmak zor olacaktır. Bu açıdan görsel destek sağlayan haritalar daha fazla kullanılmalıdır.
9. Ders kitabı içerisinde yerden tasarruf etmek istenirken haritalar küçültülmüş, sıkıştırılmış buna bağlı olarak da bilgiler, şekiller, resimler okunmaz hale gelmiştir. Öğretmen yardımı almadan öğrenciler haritaları okuyup anlayamamaktadır. Haritalar

daha geniş alan kaplayan, açık, net, gereksiz bilgilerden arınmış, yalın halde kullanılmalıdır.

10. Konu ve haritaların uyumuna dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akar, B. (2008). *İlköğretim 6.sınıf öğrencilerin harita kullanma düzeylerinin ve harita kullanımına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Aküzüm, C. (2013). Eğitim ve Teknoloji İle İlgili Temel Kavramlar., R. Sever ve E. Koçoğlu. (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Aküzüm, C. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Öğretim Materyallari., R. Sever ve E. Koçoğlu. (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2011). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000-M.S 2011*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ata, B. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı., C. Öztürk. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Balkan, A. (2007). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Harita Kullanımının Derse Karşı Görüşe, Başarıya ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Başbüyük, A. ve Çıkılı, Y. (2002). *İlköğretim 6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Coğrafya Konularında Çalışma Yaprağı ve Dilsiz Harita Kullanımının Öğrenci Motivasyon ve Başarısı Üzerine Etkisi*, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, (18),İstanbul.
- Böke, K. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Buğdaycı, İ. (2012). *İlköğretimde Harita Kullanımı Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Buğdaycı, İ. , Bildirici, İ.Ö. ve Tarman, B. (2015). *6-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Haritaların Kartografik Tasarımlarının Kazanımlar Açısından İncelenmesi*, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 8(4), 156-163.
- Can, A.(2014). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel veri Analizi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çatak, M. (2015). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Eğitim Programlarının İncelenmesi*, EKEV Akademi Dergisi, (62), 69-94.
- Çelik, H. (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgilerde Harita Kullanımının Psikomotor Hedefleri Gerçekleştirme ve Öğretime Katkısı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç-Gereç ve Materyal Kullanımının Önemi., R. Sever ve E. Koçoğlu. (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çoban, O. ve Akşit, İ. (2018). *2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması*. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 7(1),480-481.
- Demirel, Ö. ve Altun, E.(2012). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). *Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi*. Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 17(2),77-96.
- Doğanay, H. ve Doğanay, S. (2015). *Coğrafya’ ya Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, H. (2002). *Coğrafya Öğretim Yöntemleri Ortaöğretimde Coğrafya Öğretiminin Esasları*. Erzurum: Aktif Yayın Evi.

- Doğanay, H. (2003). *Coğrafyaya Giriş genel ve Fiziki Coğrafya*. Erzurum: Aktif Yayın Evi.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Duman, H. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita Kullanımı ve Harita Kullanımı Konusunda Öğretmen Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Goodman, J. , Rochurst, A.(1985). *Becoming an Elementary Social Studies Teacher: A Study of Perspectives*.
- Göksel, O. (2007). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita ve Grafik Kullanımının Eğitimi Destekleme Düzeyi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Güngördü, E. (2006). *Eğitim Fakülteleri İçin Coğrafya Öğretim Yöntemleri ve Çağdaş Öğretim Yaklaşımları İlkeler-Uygulamalar*. Ankara: Asil Yayıncılık.
- Hatuk, M.H. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Portfolyaların Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kan, Ç. (2010). *A.B.D ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi*, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,30(2),663-672.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri “Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Kayalı, H. (2003). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Görüşleri*, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, (18) 2, İstanbul.
- Keskin, Y. (2009). *Türkiye’de ilkokul Programlarında Yer Alan Sosyal Bilgiler İçerikli Derslere Ait Öğretim Programlarının Gelişimine Tarihsel Bir Bakış*, TSA, 13(2),108-128.

- Kılıçoğlu, G. (2015). Sosyal Bilgilerin Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Tanımı., M. Safran. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Koç, H. ve Aksoy, B. (2015). Harita Becerileri ve 11-14 Grubundaki Öğrencilerin Yapabilecekleri Harita Becerileri., M. Safran. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı* (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar), Ankara.
- Milli Eğitim Temel Kanunu.(1973),12(14574).
- Meydan, A. ve Akdağ, H. (2015). Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı., B. Tay ve A. Öcal. (Editörler). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Nalçacı, A. ve Ercoşkun, M. H. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgeler Derslerinde Kullanılan Materyaller*, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (11),142-154.
- Öğütveren, M. (2014). *Sosyal Bilgiler 6.sınıf Coğrafya Konularının Öğretiminde Google Earth Programının Başarıya Etkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Özdemir, S. M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Değerlendirilmesi., M. Safran. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Örten, H., Keskin, Y. ve Ekici, Ö. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Materyal Hazırlamanın Temelleri., R. Sever ve E. Koçoğlu. (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve Ülkemizde Sosyal Bilgiler., C. Dönmez ve K. Yazıcı. (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2005). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi yayıncılık.
- Öztürk, C. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2016). *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Programları*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- ROSS,E.W. (2006). *The Social Studies Curriculum Purposes, Problems and Possibilities*, State University of New York Press Published by State University of New York Press, Albany,ABD.
- Safran, M. (2012). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sever, R. ve Koçoğlu, E. (2013). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sever, R. ve Koçoğlu, E. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Mekansal Öğrenme Ortamları*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sever, R. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sönmez, Ö.F. ve Koç, H. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita, Grafik ve Tablo Kullanımı., R. Sever ve E. Koçoğlu. (Editörler). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eğitim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Birinci Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sönmez, Ö.F. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita Becerileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı, Ankara.
- Sönmez, Ö.M. (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Harita Becerileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve Öğretmen Kılavuzu Yeni Programa Göre Düzenlenmiş Yeni ders Planı Örnekleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.

- Şahin, H. (2004). *Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri*, Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (9), 367-375.
- Tanrıöğen, A. (2005). *Hayat Bilgisi Ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Lisans Yayıncılık.
- Taş, H. ve Kiroğlu, K. (2018). *2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, İlköğretim Online, 17(2),697-716.
- Tay, B. ve Öcal, A. (2015). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*,Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ulusoy, K. (2015). Sosyal Bilgilerde Ders Kitapları., B. Tay ve A. Öcal. (Editörler). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Ünlü, M. ,Üçışık, S. ve Özey, R. (2002). *Coğrafya Eğitim Ve Öğretiminde Haritanın Önemi*, Marmara Coğrafya Dergisi, (5), 9-25.
- Üzümcü, N.D. (2007). *İlköğretim 6.sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Harita Okuma Becerisinin Aktif Okuma Yöntemiyle Kazandırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeşiltaş, E. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğretim Materyalleri ve Teknolojileri., M. Safran. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yalçınkaya, E. ve Uslu, S. (2015). Sosyal Bilgilerin Tarihçesi ve Temel Eğitimdeki Yer., R. Sever. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Yalçınkaya, E. ve Sever, R. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı., R. Sever. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Birinci Baskı. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Yalçınkaya, E.(2004). *İlköğretim Okulu 7.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Haritaların Nitelikleri Ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yaşar, Ş. ve Gültekin, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araç-Gereç Kullanımı. C. Öztürk. (Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. Dördüncü Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yazıcı, H. ve Koca, K. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı., B. Tay ve A. Öcal. (Editörler). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Yazıcı, H. ve Koca, M.(2007). *Genel Coğrafya*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

EKLER

Ek- 1: 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Haritaların Nitelikleri Ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşlerini Belirleme Anket Formu.

Ek- 2: İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden Anket Uygulaması Yapmak İçin Alınan Onay Yazısı

EK-1:**Değerli Meslektaşım,**

Bu anket, “6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeyleri” ile ilgili hazırlanacak yüksek lisans tez çalışmasına veri toplamak için geliştirilmiştir.

Elde edilecek veriler sadece bilimsel amaçlar için kullanılacak, başka bir kişi ya da kuruma verilmeyecektir. Araştırmanın sağlıklı sonuçlara ulaşması, anketi titizlikle ve samimiyetle doldurmanıza bağlıdır.

Yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ebru YALÇIN

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

BİRİNCİ BÖLÜM**KİMLİK BİLGİLERİ**

Bu bölümde sizi tanıtıcı sorulara yer verilmiştir. Soruları cevaplarken durumunuza uygun seçeneği işaretlemeniz yeterli olacaktır.

1. Mesleki Kıdeminiz:
  - a) 0-5 yıl
  - b) 6-10 yıl
  - c) 11-15 yıl
  - d) 16-20 yıl
  - e) 21 yıl ve daha üstü

2. Öğrenim Durumunuz:

- a) Ortaöğretim (öğretmen okulu)
- b) Ön Lisans (iki yıllık eğitim enstitüsü/ eğitim yüksek okulu)
- c) Üç Yıllık Eğitim Enstitüsü
- d) Lisans (fakülte/ dört yıllık yüksek okul)
- e) Lisans Üstü (master/ doktora)

3. Branşınız:

- a) Sosyal Bilgiler
- b) Tarih
- c) Coğrafya
- d) Diğer (Yazınız.....)

İKİNCİ BÖLÜM**6.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN HARİTALARLA İLGİLİ SORULAR**

Açıklama: Değerlendirme işlemi aşağıdaki seçenekleri kullanarak yapınız. Soruların karşısında puan yazılı yerlere 1,2,3,4,5 puanlarından birini vermeniz yeterli olacaktır.

1-Hiç

2-Az

3-Orta

4-Çok

5-Tam

A- BİÇİM BAKIMINDAN

1. Kitap kağıdının kalitesi ile kitapta yer alan haritaların renk ve baskısı göz sağlığı yönünden ne derecede iyi seçilmiştir? Puan .....
2. Kitaptaki haritalarda yer alan harf ve rakam büyüklükleri 10 punto ölçüsüne ne derecede uygundur? Puan .....

3. Haritalar metinlerin uygun yerlerinde, ilgili olduğu konu ile aynı sayfada ne derecede bulunmaktadır? Puan .....
4. Gerekli durumlarda bibliyografya ve dipnot ne derecede bulunmaktadır? Puan.....
5. Haritalar kitaba ne derecede ilgi çekicilik katmıştır? Puan.....
6. “Algılamayı güçleştirecek kombinasyonların kullanılmaması” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Puan .....
7. “Haritaların sayfanın bir yerine sıkıştırılmaması ” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Puan.....
8. Haritalar estetik yönünden ne derecede uygun, net ve temiz baskılıdır? Puan.....
9. Haritalar arasında hacim bakımından ne derecede uygun bir denge kurulmuştur? Puan.....
10. Haritaların dış çerçevelerine ne derecede yer verilmiştir? Puan.....
11. Haritaların başlık, lejant ve ölçeğine ne derecede yer verilmiştir? Puan.....
12. Haritalarda kıyılar, sınırlar, akarsular, göller ve yerleşim merkezleri ne derecede yer almıştır? Puan.....
13. Resimli haritalara ne derecede yer verilmiştir? Puan.....

B. İÇERİK BAKIMINDAN

14. Haritaların Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve ilköğretim kurumunun amaçlarına ne derecede uygundur? Puan.....
15. Haritalar, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında öğrencilere kazandırılmak üzere belirlenen bilgi, beceri, görüş, davranış ve iş alışkanlıklarının tamamını ne derecede kapsamaktadır? Puan.....
16. Haritalar, 6. sınıf sosyal bilgiler dersi için belirlenen özel amaçlara ne derecede uygundur? Puan.....
17. “Bilimsel hatalar bulunmaz” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Puan.....

18. Siyasi haritalarda, yapılan siyasi değişikliklere ne derecede uyulmuştur?(Yeni il yada ülkelerin yer alması gibi) Puan.....
19. “Kişi ve kuruluşları yıpratıcı unsurlara yer verilmez ve siyasi propaganda amacı taşımaz” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Puan.....
20. Haritalarda, basitten karmaşığa, yakından uzağa, kolaydan zora, bilinenden bilinmeyene giden yöntemlere ne derecede uyulmuştur? Puan.....
21. Haritalarda öğrencilerin daha önce kazandığı bilgi, beceri, görüş, tavır ve davranışlar ne derecede dikkate alınmıştır? Puan.....
22. “Gereksiz bilgi ve fazla ayrıntıya yer verilmez” ilkesine ne derecede uyulmuştur? Puan.....
23. Haritalar, öğrencileri daha çok öğrenmeye, incelemeye, başka kaynaklara başvurmaya teşvik edecek şekilde ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
24. Haritalar, öğrencileri muhakeme etmeye, bağımsız ve yaratıcı düşünmeye ve kıyaslamaya, edinilen bilgilerden hareketle sonuçlar çıkarmaya yöneltecek şekilde ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
25. Haritalar, konuları destekleyici tarzda ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
26. Haritalar, öğretime yardımcı olan diğer unsurları destekleyici tarzda ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
27. Haritalar, birbirlerini destekleyici tarzda ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
28. Öğrencilerin eğitim düzeyleri yanında, yaş ve bilgi düzeylerine ne derecede uygundur? Puan.....
29. İmla, noktalama ve diğer dil bilgisi kurallarına ne derecede uygundur? Puan.....
30. Haritalardaki özel isimler orijinal şekliyle ne derecede yazılmıştır? Puan.....
31. Haritalar bilgi bakımından ne derecede eksiksiz, açık, okunaklı ve güzeldir? Puan.....
32. Haritalar öğrencileri derslere ve konulara ne derecede güdülemektedir? Puan.....

C. KULLANILABİLİRLİK BAKIMINDAN

33. Haritalar ne derecede kullanılabilir yapıdadır? Puan.....
34. Konular işlenirken öğretmen ve öğrenciler kitapta bulunan haritalardan ne derecede yararlanmaktadırlar? Puan.....
35. Belli bir konunun göz önünde canlandırılmasına ne derecede yaramaktadırlar? Puan.....
36. Öğrencilerin konuyu işledikten sonra rahatlıkla okuyabileceği biçimde ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
37. Haritalarda geçen yer isimleri, kitapta yer alan yer isimleri ile ne derece uyuşmaktadır? Puan .....
38. Coğrafya ile ilgili haritalar arasında tutarlılık ne derece sağlanmıştır? (Kıyıları, sınırlar, akarsular, göller gibi özelliklerin bütün haritalarda aynı biçimde gösterilmesi) Puan .....
39. Tarih ile ilgili haritalar arasında tutarlılık ne derecede sağlanmıştır? Puan .....
40. Fiziki haritalardaki renklendirmeler ne derecede anlaşılmalıdır? Puan .....
41. Siyasi haritalardaki ülke ve bölge ayrımları ne derecede net biçimde anlaşılmalıdır? Puan .....
42. Tarihi haritalarda tarihler, olaylar ve yerler ne derecede anlaşılmalıdır? Puan .....
43. Öğrencinin kendisinin de eklemeler yapabileceği şekilde ne derecede hazırlanmıştır? Puan.....
44. Öğrenciler öğretmen yardımı olmadan haritaları ne derecede anlayabilirler ve okuyabilirler? Puan.....
45. Öğrenciler lejantlarda bulunan bilgileri ne derecede anlayabilmektedirler? Puan.....
46. Haritalar öğrencileri harita çizimine ne derecede teşvik etmektedirler? Puan.....
47. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabındaki haritalarla ilgili başka görüş ve düşünceleriniz varsa alttaki boşluğa yazınız.

EK-2:

T.C.

GİRESUN VALİLİĞİ

İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ

Sayı:29409993-605.01-E.13264843

23.12.2015

Konu : Araştırma İzni.

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü' nün 2012/13 nolu Genelgesi.

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Ebru AVCI, "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritaların Nitelikleri ve Kullanılabilirlik Düzeylerine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Giresun Örneği)" konulu araştırma yapmak istemektedir. Sözü edilen çalışma, Giresun ili Merkez ilçedeki ortaokullarda görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine, "6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Haritalarla İlgili Sorular (4 sayfa)" veri toplama aracıyla uygulanacaktır.

Giresun Üniversitesi Rektörlüğü' nün 10.12.2015 tarih ve 56021829/302.08.01- 1726-8522 sayılı yazısı ile eklerinin, ilgi genelge doğrultusunda "Araştırma Değerlendirme Komisyonu" nca incelenmesi sonucunda, söz konusu çalışmada kullanılacak Müdürlüğümüzce mühürlenmiş veri toplama aracının; Giresun ili Merkez ilçedeki ortaokullarda görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine, 15.02.2016- 10.06.2016 tarihleri arasında, çalışma öncesi okul yönetimi ile mutabakat sağlayarak okul yönetiminin planlayacağı bir uygulama planıyla eğitim öğretim faaliyetlerini aksatmadan, gönüllülük esasına dayalı olarak, gerçekleştirilmesinde herhangi bir sakıncanın olmadığı Müdürlüğümüzce uygun değerlendirilmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde, olurlarınıza arz ederim.

Ergin AYBAR

Müdür a.Müdür Yardımcısı

OLUR

23.12.2015

Necati AKKURT

Vali a.

Milli Eğitim Müdürü

Genel Müdürlük
24/12/2015
KEMAL BAŞAK
Tekniker

Hükümet Konağı A Blok Zemin Üstü ve Kat: 1 GİRESUN

Elektronik Ağ : <http://giresun.meb.gov.tr>e-posta : arge28@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için :Kemal BAŞAK/Tekniker

Strateji Geliştirme Şubesi

Tel : (454) 215 75 25 - 136 Faks : (454) 215 75 22

ÖZ GEÇMİŞ

Ebru Yalçın, 11 Mayıs 1992 tarihinde Kahramanmaraş'ın Onikişubat ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Onikişubat ilçesinin Ilıca mahallesindeki Ilıca Yenyapan İlk ve Ortaokulunda tamamlamıştır. Lise öğrenimine 2006 yılında kayıt yaptırarak Ilıca Çok Programlı Lisesi'nde devam etmiştir. Lisede Web Tasarımı ve Bilgisayar Programcılığı Bölümünden 2010 yılında mezun olmuştur. 2010 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliğini kazanmıştır. 2014 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinden mezun olmuştur. 2014 yılında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Yüksek Lisans programına kayıt yaptırmıştır.

E-Mail: ebruavci.28.46@gmail.com